

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

**Vývoj poštovního práva, poštovní správy
a její organizace v 19. století**

rigorózní práce

Obor rigorózního řízení: Právní dějiny

Mgr. Roman Matoušek, MBA, MSc.

Plzeň 2022

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci na téma „Vývoj poštovního práva, poštovní správy a její organizace v 19. století“ zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, listopad 2022

.....

Mgr. Roman Matoušek, MBA, MSc.

Obsah	
Úvod	5
1. Poštovní právo v 19. století	8
1.1. Poštovní zákon z roku 1837	8
1.2. Řád povozné pošty z roku 1838	15
1.3. Řád listovní pošty z roku 1838	18
1.4. Řád telegrafní z roku 1838	19
1.5. Služební řád pro poštovní stanice z roku 1839	25
1.6. Poštovní zákon z roku 1851	31
1.7. Další vybrané právní předpisy s poštovním právem související	34
1.7.1. Výnos ministerstva financí ze dne 26. března 1850	34
1.7.2. Nařízení ministerstva financí ze dne 29. března 1861	35
1.7.3. Nařízení ministerstva obchodu ze dne 23. června 1873	36
1.7.4. Nařízení ministerstva obchodu ze dne 25. listopadu 1899	37
1.7.5. Předpisy týkající se poštovních schránek	38
1.7.6. Peněžní poukázková poštovní služba na pozadí vnitrostátních předpisů a mezinárodních dohod	39
1.8. Mezinárodní smlouvy poštovního práva a mezinárodního poštovního styku	44
1.8.1. Smlouva mezi Rakouskem a Pruskem	47
1.8.2. Smlouva mezi Rakouskem a Toskánskem	51
1.8.3. Smlouva mezi Rakousko-uherskou monarchií a Německem	53
1.8.4. Smlouva mezi Rakousko-uherskou monarchií a Černo-horským knížectvím	57
1.8.5. Smlouva mezi Rakousko-uherskou monarchií a Ruskem	60
1.9. Právo listovního, poštovního a telegrafního tajemství – jeho ochrana a porušování	64
2. Poštovní správa a její organizace v 19. století	69
2.1. Rušení dědičných poštovních úřadů jako základ pro postátnění a modernizaci poštovní správy	69
2.2. Vývojové reorganizační etapy poštovní správy a změny v její organizaci	73
2.3. Kontrolní mechanismy poštovní správy	86
2.4. Otázka vzájemného vztahu poštovní správy a železnice	88

2.5. Vybrané významné osobnosti spjaté s poštovní správou	94
Závěr	98
Summary	100
Seznam literatury a pramenů	103

Úvod

S organizovanou úpravou výměny zpráv se setkáváme již v dávné historii. Státní zájem na poštovníctví byl z politických důvodů tak výlučný, že soukromým osobám bylo provozování poštovních služeb až na výjimky zakázáno. Jelikož státní pošty vykonávaly dopravu zpráv v zájmu státní správy, vedlo v pozdější době k tomu, že vedle státní pošty vznikaly i pošty soukromé.

Když se ukázalo, že pošta může být vydatným zdrojem státních příjmů, došlo k prohlášení pošty za výhradní oblast státu, za regál, což znamenalo, že stát si vyhradil provozování pošty jako své výhradní právo. Z počátku však si neponechal její správu ve svých rukou, ale propůjčoval jí soukromníkům. V Rakousku byla pošta propůjčena za úplatu rodině Paarově. Avšak pozdější doba si vynutila, že poštu do své správy převzal sám stát.

Co se týče poštovního práva a provozování pošty byla již v dřívější době vydána řada právních předpisů. K nejstarším poštovním předpisům, upravující provozování pošty, patří poštovní řád vydaný Ferdinandem I. roku 1535. V následném období došlo k vydání nových předpisů ve formě různých patentů či řádů, které byly často nepřístupné a zároveň si odporovaly. To vedlo k tomu, že roku 1832 nařídil císař František vypracovat poštovní zákon, který by přesně vymezil práva pošty.

Poštovní zákon byl schválen až ale za jeho následníka císaře Ferdinanda I. roku 1837. Poštovní zákon náleží k právním předpisům představujících legislativní vyvrcholení reformy rakouské poštovní správy a stal se dovršením jedné z etap vývoje poštovníctví na českém území. Jeho kvalita se potvrdila i v následném období, neboť přetrval řadu převratných změn, které v průběhu druhé poloviny 19. století proměnily realitu provozování poštovních služeb.

Rakousko-uherská správa se v 19. století období hodně inspirovala v zahraničí, zejména ve Velké Británii, a též jako první v oblasti poštovníctví zavádí úplné novinky, patrné pak zejména v padesátých letech, jako např. zavedení poštovních známek, dochází k rozšiřování poštovních služeb, kdy např. kromě obyčejných dopisů, se objevují doporučená psaní, cenné zásilky či pohlednice.

Dochází také ke změnám v případě jednotlivých správních úřadů, kdy ke změnám jejich názvů nebo podřízení jiným orgánům. Avšak hlavní úkol poštovních úřadů spočíval v zajištění fungování poštovní správy. K dalším změnám můžeme především přiřadit vynález telegrafu roku 1837, jak bylo výše uvedeno, zavedení poštovních známek roku 1840, poštovních poukázek roku 1850, vynález telefonu roku 1876 nebo ztrátu monopolu pošty na dopravu osob, kdy se roku 1865 poštovní správa této výsady vzdala, což souviselo s dynamickým rozvojem železnice.

Dějiny poštovní správy a poštovní problematikou se zabývala celá řada autorů. Z období první Československé republiky např. ředitel Poštovního muzea V. Dragoun, který napsal řadu statí do časopisu Československá pošta, telegraf, telefon, např. Domnělé stoleté jubileum poštovní schránky uveřejněné roku 1926 v roč. 8, č. 10, či poštovní rada V. Záběhlický a jeho dílo Dějiny pošty, telegrafu a telefonu z roku 1927.

V období první Československé republiky založila také československá poštovní správa Poštovní muzeum, které se stalo centrem historického bádání na poli poštovní historie a sbírkotvorné činnosti. Od 1. ledna 1993 se poštovní muzeum stalo součástí státního podniku Česká pošta, jako odborné pracoviště pro studium a dokumentaci dějin poštovní správy.

Ze současných autorů zabývajících se problematikou poštovní správy je třeba zejména zmínit dílo Československá pošta, telegraf, telefon z roku 2008 od P. Čtvrtníka, J. Galušky a P. Tošnerové nebo dílo Dějiny pošty v českých zemích z roku 2000 od P. Čtvrtníka, J. Galušky, J. Hánla, P. Tošnerové a V. Šamonila. Této problematice, zejména vývoji poštovní správy, ve svých dílech a statích věnuje velkou pozornost i A. Špiritová. Jedná se např. o její stat' Vrchní poštovní správa v Čechách do roku 1850, uveřejněná ve Sborníku Poštovního muzea, roku 1988, či její knihu K dějinám poštovní správy v Čechách 1722-1918 (1930). Praha. Národní archiv, 2007.

S celou řadou článků a statí o dějinách pošty se setkáváme v různých časopisech a sbornících jako např. Československá pošta, telegraf a telefon, vydávaném Ministerstvem pošt a telegrafů za první Československé republiky, v periodiku Naše pošta, které bylo vydáváno v období protektorátu,

Československé spoje vycházející od roku 1956, po roce 1970 pod novým názvem PTT Revue, a již výše zmíněného Sborníku Poštovního muzea, vycházejícího v letech 1978 až 1991.

Cílem této práce je prezentace vývoje poštovníctví na pozadí jednotlivých právních předpisů ve vybraném období, tj. období 19. století a představení jednotlivých milníků v reorganizaci poštovní správy. Uvádím zde i některé osobnosti, které byly úzce spjaty s poštovní správou.

Práce je rozdělena do dvou hlavních kapitol, kdy v první kapitole věnuji pozornost poštovnímu právu obsaženého v jednotlivých zákonech, řádech, nařízeních, výnosech a mezinárodních smlouvách. V druhé kapitole vývojem poštovní správy, kontrolními mechanismy poštovní správy a souvisejícími záležitostmi. K poznání předmětné problematiky jsem vycházel v práci z uvedeného seznamu literatury a pramenů. Při získávání informací z pramenů a jejich třídění bylo užito zejména přímé metody.

1. Poštovní právo v 19. století

19. století představuje období, kdy v oblasti poštovního práva došlo k velkým změnám. V oblasti vnitrostátního práva bylo započato s pracemi na novém poštovním zákoně, který byl vydán roku 1838, a na něj navazovala celá řada dalších právních předpisů. V tomto období se se také setkáváme s uzavíráním jednotlivých mezinárodních smluv poštovního práva se týkajících.

1.1. Poštovní zákon z roku 1837

Příprava poštovního zákona

K vypracování poštovního zákona byl roku 1832 pověřen rakouskou správou významný poštovní reformátor Maxmilián Otto z Ottenfeldu, který v té době stál v té době v čele rakouského poštovníctví. Maxmilián Otto z Ottenfeldu po svém studiu filozofie a práv na vídeňské univerzitě roku 1802 nastoupil ke státní správě jako koncipient u úřadu dvorské komory. Pro výraznou pracovní aktivitu rychle došlo ke služebnímu postupu jeho osoby, byl jmenován dvorním sekretářem v poštovním odboru dvorské komory,¹ poté ředitelem jízdních pošt.²

Prvním krokem k vytvoření poštovního zákona byla snaha o převzetí dosavadních dědičných poštovních úřadů a stanic do vlastnictví státu.³ Kromě této záležitosti, došlo ze strany Maxmiliána Otta z Ottenfeldu k řadě reforem, které si nutně vyžadovaly kodifikaci, která by zejména shrnula právní základy poštovníctví.

Z tohoto důvodu bylo nejvyšším nařízením z 12. května 1832 rozhodnuto, aby se Maxmilián Otto z Ottenfeldu ujal tohoto úkolu. Návrh nového patentu byl předložen roku 1834. O rok později byl v Rakousku vydán zákon nazývaný důchodkový trestní,⁴ který zavedl systém sankcí za přestupky v oblasti hospodářského podnikání, které by poškozovaly státní pokladnu. Téhož roku byl vydán ještě celní řád a řád o státních monopolech.⁵

---

¹ Roku 1816.

² Roku 1826.

³ K této problematice blíže viz kapitola 2.1. Rušení dědičných poštovních úřadů jako základ pro postátnění a modernizaci poštovní správy.

⁴ 11. července 1835.

⁵ MARTÍNEK, M. Poštovní zákony z roku 1837 a 1946. In: *Sborník poštovního muzea 1978*. Praha 1978, s. 79.

Poštovní zákon se připravoval ještě další tři roky od doby, kdy M. Ottenfeld podal svůj návrh. Definitivní znění připravila všeobecná dvorská komora za spolupráce se správcem nejvyšší dvorské poštovní správy Ottenfeldem. Význam tohoto zákona, důvod, proč byl vydán, území, na kterém platí, a některé další technické údaje obsahovala jeho preambule.⁶

Poštovní zákon

Poštovní zákon byl schválen 5. listopadu 1837 a vydán s platností od 1. července 1838.⁷ V tomto zákoně došlo ke shrnutí všech dosud platných právních předpisů a ke stvrzení monopolu pošty na přepravu zásilek a osob.

Smysl zákona byl vyjádřen v jeho preambuli:⁸ „Majíce na mysli důležité výhody, které poskytuje občanům účelné usprádnání státního poštovního ústavu, a snažíce se zdokonaliti prostředky tohoto ústavu, aby doprava byla oživena, rozhodli jsme se, že dáme pečlivě přezkoušeti zákony a předpisy o poštovníctví.

Nařídili jsme proto, aby byla nejen shrnuta zákonná ustanovení v jasné předpisy a přesně určeny meze výhradních práv, oprávnění a výsad vyhrazených státu, nýbrž aby také přitom bylo poskytnuto dopravě a výdělečné činnosti našich občanů jakékoliv ulehčení, jež lze sloučiti s účelem a podstatou poštovního ústavu.

Zvláště jsme nařídili, aby doprava balíků byla úplně vyloučena z naprosté výhrady poštovního ústavu a aby také byla podstatně omezena dosavadní ustanovení, pokud jde o rozsah a způsob vykonávání ostatních výhradních práv poštovního úřadu.

Podle těchto zásad byl zpracován tento zákon, který stanoví podstatu a rozsah poštovního regálu a nabývá v našich zemích, s výjimkou Uher a Sedmíhradska, účinnosti dnem 1. července 1838. Ode dne účinnosti tohoto zákona pozbývají platnosti dosavadní ustanovení o věcech tímto zákonem upravených.

---

⁶ Blíže viz níže v textu.

⁷ Zákon č. 47/1838 Sb. zák. pol.

⁸ Vycházím z textu zákona uveřejněného in NÁJEMNÍK, J., PROCHÁZKA, K., HUŠÁK, J. (eds.). *Poštovní zákony a ostatní základní předpisy o poštovníctví*. Praha 1937, s. 21 an.

Předpisy o způsobu správy a používání poštovního regálu, o zařízení a tarifech poštovních ústavů budou podle tohoto zákona uvedeny ve všeobecnou známost zvláštními vyhláškami.

Až do té doby nutno se zatím řídit v naznačených věcech dosavadními nařízeními.

Práva poštmistrům neb jiným osobám podle předpisu přiznaná nebo jim uložené závazky, opírající se o zvláštní propůjčení nebo smlouvy, k nimž došlo podle předpisu před účinností tohoto zákona, se tímto zákonem neruší; propůjčení a smlouvy ty mají býti spíše vodítkem při posuzování uvedených práv a závazků i v budoucnosti, než podle zákona zaniknou.“

Po této preambuli následoval vlastní text zákona, který se skládal ze tří částí. První část obsahovala všeobecná ustanovení:⁹ např. ustanovení, které vysvětlovalo pojem poštovního regálu, ustanovení, která vymezovala působnost zákona, dále ustanovení, která určovala povinnost při provádění zákona a ustanovení o pomůckách provozu.

Poštovní regál byl zákonem stanoven jako výhradní právo státu zřizovat a provozovat ústavy, obstarávající dopravu věcí a osob vyhrazených státu, tj. poštovní ústavy. Poštovním ústavem bylo chápáno každé zařízení, které sloužilo k dopravě poštovních zásilek, např. poštovní úřady, pošty, přespolní listonoši, poštovní doručovatelé, silniční, železniční a letecké kursy a poštovní schránky.¹⁰

Poštovnímu zákonu byl podroben každý bez rozdílu stavu.¹¹ Výjimky z tohoto zákona pro osoby a věci mělo stanovit zvláštní nařízení.¹² Úřadům a osobám, které vykonávaly práva vyhrazená státu jeho jménem, se ukládalo pod těžkým trestem, aby se při svých služebních výkonech přesně řídily zákonnými ustanoveními a ve styku s osobami, které užívaly poštovního úřadu, dbaly slušnosti a skromnosti.¹³

---

⁹ §§1 až 6 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

¹⁰ § 1 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

¹¹ § 2 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

¹² § 3 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

¹³ § 4 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

Druhá část pojednávala o právech,¹⁴ která byla vyhrazena státu na dopravu věcí a osob, zakotvovala zásady a způsoby jejich dopravy a případné výjimky. Součástí této části byly také předpisy o výkonu vyhrazených práv a o poštovních ústavech, poplatcích a používání poštovních služeb a o řízení při sporech v poštovních záležitostech.

Za věci, na jejichž dopravu se vztahovala výlučná práva vyhrazena státu, se považovala jednak psaní, ke kterým e počítala všechna písemná oznámení nebo všechny písemné zprávy svědčící osobám nepřítomným a periodické spisy, tj. deníky, noviny v listech nebo sešitech bez rozdílu obsahu, přitom nezáleželo na tom, zda šlo o psaní a periodické spisy pořizené nebo rozmnožené rukopisem nebo tiskem.¹⁵

Při dopravě psaní a periodických spisů zákon rozeznával, zda se zasílaly z místa do místa nebo v obvodu místa, z jedné jeho části do druhé (místní doprava).¹⁶ Místem bylo míněno město nebo obec ve smyslu katastrálním. Při dopravě z místa do místa byla zákonem stanovena zásada, že není nikomu kromě poštovních ústavů dovoleno, aby psaní a periodické spisy dopravoval z místa do jiného místa, pokud byla obě místa spolu v přímém nebo nepřímém poštovním spojení.¹⁷ Pro dopravu psaní a periodických spisů z místa do místa platil tak poštovní regál i poštovní vázanost.

Z výše uvedeného zákazu byla stanovena výjimka pro nákladní listy a vůbec listiny, které se odevzdávaly otevřené nebo důchodkovými úřady úředně zapečetěné dopravcům zboží k průkazu věci, které dopravovali. Dále periodické spisy, pokud od jejich vydání uplynulo více než půl roku a psaní nebo periodické spisy, pokud nebyly ani zapečetěny ani jinak uzavřeny nebo je zaslal někdo zřízencem, svým poslem nebo vůbec osobou, která náležela k jeho domácnosti nebo k domácnosti adresáta, nebo osobou k tomu zjednanou a ve všech těchto případech označených, vedle podmínek tam uvedených, jestliže ten, kdo dal k dopravě podnět

---

¹⁴ §§ 7 až 28 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

¹⁵ § 7 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

¹⁶ § 8 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

¹⁷ § 9 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

nebo ji obstarával, při tom nesbíral psaní nebo spisy na účet dvou nebo několika odesílatelů nebo adresátů.¹⁸

Za přímá poštovní spojení byla považována místa, ve kterých byly pro vzájemnou dopravu psaní a periodických spisů zřízeny poštovní ústavy (poštovní úřady, listovní sběrný, poštovní poslové apod.)¹⁹

Za nepřímá poštovní spojení byla považována místa, která byla přikázána na základě zvláštních vyhlášek poštovnímu ústavu k odnášce nebo k podání psaní či periodického spisu, tvořící poštovní okres tohoto ústavu nebo jeho sídla.²⁰

Zákonem byly stanoveny druhy dopravy osob. Práva vyhrazená státu na dopravu osob se vztahovala na dopravu po vodě a po zemi.²¹ Pokud šlo o dopravu osob po vodě, bylo každému zakázáno, aby na moři, jezerech, řekách a průplavech zřizoval nebo udržoval ústavy k pravidelné, v určitých obdobích konané dopravě cestujících mezi dvěma nebo několika místy, pro jejichž vzájemné spojení byl v témže směru na moři nebo na téže vodní cestě zřízen státní poštovní ústav k dopravě osob.²²

Pokud šlo o dopravu osob po zemi, bylo každému zakázáno, aby po silnicích, na kterých byly zřízeny státní poštovní ústavy k dopravě cestujících, dopravoval cestující tak, že by při tom vyměňoval koně, jestliže cestující před tím neujeli za nepřetržitě jízdy dvanáct mil na rakouském státním území s týmiž koňmi, nebo kdyby takovou cestu ještě neujeli, nepobyli alespoň čtyřicet osm hodin na témže místě, kde se koně vyměňovali.²³

Dále bylo každému zakázáno, aby zřizoval nebo udržoval ústavy pro dopravu cestujících, která se opakovala periodicky v určitých dobách, jestliže se přitom vyměňovali koně podle výše citovaného ustanovení a pro dopravu osob mezi týmiž místy bylo zřízeno státem spojení spěšnou jízdou.²⁴

---

¹⁸ § 12 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

¹⁹ § 10 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

²⁰ § 11 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

²¹ § 15 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

²² § 16 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

²³ § 17 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

²⁴ Tamtéž.

Dle zákona stát vykonával práva mu vyhrazená na dopravu věcí a osob vlastními ústavami (poštovními ústavami).²⁵ Úřadům spravujícím poštovní regál bylo vyhrazeno zřizovat ve všech místech, kde to uznaly za účelné, poštovní ústavy, a udržovat je tak dlouho, pokud to pokládaly za vhodné, a dát je spravovat na účet státu nebo dovolit jejich provoz a správu jiným osobám na jejich účet.²⁶

Třetí část se zabývala zvláštními výsadami a výhodami pro poštovní ústavy.²⁷ K velmi významným ustanovením této části se řadilo ustanovení, které stanovovalo, že příjmy z poštovních služeb se nemohly stát předmětem exekuce nebo zástavního práva.²⁸ Poštovní budovy byly vyňaty z povinnosti vojenského ubytování, poštovní zaměstnanci a koně určené k výkonu poštovní služby nesměli být použiti k jiné službě.²⁹

Tato část obsahovala i ustanovení o právu užívat poštovní trubku a služební stejnokroj i dříve stanovenou zásadu o povinném vyhýbání se všem vozům vozícím poštu na silnicích.³⁰ Porušení těchto práv se trestalo finanční pokutou.³¹

Poštovní zákon také stanovil, aby veškeré předpisy, instrukce a služební sdělení vydávala nejvyšší dvorská poštovní správa ve služebním periodiku.³² Věstník pod různými názvy vycházel až do rozpadu rakousko-uherské monarchie v roce 1918. Jeho strukturu a náplň přijala československá a později česká poštovní správa a vychází dodnes. Pro dějiny pošty je jedním z nejdůležitějších pramenů.³³

Pokud bychom charakterizovali výše uvedený zákon, pak tento zákon byl legislativním vyvrcholením rakouského poštovního práva a poštovní správy. Tento

---

²⁵ § 20 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

²⁶ § 21 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

²⁷ §§ 29 až 36 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

²⁸ §§ 29-30 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

²⁹ § 31 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

³⁰ §§ 33-34 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

³¹ § 36 zákona č. 47/1838 Sb. zák. pol.

³² První číslo Věstníku c. k. nejvyšší dvorské poštovní správy (Verordnungsblatt der k.k. obersten Hofpostverwaltung) vyšlo ve Vídni roku 1839.

³³ KRAMÁŘ, J. Právo poštovní. In: SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. VI. svazek Právní-Právo po. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 838-839.

zákon lze na svou dobu považovat za velmi kvalitní právní normu, která na území našeho státu byla platná ještě v první polovině 20. století.

Jako doplněk k tomuto zákonu byl vydán téhož roku řád pro poštu listovní a povoznou.

1.2. Řád povozné pošty z roku 1838³⁴

Řád povozné pošty byl rozdělen na dvě části. První část se týkala dopravy balíků, druhá část obsahovala ustanovení týkající se dopravy osob.³⁵ Podle řádu povozné pošty se k dopravě přijímaly i cenné papíry a peníze.

U tohoto druhu zásilek měl odesílatel povinnost udat na adresní straně obsah i cenu zásilky v konvenční měně. Těžší zásilky než tři loty měly být opatřeny nákladním listem³⁶. Zásilky zlatých a stříbrných peněz, pokud nebyly podávány v otevřených psaních, byly do váhy pěti liber přijímány v závitcích. Zásilky nad čtyřicet liber váhy bylo nutné posílat buď v sudech, nebo bednách se železnými obručemi a jejich hmotnost nesměla přesahovat 125 liber.³⁷

Měděné peníze byly posílány jako obyčejné zboží v pytlích, uložených do přenosných pokladen. K zásilkám zlatých nebo stříbrných peněz mohly být měděné mince přidány jen k doplnění deklarované ceny. Papírové peníze a bankovky byly přijímány bez omezení částky, avšak bylo nutné je na poštovním úřadě v přítomnosti úředníka přepočítat. Uzávěr se pečetil jak odesílatelovou, tak i poštovní pečeti. Na adresní straně zásilky se vyznačil počet jednotlivých druhů peněz a úhrnná částka.³⁸

Cenné papíry, státní a soukromé obligace, směnky a losy se podávaly nezapečetěné. Pošta pouze zkontrolovala jednotlivé druhy, aniž se zajímala o jejich skutečnou hodnotu. Pro případ ztráty zásilky měl odesílatel povinnost vyhotovit seznam cenných papírů. Odesílatel následně uzavřel zásilku vlastní pečeti. Smíšené peněžní zásilky mohly být podávány v jedné obálce pouze tehdy, když jejich váha nepřesahovala osm lotů. Na každou zásilku byl vydán podací lístek.³⁹

³⁴ Řád povozné pošty ze dne 12. června 1838.

³⁵ ŠPIRITOVÁ, A. Vrchní poštovní správa v Čechách do roku 1850. *Sborník Poštovního muzea*, 1988, Praha 1988, s. 114 an.

³⁶ Tzv. Frachtbrief.

³⁷ KRAMÁŘ, J. Právo poštovní. In: SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. VI. svazek Právní-Právo po. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 844.

³⁸ Tamtéž, s. 845.

³⁹ Tamtéž.

Pokud došlo ke ztrátě cenné zásilky, poštovní správa uhradila její cenu v plné udané výši včetně poštovného. Při ztrátě státních cenných papírů, určených k výplatě doručiteli, se hradila celá suma uvedená na podacím lístku. Náhrada byla však určena jen tomu reklamantu, který prokázal, že bylo již zahájeno amortizační řízení. Při částečné ztrátě obsahu peněžní zásilky pošta hradila chybějící cenu.⁴⁰

Nařízením ministerstva obchodu z roku 1850 bylo stanoveno, že pokud byla cenná zásilka podána k přepravě pozdě a obsah nešlo z časových důvodů zkontrolovat, nebo byla předem zapečetěná, napsal poštovní úředník na její adresní stranu rukopisný údaj, nejčastěji v podobě „Laut Angabe“ (domnělý údaj), „Angeblich“ (údaj, udání) apod., což znamenalo, že byla přijata bez kontroly a záruka pošty se na ní nevztahuje. Stejný údaj vyznačil také na vydané stvrzence, aby v pozdější době nemohla být podvodně reklamována.⁴¹

Řád povozné pošty z 12. června 1838 se také zabýval otázkou ručení poštovní správy za zásilky, které jí byly svěřeny k dopravě. V řádu bylo uvedeno,⁴² že pošta přejímá ručení za věci svěřené jí k dopravě, aniž žádá za to od stran zvláštního poplatku a zavazuje se zaplatit plné odškodnění podle ceny udané při podání zásilky, ať jde o její ztrátu (naprostá nezvěstnost), úbytek (zmenšení obsahu zásilky co do množství) nebo poškození (zmenšení ceny obsahu zásilky).

Bylo zde též stanoveno, kdy ručení pošty pomíjí. Ručení pominulo, přijal-li adresát zásilku bez námitek nebo nebyla-li reklamace podána v předepsané lhůtě, tj. tři měsíce u zásilek na rakouském území a šest měsíců u zásilek z a do ciziny. Za zásilky do ciziny pominulo ručení v okamžiku, kdy byly odevzdány cizí poštovní správě k další dopravě nebo doručení. Řád povozné pošty, stanovil též postup při náhradě škody.⁴³

Řádem povozné pošty byla řešena i otázka otevírání a prodeje tzv. nedodatelných poštovních zásilek. Takové zásilky se veřejně pak vyhledávaly po uplynutí jednoho roku, a pokud se nikdo nepřihlásil ve lhůtě tří měsíců od vydání vyhlášky, došlo k otevření zásilky v místě jejího podání. Zatímco v případě zboží,

---

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² § 32 řádu povozné pošty z 12. června 1838.

⁴³ Blíže zejména §§ 38 a 39 řádu povozné pošty z 12. června 1838.

které se ihned prodalo ve veřejné dražbě, cenné věci a umělecká díla zůstaly ještě tři roky v úschově. Podobně se vydražovaly také státní obligace.⁴⁴

Řád povozné pošty byl pak ještě doplněn vyhláškou pro cestující, tzv. zvláštní poštou (extra post), která byla vydána 18. prosince 1838, a podrobnější ustanovení o způsobech cestování dostavníky byla obsažena ve vyhlášce dvorské poštovní správy z 1. prosince 1838.⁴⁵

---

⁴⁴ § 31 řádu povozné pošty z 12. června 1838.

⁴⁵ MARTÍNEK, M. Poštovní zákony z roku 1837 a 1946. In: *Sborník poštovního muzea 1978*. Praha 1978, s.

1.3. Řád listovní pošty z roku 1838⁴⁶

Řád pro listovní poštu obsahoval předpisy o používání pošty pro zasílání dopisů, spisů, novin, časopisů a jiných tiskovin, a to buď periodickými poštovními jízdami, nebo zvláštními štafetami.⁴⁷ Řád obsahoval též princip, že pošta neručila za cenné předměty, které byly vloženy do dopisu, předpisy o úpravě dopisních obálek, způsobu dopravy korespondence, povinnosti frankování a o nedoručitelných zásilkách.⁴⁸

Řád listovní pošty na rozdíl od poštovního zákona zmiňoval mezi různými druhy zásilek doporučené zásilky, které bylo možné posílat poštou. Zásilky odevzdané k rekomandaci musely mít na pečetní straně dopisu adresu odesílatele,⁴⁹ a na doporučené zásilky vyznačil podací úřad poznámku „rekommandirt“.⁵⁰

---

⁴⁶ Řád listovní pošty z 20. prosince 1838 (účinný od 1. května 1839).

⁴⁷ ŠPIRITOVÁ, A. Vrchní poštovní správa v Čechách do roku 1850. *Sborník Poštovního muzea*, 1988. Praha 1988, s. 114 an.

⁴⁸ KRAMÁŘ, J. Právo poštovní. In: SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. VI. svazek Právní-Právo po. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 838.

⁴⁹ § 15 listovního řádu z 20. prosince 1838.

⁵⁰ § 16 listovního řádu z 20. prosince 1838.

1.4. Řád telegrafní z roku 1873

Telegrafní řád byl vydán na základě nařízení ministerstva obchodu dne 16. července 1873.⁵¹ Telegrafní řád obsahoval ustanovení, jak se má užívat veřejný telegraf. Stanovil, kdo má právo užívat telegraf: „Každý může užívateli telegrafu k veřejnému dopisování ustanovených“.⁵² Avšak stát měl právo telegrafickou službu na neurčitý čas zastavit úplně či pouze na některých linkách a v případě některých korespondencí.

Nařízením bylo výslovně zakázáno hovořit o tom, co obsahuje depeše někomu, kdo k tomu neměl právo. Na to měla s veškerou péčí dohlížet telegrafická správa.⁵³ Zároveň telegrafická správa měla činit náležitá opatření, aby telegrafická služba byla v pravidelném provozu, avšak neodpovídala za škodu, která by nastala ztrátou, porušením nebo opožděním depeší, a též neodpovídala za „pravé dopravení depeší, nebo za jich dopravení a dodání v určité lhůtě.“⁵⁴

Nařízení rozlišovalo depeše na různé druhy, depeše se dělily v případě jejich dopravování na depeše státní, depeše služební a depeše soukromé a v případě jejich zpracování na depeše otevřené a depeše tajné. Otevřené depeše měly být zpracovány v některé řeči, ve které bylo dovoleno telegraficky si dopisovat, a to tak aby byly srozumitelné. Za tajné depeše byly pokládány depeše, jejichž text se skládal z šifer nebo z tajných písmen, dále depeše, v nichž byly série nebo skupiny šifer nebo písmen, o kterých místo, kde se podávaly, nevěděly, co obchodně znamenaly a depeše, které v sobě zdržovaly místa, sepsané ve smluvené řeči, místům dopisujícím nesrozumitelné, nebo taková slova, která nebyla v žádné řeči, ve které bylo povoleno si dopisovat.⁵⁵

Jazyky, ve kterých se mohly depeše zpracovat, byly: anglický, arménský, dánský, flámský, francouzský, hebrejský, holandský, latinský, německý, norský, portugalský, řecký, rumunský, švédský, španělský, turecký, uherský, vlašský a

---

⁵¹ Nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z., jímžto se zavádí řád telegrafování v Rakousku-Uhersku.

⁵² § 2 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁵³ § 3 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁵⁴ § 4 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁵⁵ § 5 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

slovanský. Za slovanský jazyk byl podle nařízení pokládán jazyk český, chorvatský, polský, rusínský, ruský, srbský, slovinský a slovenský.⁵⁶

Nařízením bylo určeno, kde se mohou depeše podávat, kdy a kam.⁵⁷ Telegrafická místa a kanceláře zřízená k podávání depeší, která byla rozdělena podle času, kdy byla k přijímání a dopravování depeší otevřena, se dělila na čtyři třídy: „ a) na štace s nepřetržitou službou (denní a noční); b) na štace s poloviční (o půlnoci trvající) službou noční; c) na štace s plnou službou denní a d) na štace s obmezenou službou denní.“⁵⁸

Služební hodiny na místech, kde byla poloviční noční služba a plná služba denní se počítaly od 1. dubna až do 30. září v 7 hodin ráno a 1. října až do 31. března v 8 hodin ráno. Na místech, kde byla plná denní služba, končila služba v devět hodin večer. Služební hodiny na místech, kde byla omezená denní služba, pokud nebylo na některém místě něco zvláštního stanoveno, byly ve všední den a svátky, které připadaly na všední dny od 9 až do 12 hodin ráno a od 2 do 7 hodin odpoledne, v neděli od 8 do 9 hodin ráno a od 2 do 5 hodin odpoledne.⁵⁹

Telegrafické depeše se mohly podávat do všech míst, do kterých se mohly po zřízených telegrafických drátech po celé cestě nebo p části cesty dopravit. Pokud nebyla na místě, kam se depeše posílala, telegrafické místo, dopravovala se depeše z posledního telegrafického místa buď poštou nebo „schválním“ poslem.⁶⁰

Nařízením ministerstva obchodu také zakotvilo ve svém ustanovení, že každá původní depeše měla být napsána zřetelně, srozumitelně a takovými písmeny nebo znameními, která se mohou telegrafem vyznačit. Na každé depeši měla být napsána adresa toho, komu je depeše určena, pak měl následovat text a na konci měl být připojen podpis odesílajícího. Adresa měla být napsána tak, aby depeše adresátovi mohla být dodána bez nesnází a bez dalšího vyhledávání a beze vší pochybnosti. Pokud depeše byla odeslána do některého velkého města, měla na adrese být napsána ulice a číslo domu, a pokud by nebylo takového čísla, mělo se určit

---

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ § 6 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

povolání adresáta nebo nějaké podobné označení. Pokud by byla depeše odeslána do menšího města, bylo vhodné ke jménu adresáta přidat nějaké doplňující označení. Pokud se depeše odesílala na nějakou loď, která byla na moři, měla se na adrese kromě obvyčejných dat uvést oficiální označení, číslo a národnost adresní lodi.⁶¹

Vyjma obecných ustanovení obsahovalo nařízení ustanovení zvláštní. V těchto zvláštních ustanovení bylo např. uvedeno, jak se má kontrolovat podatelův podpis,⁶² jak se má kontrolovat obsah depeše. V případě kontroly obsahu depeše bylo stanoveno, že nepřísluší telegrafickým místům kontrolovat depeše státní. Naopak soukromé depeše se měly kontrolovat z důvodů, že by obsahovaly něco nebezpečného proti státu nebo zákonům, veřejnému pořádku nebo mravopoctnosti. Takovéto depeše nesměly být dopraveny. Kontrolu soukromých depeší měla vykonávat místa na konci a mezimísta, s výhradou rekursu k centrální správě, která rozhodovala s konečnou platností.⁶³

Ve zvláštních ustanoveních byly také stanoveny taxy za odeslání depeše,⁶⁴ kdy a jak se měly vybírat poplatky za telegrafování,⁶⁵ o depeších frankovaných,⁶⁶ o depeších kolacionovaných,⁶⁷ o depeších, které se mají poslat adresátovi,⁶⁸ o depeších s několika adresami,⁶⁹ o kvitancích na poplatky a o recepisech na podané depeše.⁷⁰

Zvláštní ustanovení nařízení ministerstva obchodu stanovila, jak se depeše mají dopravovat. Depeše se měly dopravovat v tomto následujícím pořádku: depeše státní, depeše služební a pak depeše soukromé. V případě depeší stejného druhu, dopravovalo podací místo v tom pořádku, ve kterém byly podány, a mezimísta jen v tom pořádku, kdy k nim došly. Na mezimístech se pak „pořádají se depeše podané

---

⁶¹ §§ 7-8 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁶² § 10 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁶³ § 11 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁶⁴ Blíže § 12 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁶⁵ Blíže § 14 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁶⁶ Blíže § 16 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁶⁷ Blíže § 17 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁶⁸ Blíže § 19 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁶⁹ Blíže § 20 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁷⁰ Blíže §§ 21-22 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

a veskrz jdoucí, které se mají po témž drátě dopravovati, dle času, kdy byly podány nebo kdy došly, a v tomto pořádku se dopraví dále.“⁷¹

Pokud ten, kdo depeši podával, nestanovil, kterou cestou se depeše má dopravit, stanovila to telegrafická správa. Pokud však podatel depeše pojmenoval, kterou cestou má depeše jít, pak se tak měla dopravit. Zde ale byl podatel zavázán k tomu, aby na okraji svého sepsání připojil, co je k tomu zapotřebí.⁷²

Nařízení obsahovalo i ustanovení o zpět vzetí depeše. Než se započalo telegrafovat, mohla se každá depeše vzít nazpět. V takovém případě se vrátil poplatek po srážce dvaceti krejcarů. Pokud bylo již ale započato s telegrafováním, propadl poplatek za trať, kterou již depeše prošla k dobru telegrafické správy; jiné poplatky zahraniční a zvláštní se vraceli podatelům. Pokud chtěl podávající, aby depeše, která již byla odeslána, nebyla doručena adresátovi, mělo pak požádat místo adresní o zvláštní depeši, za kterou se platil poplatek dle tarifu.⁷³

Když depeše došly do adresního místa, zpracovaly se v tom pořadí, ve kterém došly, byly zapečetěny a dala se na ně úplná adresa a pečeť místa. Depeše, které byly adresovány do místa, kde bylo telegrafické místo, a bylo na nich poznamenáno bydliště, se měly dodat co nejrychleji. Depeše, na kterých bylo napsáno „poste restante“, se daly na poštu, a depeše, na kterých bylo napsáno „bureau restant“, se ukládaly na telegrafickém místě, a adresátovi se vydaly až na jeho žádost. Depeše, které byly adresovány do jiných míst, se dodávaly dle toho, měly-li se dále poslat po poště nebo schválním poslem, a to co nejrychleji dotčeným způsobem tam, odkud se dále dopravovaly.⁷⁴

Po poště se dopravovaly depeše dále v rekomandovaných listech, a to především tehdy, když v depeši nebylo ustanoveno, jak se má depeše dále dopravit, nebo když adresát v nějakém případě předešlém nechtěl za odeslání schválním poslem zaplatit. Pokud bylo patrné, že depeše tím způsobem, jak stanovil podatel, nemůže se dál dopravit, dopravilo ji adresní místo tak, jak se mu zdálo co nejpříhodnější. Pokud se adresát přestěhoval z místa, kde se dosud zdržoval, jinam,

---

⁷¹ § 23 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁷² § 24 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁷³ § 25 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁷⁴ § 26 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

a podal telegrafickému místu písemnou žádost, aby se tam depeše za ním posílaly, pak se mu měly telegrafovat do nového adresního místa. Po obdržení depeše musel za to adresát zaplatit poplatek.⁷⁵

Nařízení obsahovalo i ustanovení, jak se měly dodávat depeše prostřednictvím telegrafických poslů.⁷⁶ Telegrafní posel měl depeši a potvrzovací list bez odkladu zanést do adresátova bytu nebo na adresu pojmenovanou v depeši nebo na poštu, a při odevzdávání depeše měl zajistit, aby na potvrzovacím listě byl náležitě zapsán čas dodání a pravý podpis. Poslovi bylo nařízením výslovně zakázáno přijímat nějaký dar.

Potvrzovat, že byla dodána státní depeše, měl právo, pokud nebylo nic jiného písemně nařízeno, pouze představený úřadu nebo v jeho nepřítomnosti jeho náměstek. Soukromé depeše se mohli dodat v adresátově obydlí buď adresátovi, nebo v jeho nepřítomnosti některému došlému členu jeho rodiny, některému pomocníku jeho živnosti, služebnictvu, hostiteli nebo hospodáři, nebo vrátnému nebo dobrovolníkovi, pokud adresát neurčil pro takové případy telegrafickému místu písemně konkrétně někoho k přijímání depeše, nebo pokud nepožádal podatel, aby se depeše dodala adresátovi k vlastním rukám. Pokud posel samého adresáta nenalezl a vydal depeši nikomu jinému, měl tento jiný v potvrzení, že ji přijal, doložit k podpisu svého jména slovo „za“ a jméno adresátovo.

Nařízení řešilo také otázku nedodaných depeší. Pokud se depeše nemohla dodat, oznámilo se to podacímu místu a zároveň důvody, proč se nemůže depeše dodat. Pokud to bylo způsobeno tím, že k určené adrese byl uzavřen vchod, nebo že posel nikoho nenašel, kdo by za adresáta depeši přijal, měl to posel v pojmenovaném obydlí oznámit a depeši nazpět zanést na místo, aby se dodala adresátovi, po jeho požádání. Pokud se adresát nepřihlásil ve lhůtě šesti neděl, že chce depeši přijmout, došlo pak ke zmaření depeše.⁷⁷

Ve zvláštních ustanoveních nařízení byla řešena i otázka navrácení tax a otázka reklamací.⁷⁸ Pokud se některá depeše nedostala zaviněním telegrafické

---

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ § 27 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁷⁷ § 28 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

⁷⁸ § 29 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

správy naprosto do rukou adresátových nebo došla tam velmi pozdě, taktéž pokud se porušila kolacionovaná depeše podstatně nebo opozdila se tak, že nemohla, jak se prokázalo, účelu svému dostati, vrátila se tomu, kdo ji podal, zapravená taxa. Totéž se vztahovalo i na depeše, které nebyly kolacionovány, když byly porušeny nebo se opozdily a podala se reklamace ve dvou měsících.

Pokud došlo k přerušení podmořské telegrafické linky, mohl podatel žádat, aby se mu vrátila část poplatku, která vycházela na trať, kterou depeše telegraficky neprošla, avšak po srážce výloh, které byly učiněny na další dopravní jiným způsobem než telegrafickým.

Avšak nebylo třeba vracet taxy, když se depeše ztratila, opozdila nebo byla porušena vinou správy, která nepřistoupila k mezinárodním smlouvám a nezavázala se k navrácení poplatku.

Reklamace měly být podávány podacímu místu. Za důkazy měly být přiloženy písemné prohlášení adresního místa nebo adresáta, když depeše nedošla, sepsání depeše adresátovi dodané, když šlo o porušení nebo opoždění depeše. Pokud se reklamace podávala z důvodu porušení depeše, bylo zapotřebí dokázat, že byla tak porušena, že nemohla dostát svému účelu, a jakými chybami byla depeše tak porušena.

Podatel, který nebydlel v zemi, kde depeši poslal, mohl podat reklamaci u správy toho místa, kde depeši podal, prostřednictvím jiné správy.

V těchto uvedených případech se vracely poplatky jen za depeše, které se skutečně opozdily, byly porušeny nebo nedošly na místo, nikoliv za telegramy, které z důvodu opoždění, porušení nebo nedojití těchto depeší bylo pak potřeba nebo které se tím staly zbytečnými.

1.5. Služební řád pro poštovní stanice z roku 1839⁷⁹ (a další právní předpisy týkající se poštovních služeben a jejich zaměstnanců)

Ve služebním řádu pro poštovní stanice byly stanoveny služební povinnosti poštovního personálu. Služební řád pro poštovní stanice veškeré poštovní výkony dělil na službu manipulační neboli úřední a službu pojezdnou.⁸⁰

Do první skupiny byly zahrnuty všechny výkony při přijímání a doručování dopisů a zásilek, účtování poplatků přijatých za tyto služby i za dopravu cestujících. Z poštovních služeben, které vykonávaly manipulační službu, se postupem doby zformovaly státní poštovní úřady obsazené státními úředníky nebo nestátní poštovní úřady a expedice s personálem ve smluvním poměru.

Do druhé skupiny, tj. služby pojezdné byly zahrnuty všechny výkony při dopravě psaní, zásilek a cestujících. Základem pojezdné služby do poloviny 19. století dědičné i nedědičné poštovní stanice, od druhé poloviny 19. století i nově vzniklé dopravní služby samostatných podnikatelů.

S novou soustavou a kompetencemi poštovních služeben se setkáváme po roce 1848. Pro všechny typy poštovních manipulačních služeben, tj. dvorský poštovní úřad, vrchní poštovní úřad, poštovní inspektorát, státní poštovní úřad a přestupní stanici, byl zaveden jednotný název poštovní úřad, což označovalo místo, kde se prováděla pouze manipulační služba bez pojezdné pošty.

Po zpřístupnění telegrafních služeb pro soukromý styk se začaly vytvářet c. k. telegrafní úřady a z praktických důvodů byly umístěny v budovách poštovních úřadů, které se označovaly jako poštovní a telegrafní úřady. Obdobně tomu bylo s veřejnými telefonními hovornami, které byly zřizovány ke konci 19. století na poštovních úřadech v závislosti na postupné telefonizaci měst.

---

⁷⁹ Služební řád pro poštovní stanice ze dne 26. února 1839, platném od 1. května 1839.

⁸⁰ V této kapitole vycházím zejména z KRAMÁŘ, J. Právo poštovní. In: SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. VI. svazek Právní-Právo po. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 863-864 a KRAMÁŘ, J. Správa poštovní. In: SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. XV. svazek Soukromé-Správa ústřední. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 770-772.

Podle vztahu k poštovní správě se nadále rozlišovaly erární, neerární a dědičné poštovní úřady. Dědičných úřadů však značně ubývalo, a to vzhledem k dlouhodobému vykupování dědičných privilegií státem. Význam dědičných úřadů slábl i s ohledem k nové orientaci poštovní přepravy na železnici a možnosti poštovní správy sjednávat dohody se soukromými dopravci.

Erární poštovní úřady náležely k těm největším a nejvýznamnějším. Kromě již existujících k nim nově přibývaly nádražní poštovní úřady, které se zřizovaly v železničních stanicích. Jako zvláštní typ manipulačních poštovních úřadů s přepravními úkoly byly vlakové pošty,⁸¹ ve kterých se provádělo třídění zásilek za jízdy.

Neerární poštovní úřady představovaly střední a menší služebny, pro které se také užívalo označení venkovské nebo krajinské služebny. Jejich základy sahají až k listovním sběrnám, které na základě ministerského nařízení z 31. května 1850,⁸² byly přeměněny na poštovní expedice neboli výpravny a řízeny poštovními expedienty. Postupně se staly nejrozšířenějším typem poštovních služeben v zemi a základem většiny pozdějších venkovských poštovních úřadů. Personálně byly obsazovány zejména smluvními zaměstnanci, ve velké míře z řad z nižšího poštovního personálu, např. bývalými vozky, konduktéry či poštovními posly.

Reforma neerárních neboli venkovských poštovních a expedic vzrostla v době, kdy bylo v Čechách zavedeno přespolní doručování. Do té doby bylo doručování do vzdálenějších míst náhodné a věcí dohody jejich obyvatel a přednostů poštovních stanic s úředními nebo obecními sluhy, pocestnými, hokynáři apod., neboť si sami museli platit pomocný personál a výtěžek z přespolního doručování by náklady na pomocnou sílu nepokryl. Základy pro přespolní neboli venkovské doručování byly sice položeny již počátkem 19. století, avšak provozovalo se v omezené míře pouze u velkých poštovních stanic a nemělo povahu pravidelné služby.

---

⁸¹ Od 1. srpna 1850.

⁸² Nařízení č. 215/1850 ř.z., jímžto se nařizuje, že dosavadní „sbírky listovní“ a „sběratelové listů“ se mají budoucně jmenovati „poštovské expedice“ a „poštovní expedienti“, a činí se rozličná ustanovení strany uniformy slavnostní a všední poštovníků, poštovských expedientů, poštovských komesů a poštovských expeditorů, jakož i strany slavnostního a všedního oděvu poštovských pacholíků.

Pravidelné přespolní doručování bylo zavedeno v našich zemích až na základě pokynu ministerstva obchodu z 18. července 1872 a do praxe vstupovalo postupně v následujících letech. Na základě nařízení mělo dojít k vytvoření doručovacích okrsků, které se kryly s trasami pravidelné obchůzky přespolního listonoše, a vytvoření kontaktních míst na jeho jednotlivých zastávkách.

Těmi především byly vesnické kupecké krámký, hostince apod., kde se předpokládala celodenní přítomnost důvěryhodné osoby, která za odměnu od poštovní správy zprostředkovávala ve stanovenou dobu styk listonoše s obyvatelstvem, přebírala a odevzdávala zásilky a také prodávala poštovní známky a obálky. Na tomto místě měla též být umístěna poštovní schránka, ke které měli klíč jen listonoš a nadřízená poštovní služebna.

Neerární poštovní úřady byly dne 20. června 1873 rozděleny podle výše skutečných příjmů z jejich provozu na šest skupin. Přednostové těchto úřadů pobírali plat od 200 do 500 zlatých ročně. V případě, že pobírali plat do 300 zlatých ročně, nazývali se poštovní expedienti, pokud byl jejich plat vyšší než 300 zlatých ročně, označovali se titulem poštmistr.

Ve služebním řádu pro poštovní stanice zůstalo z předcházející právní úpravy v podstatě zachováno rozdělení poštmistrů do tří kategorií – dědiční, státní neboli erární a na smlouvu, jinak také neerární podle jejich pracovněprávního vztahu k poštovní správě. Služební řád pro poštovní stanice mimo jiné uváděl, že do čela každé poštovní stanice je jmenován poštmistr, který musí být před nástupem do služby podroben zkoušce a vzat pod přísahu.

K hlavním povinnostem poštmistra patřilo přidělování pracovních úkolů podřízeným zaměstnancům, kontrola jejich činnosti, dohled nad řádným vypravováním poštovních jízd a vyřizování úřední agendy. Poštmistr se nesměl vzdálit z poštovní stanice bez povolení vrchní poštovní správy na více než tři dny. Pokud bylo nutné ustanovit zástupce za nepřítomného poštmistra, bylo třeba požádat o povolení vrchní poštovní správy. Osoba, která pak zastupovala poštmistra, musela prokázat věrnost, poctivost a dostatečné znalosti oboru. Po dobu

trvání služební smlouvy a v případě samostatného vedení poštovní stanice byl poštovní mistr zbaven povinnosti výkonu vojenské služby.

Poštovnímistrům služebně podléhali a jim se ze své činnosti zodpovídali tzv. sběratelé listovních zásilek, jejichž zřízení již stanovil dvorský dekret z roku 1748. Jednalo se o osoby, které uměli číst a psát, což většinou splňovali místní obchodníci a hostinští, kteří provozovali erární i soukromé sběrný dopisů v místech, kde byl sice čilý obchodní a řemeslný ruch, avšak zde chyběla poštovní stanice.

Činnost sběratelů spočívala ve shromažďování listovních zásilek, které poté přepravovali do mateřské poštovní stanice k další dopravě. Současně ale vyzvedávali došlou poštu a doručovali jí příjemcům v místě svého působení. Část sběren byla ale jen kontaktními místy pro soustředění podaných a došlých zásilek a expedici zajišťovala příslušná poštovní stanice sama. Sběratelé v námi sledovaném období dostávali od 20. prosince 1819 jako plat renumeraci třicet zlatých konvenční měny ročně a k tomu deset procent z vybraného porta nad tři sta zlatých konvenční měny.

Také i ve druhé polovině 19. století se setkáváme s rozdělením poštovních mistrů na erární, neerární a dědiční. Dědičných poštovních mistrů však v tomto období již ubývalo s ohledem na dlouhodobý výkup dědičných privilegií státem.

Erární poštovní mistři stáli až na výjimky v čele největších a nejvýznamnějších erárních poštovních úřadů. Výše jejich služného a dalšího požitky upravil zákon č. 47/1874 ř.z.,⁸³ kterým byli státní úředníci v Předlitavsku, včetně zeměpanských poštovních úředníků, rozděleni do jedenácti hodnostních tříd. Uvnitř těchto tříd byly ještě stupně, které zajišťovali úředníkům příslušné hodnostní třídy možnost získat po třech letech plat vyšší o 100 až 200 zlatých.

Úředníci erárních poštovních úřadů mohli v převážné většině případů dosáhnout nejvýše VII. hodnostní třídy, což představovalo, že se jejich plat pohyboval v rozmezí od 600 do 2 400 zlatých ročně. Ve sledovaném období pak došlo ještě jednou ke zvýšení výměru služného na základě zákona č. 176/1898

---

⁸³ Zákon č. 47/1874 ř.z.

ř.z.,⁸⁴ který upravil spodní a horní hranici výměry základního platu státních úředníků XI. až XVII. hodnostní třídy na 800 až 3000 zlatých.

Pro neerární poštmistři, kteří byli přednosta středních a menších služeben, bylo jejich služební postavení upraveno a platy stanoveny na základě výnosu ministerstva obchodu ze dne 20. června 1873, kdy byly neerární poštovní úřady rozděleny podle výše skutečných příjmů z jejich provozu na šest skupin.

Přednostové těchto úřadů dostávali plat ve výši od 200 do 500 zlatých ročně. V případě, že pobírali plat do 300 zlatých ročně, byli pak nazýváni poštovními expedienty, pokud jejich příjem byl vyšší, nazývali se poštmistry. Místa přednostů neerárních poštovních úřadů byla obsazována na základě vypsaného konkurzu, v jehož podmínkách byl stanoven plat, úřední paušál a povinnost poštmistra či poštovního expedienta.

Pro získání takového místa bylo podmínkou složení kauce, která měla zajistit hospodárné vedení svěřeného úřadu. Podobnou zálohu skládali i zaměstnanci erárních pošt, pokud ve službě manipulovali s penězi. Poměrně malý zisk, který plynul z vedení menších poštovních úřadů, způsoboval, že funkce přednostů venkovských pošt byly vykonávány zpravidla jako vedlejší zaměstnání. Zastávali je často venkovští kupci nebo hospodští a tyto úřady byly přenechávány vdově nebo potomkům předešlého poštmistra či poštovního expedienta.

Roku 1899 na základě nařízení ze dne 30. listopadu, došlo k provedení reformy neerárních poštovních úřadů, které byly nově rozděleny podle typizovaných úředních úkonů neboli pracovních jednotek do tří tříd, které se dále členily do stupňů. V první třídě byly čtyři stupně, ve druhé třídě byly dva stupně a ve třetí třídě bylo šest stupňů.

Za úřední úkony se rozuměly počty odeslaných dopisů, zásilek povozné pošty, doporučených zásilek, telegramů, poštovních poukázek, přijatých vkladů či výplat poštovní spořitelny, dohledaných zásilek i překartovaných a přetelegrafovaných telegramů.

---

⁸⁴ Zákon č. 176/1898 ř.z.

Počet pracovních jednotek se pohyboval od 2000 do 100000. Na základě tohoto dělení, které platilo až do roku 1924, byly dosavadní neerární úřady přejmenovány na třídní. Přednostové úřadů 1. a 2. stupně I. třídy byli od té doby označováni jako vrchní poštmistři. Ostatní přednostové úřadů I. a II. třídy, používali titul poštministr, a do funkce byli stejně jako vrchní poštmistři jmenováni dekretem. Úřady III. třídy spravovali poštovní expedienti, ustanovení smlouvou.

Příjmy přednostů třídních úřadů byly upraveny nařízením ze dne 17. května 1900, a dělily se na řádné (služné, úřední paušál, manipulační příspěvek, sluhovský paušál, a příspěvek za délku služby) a mimořádné (paušál na plat poslů, příplatky za noční službu a jízdní paušál poskytovaný za doprovod jízdní pošty). Služné bylo stanoveno v rozmezí 700 až 1200 zlatých a úřední paušál v rozmezí 200 až 400 zlatých.

1.6. Poštovní zákon z roku 1850

Poštovní zákon č. 4/1851 ř.z.,⁸⁵ obsahující celkem třicet paragrafů, byl vydán na základě císařského patentu pro Uhry a další země nerakouské, konkrétně ještě pro Sedmíhradsko, Chorvátsko, Slovinsko, vévodství Srbské s banátem Temešským a Hranicí vojenskou.

V tomto poštovním zákoně se setkáváme ještě se zakotvením regálu, a to regálu poštovního, avšak jako již výlučné právo nikoliv panovníka ale státu, co se týče dopravování věcí a osob.⁸⁶ Bylo stanoveno, které osoby jsou podrobeny tomuto zákonu, a to tak, že tomuto zákonu byl podroben „každý bez rozdílu stavu v zemích korunních Uhřích, Sedmíhradsku, Chorvátsku a Slavonsku, ve vojvodství Srbském, v banátě Temešském a v Hranici vojenské.“⁸⁷ Úřadům a osobám, která práva státu v jeho jméně vykonávala, bylo nařízeno, aby pod těžkým trestem při výkonu svých služebních prací bedlivě se dle nařízení vydaných chovali a k osobám které poštovního úřadu užívaly, se měli chovat slušně a zdvořile.⁸⁸ Zákonem bylo zakotveno právo nahlížet do poštovních předpisů.⁸⁹

Zákon stanovil věci, na jejichž dopravování se vztahovala výhradní práva státu. Jednalo se o psaní neboli listy uzavřené s adresou nebo bez adresy, pak otevřené, adresou opatřené listy, k nimž se počítaly všelijaké písemnosti, osobám nepřítomným svědčící oznamování a zprávy a spisy periodické – deníky a noviny, v listech nebo sešitech, bez ohledu na to zda byly listy a periodické spisy psány nebo tištěny nebo písmem nebo tiskem rozmnoženy.⁹⁰ Při dopravování výše uvedených věcí rozlišoval poštovní zákon, zda byly tyto věci zaslány z jednoho místa do druhého nebo v obvodu místa samého z jedné části místa do druhé.⁹¹ V případě dopravování věci z jednoho místa do druhého, nepovolovalo se dopravování kromě poštovních úřadů nikomu.⁹²

---

⁸⁵ Císařský patent č. 4/1851 ř.z. z 26. prosince 1850, jímžto se vyhláší a počínajíc od 1. února 1851, v skutek uvádí prozatímní zákon poštovní pro Uhry, Sedmíhradsko, Chorvátsko, Slavonsko, vojvodství Srbské s banátem Temešským a Hranicí vojenskou.

⁸⁶ § 1 poštovního zákona z roku 1850.

⁸⁷ § 2 poštovního zákona z roku 1850.

⁸⁸ § 3 poštovního zákona z roku 1850.

⁸⁹ § 5 poštovního zákona z roku 1850.

⁹⁰ § 6 poštovního zákona z roku 1850.

⁹¹ § 7 poštovního zákona z roku 1850.

⁹² § 8 poštovního zákona z roku 1850.

Poštovním zákonem bylo stanoveno, že úřady spravující poštovní regal, mohly zřizovat pošty ve všech místech, kde se to jevílo přiměřené, dále je měly udržovat a dokud se to jevílo příhodné dát je spravovat na účet státní kasy, nebo dovolit jiným osobám, aby je vedly a spravovaly na svůj účet.⁹³ Další ustanovení určovala, jak mají být pošty zřizovány,⁹⁴ a pod kterými výjimkami se může užívat pošt.⁹⁵ Pošty byly dle zákona osvobozeny od veřejných břemen.⁹⁶

Bylo zde řešeno právní postavení mezi státní správou a osobami, které sloužily na poštách.⁹⁷ Osoby vykonávající poštovní službu měly právo užívat poštovní trubky a služební oděv.⁹⁸ Zákonem byla dána přednost poštovním vozům v případě nebezpečí.⁹⁹

Zákon též řešil otázku peněžitých pokut za poštovní přestupky:¹⁰⁰ „1. Za každé psaní nebo balík spisů, jehož dopravování jest dle § 6. státu zůstaveno, a ježto byl o sobě zvlášť nebo s jedním nebo s více psaními pod společnou obálkou té chvíle postižen, když byl proti předpisu dopravován, má se vyměřiti pokuta jednoho zlatého k.m.¹⁰¹ 2. Pokuta jednoho zlatého k.m. má se uložití také za každou portu podrobené psaní nebo jinou portu podrobenou věc, kterouž někdo chce po poště zaslati, obejdouc při tom zcela nebo z části poplatek poštovní dle tarify vycházející. Přestupku tohoto dopustí se zvlášť ten, kdo psaní nebo jinou věc, ježto není od poplatku poštovního vyjmuta, vloží nebo přibalí k psaní nebo k balíku spisů, kterýž dle předpisu zcela nebo částečně jest osvobozen od poplatku poštovního, aneb kdo psaní nebo jinou věc, ježto od poplatku poštovního není osvobozena, pod falešným nadpisem (adresou), který dává právo k úplnému nebo částečnému osvobození od poštovního poplatku, podá nebo podati se pokouší. V každém pod č. 1. a 2. dotčeném případě má se mimo pokutu složití také porto dle tarify náležitě. Každé přestoupení nařízení v § 25. obsaženého pokutovati se má pěti zlatými k.m.“

---

⁹³ § 15 poštovního zákona z roku 1850.

⁹⁴ Blíže § 18 poštovního zákona z roku 1850.

⁹⁵ Blíže § 19 poštovního zákona z roku 1850.

⁹⁶ Blíže § 23 poštovního zákona z roku 1850.

⁹⁷ Blíže § 16 poštovního zákona z roku 1850.

⁹⁸ § 25 poštovního zákona z roku 1850.

⁹⁹ § 26 poštovního zákona z roku 1850.

¹⁰⁰ § 27 poštovního zákona z roku 1850.

¹⁰¹ Konvenční měny. Pozn. autora.

Vybrané peněžité pokuty putovaly pak do státní pokladny toho okresu, ve kterém byl přestupek spáchán. Pokud se přestupek vztahoval na více okresů, měly jít pokuty do pokladnice toho veřejného okresu, ve kterém byl provinilec dostižen. „Psaní nebo spisy periodické, byvše dostiženy, když se proti záповědi dopravovaly, mají se za příčinou jich zaslání nebo dodání odevzdati nejbližšímu úřadu poštovnímu.“¹⁰²

---

¹⁰² § 29 poštovního zákona z roku 1850.

1.7. Další vybrané právní předpisy s poštovním právem související

Ve sledovaném období byla vydána řada dalších různých specifických norem, které se např. týkaly porta, osvobození od poštovního poplatku, poštovních poukázek, zavedení poštovních schránek, změn u vyměřování porta atd.

1.7.1. Výnos ministerstva financí ze dne 26. března 1850¹⁰³

Výnosem byla stanovena výše poštovního za prostý list (obyčejné psaní). V obvodu samého podacího poštovního úřadu se za psaní měly zaplatit dva krejčary, když bylo místo, kam psaní bylo odesláno, vzdáleno do 10 mil tři krejčary, přes 10 do 20 mil šest krejčarů, přes 20 mil osm krejčarů.¹⁰⁴ Za prostý list se považovalo psaní, které nevážilo více jak jeden lot.¹⁰⁵ U některých zásilek bylo výnosem sníženo poštovné. Jednalo se např. o zásilky pod křížovou páskou, či za zboží na zkoušku a za vzory apod.¹⁰⁶ V některých případech se neplatilo nic, jako např. v případě zpětného posláni psaní.¹⁰⁷ Výnos v dalších ustanoveních např. stanovil poplatky za dotazovací listy,¹⁰⁸ poplatek za dodání či poplatek z přihrádky.¹⁰⁹

Další ustanovení výnosu řešila otázku frankování a ceny známek. Pokud byly zásilky dopravované listovní poštou, musely být ofrankovány. Frankování se dělo listovními známkami. Listovní známky měly hodnotu 1, 2, 3, 6 a 9 krejčarů, a sice: 1 krejčarové barvy žluté, 2 krejčarové barvy černé, 3 krejčarové barvy jasně červené, 6 krejčarové barvy červenosnědé a 9 krejčarové barvy modré. Známký v této hodnotě bylo možné zakoupit u každého c. k. poštovního úřadu, u kterého mělo být označeno místo, kde se známky prodávají zvláštním vývěskem. Vyjma poštovních úřadů nesměl dle výnosu nikdo jiný prodávat poštovní známky.¹¹⁰ Zfalšování známek se pokládalo za to, jako kdyby byl zfalšován papírový kolek.¹¹¹

¹⁰³ Výnos ministerstva financí č. 149/1850 ř.z., jenžto se týká ustanovení o poštovním za listy, kteréž ve skutek vejde 1. června 1850, a vybírání poštovního prostředkem známek listovních.

¹⁰⁴ § 1 výnosu ministerstva financí č. 149/1850 ř.z.

¹⁰⁵ § 2 výnosu ministerstva financí č. 149/1850 ř.z.

¹⁰⁶ Blíže § 5 výnosu ministerstva financí č. 149/1850 ř.z.

¹⁰⁷ § 6 výnosu ministerstva financí č. 149/1850 ř.z.

¹⁰⁸ Blíže § 9 výnosu ministerstva financí č. 149/1850 ř.z.

¹⁰⁹ Blíže §§ 10 a 11 výnosu ministerstva financí č. 149/1850 ř.z.

¹¹⁰ §§ 12 až 14 výnosu ministerstva financí č. 149/1850 ř.z.

¹¹¹ § 22 výnosu ministerstva financí č. 149/1850 ř.z.

1.7.2. Nařízení ministerstva financí ze dne 29. března 1861

Dne 29. března 1861 bylo vydáno ministerstvem financí nařízení,¹¹² na základě kterého byla osvobozena korespondence zemských výborů od poštovního poplatku. Tímto nařízením byla služební korespondence osvobozena od poštovního poplatku jak při podání tak dodání nejen zemských výboru ale i císařských úřadů. Dále se toto osvobození od poštovního poplatku vztahovalo na spisy, které vážily více než pět liber a posílaly se po poště povozní.¹¹³

Také korespondence „nynějších výborů stavovských (zřízců zemských atd.), když se týče prací přípravných ke sněmům zemským, odesílána budiž bez porta po poště listovní i povozní, když se na ni napíše: ‚Přípravné práce ke sněmům zemským‘.“¹¹⁴

Na toto nařízení pak navazoval výnos ministerstva financí ze dne 29. listopadu 1861,¹¹⁵ který dále osvobozoval od poštovního poplatku další orgány, které služebně posílaly někam peníze a cenné papíry. Dále výnos stanovil, že „Věci tyto, posílané po poště povozní, i psaní dotčeným vynešením ministeriálním od porta osvobozená, požívají osvobození tohoto také tehda, když jich neposílá výbor zemský sám, nýbrž některý pomocný úřad výboru zemského (na př. stavovský vrchní úřad výběrčí, účtárna stavovská a t. d.), aneb když věci a listy takové odjinud některému takovému úřadu se posílají.“¹¹⁶

Dne 19. prosince 1861 ministerstvo financí vydalo další nařízení,¹¹⁷ které osvobozovalo korespondenci od poštovního poplatku, které posílaly panské sněmovny říšské rady i sněmovny poslanců k členům obojí sněmovny, a také korespondenci, které posílali členové obou sněmoven prezidiím.

---

¹¹² Nařízení ministerstva financí č. 48/1861 ř.z., o tom že korespondence výborů zemských osvobozena jest od porta.

¹¹³ Odst. první a druhý nařízení č. 48/1861 ř.z.

¹¹⁴ Odst. třetí nařízení č. 48/1861 ř.z.

¹¹⁵ Výnos ministerstva financí č. 52/1861 ř.z., jímžto se ustavuje, že korespondence výborů zemských, konaná v příčině služby, osvobozena jest od porta, také tehda, když výborové zemští aneb úřadové zemští pod nimi postavení posílají někam za příčinou služby peníze a papíry cenu mající.

¹¹⁶ Odst. třetí výnosu č. 52/1861 ř.z.

¹¹⁷ Nařízení ministerstva financí č. 56/1861 ř.z. , jímžto se ustanovuje, že dopisy, které posílají panské sněmovny rady říšské i sněmovny poslanců k údům obojí sněmovny, a taktéž dopisy, jež posílají údové obojí sněmovny prezidiím, mají se odesílati a dodávati bez porta.

Dopisy, které posílalo prezidium panské sněmovny členům této sněmovny, též dopisy, které posílalo prezidium poslanecké sněmovny poslanců říšské rady, musely být zapečetěny prezidiální pečetí a na adrese muselo být napsáno, že adresát je člen panské sněmovny, potažmo sněmovny poslanecké.¹¹⁸

Stejným způsobem měla být zasílána korespondence, která tak též nepodléhala poštovnímu poplatku, pokud se jednalo o korespondenci, kterou zasílali členové panské sněmovny k prezidiu této sněmovny a dopisy poslanců k prezidiu sněmovny poslanecké, když na obálce bylo nadepsáno, že odesílající je člen panské sněmovny, potažmo sněmovny poslanecké.¹¹⁹

1.7.3. Nařízení ministerstva obchodu ze dne 23. června 1873

Nařízení ministerstva obchodu ze dne 23. června 1873,¹²⁰ představovalo některé dílčí změny ve vyměřování porta v rámci Rakousko-uherské monarchie. Tímto nařízením ode dne 1. července 1873 bylo stanoveno, že za tuzemské psaní, které vážilo více než 15 gramů až do 250 gramů se bude platit dvojnásobné listovní porto.

Dodávkové taxy za neofrankované psaní, které pak vážily do 250 gramů, se mělo počítat pouze pět krejcarů, a za psaní, která se dodávala v dodávacím okrese podávací pošty tři krejcarey. Psaní, která vážila více než 250 gramů, se nesměly dopravovat prostřednictvím listovní pošty.¹²¹

Nařízení dále stanovilo, že porto činí ve vnitřním obchodu Rakousko-uherského mocnářství, ať by šlo psaní kamkoliv: za obyčejné frankované psaní, které vážilo až do 15 gramů pět krejcarů, pokud vážilo více deset krejcarů; za obyčejné psaní nefrankované vážící až do 15 gramů činilo porto deset krejcarů, vážilo-li více patnáct krejcarů.

Za psaní, která se dodávala ve vlastním dodávacím okrese pošty podací, činilo porto, pokud bylo psaní frankované a vážilo až do 15 gramů tři krejcarey,

---

¹¹⁸ Odst. první nařízení ministerstva financí č. 56/1861 ř.z.

¹¹⁹ Odst. druhý nařízení ministerstva financí č. 56/1861 ř.z.

¹²⁰ Nařízení, vydané od ministerium obchodu dne 23. června 1873, jímžto se činí některé změny u vyměřování porta listovního v obchodu vnitřním. Nařízení ministerstva obchodu č. 118/1873 ř.z.

¹²¹ Nařízení ministerstva obchodu č. 118/1873 ř.z.

pokud více, činilo porto šest krejcarů. Pokud psaní nebylo frankované a vážilo až do 15 gramů, činilo porto šest krejcarů, při větší váze devět krejcarů.

1.7.4. Nařízení ministerstva obchodu ze dne 25. listopadu 1899

Nařízení ministerstva obchodu ze dne 25. listopadu 1899,¹²² se týkalo několika oblastí poštovního styku: jednak zrušilo doručné za listovní zásilky na venkově, a poplatek za donášku novin, pro tuzemskou dopravu obsahovalo ustanovení o novém poštovním taxovním řádu a měnilo některé poplatkové sazby poštovního tarifu v zahraniční dopravě a některé náhrady v poštovní dopravě.

Doručné za přinášení zásilek listovní pošty v poštovních místech s neerárními poštami ve venkovských okresech a poplatek za donášení novin mělo být dle nařízení zrušeno k 1. lednu 1900. Na rakouském poštovním území měl být zaveden nový poštovní taxovní řád. Taxovní sazby uvedené v tomto nařízení platili i v dopravě s Uherskem a měly také až na určité výjimky platnost pro dopravu s Bosnou a Hercegovinou.

V případě poštovní mezinárodní dopravy došlo k následujícím změnám: listovní taxa byla zvýšena z deseti potažmo dvaceti krejcarů za každých patnáct gramů listovní váhy na dvacet pět potažmo padesát haléřů, např. v dopravě se Srbskem listovní taxa byla ze sedmi a čtrnácti krejcarů na patnáct a třicet haléřů. Navýšení se týkalo v dopravě s dalšími zeměmi jako např. s Německem či Černou Horou, kdy nařízení pro tyto země pak určovalo jednotlivé taxy.¹²³

Ke zvýšení poplatku došlo i v případě doporučených dopisů, podacích listů, za poštovní poukázky, za poptávkové listy atd.¹²⁴ Např. poplatek za poštovní poukázky měl činit v mezinárodní dopravě za prvních 100 korun poukázané sumy 25 h za každých 25 K a za sumy 100 korun převyšující 25 h za každých 50 K,

---

¹²² Nařízení ministeria obchodního č. 231/1899 ř.z., jímž zrušuje se doručné za listovní zásilky na venkově a poplatek za donášení novin, vydává se poštovský taxovní řád pro tuzemskou dopravu a mění se některé poplatkové sazby poštovského tarifu v cizozemské dopravě, jakož i některé náhradné v dopravě poštovské.

¹²³ Blíže odst. č. 3 nařízení ministerstva obchodu č. 231/1899 ř.z.

¹²⁴ Blíže odst. č.4-6 nařízení ministerstva obchodu č. 231/1899 ř.z.

v dopravě do Velké Británie a Spojených států amerických 25 h za každých 25 K celé poukázané sumy.¹²⁵

Ustanovení nařízení řešilo i otázku náhrady za ztracené doporučené psaní. Náhrada se zvyšovala „v celé dopravě poštovské na 50 K. Ve vnitřní poštovské dopravě, jakož i v dopravě s Uherskem a se zavládnutým územím zvyšuje se nejvyšší obnos náhradního, které poštovská správa jest povinna dáti u balíků bez udané ceny, když se ztratí, založí nebo poškodí, při balících až do 3 kilogrammů na 15, při balících přes 3 až do 5 kilogrammů na 25 K a za každý další kilogram na 5 K. V mezinárodní dopravě, pokud není zvláštními smlouvami určeno jiné náhradné, nejvyšší obnos náhradního, které při balících bez udané ceny až včetně do 5 kilogrammů bude placeno, bude činiti příště 25 K.“¹²⁶

1.7.5. Předpisy týkající se poštovních schránek¹²⁷

K zavedení poštovních schránek výrazně přispěl dekret dvorské komory vydaný dne 10. dubna 1817, kterým bylo nově stanoveno placení poštovního za vnitrozemské listovní zásilky adresátem. Současně bylo nařízeno, aby u každé poštovní stanice byla od 1. června 1817, umístěna alespoň jedna schránka, do které by bylo možné vhazovat listovní zásilky. U přepážky se měly podávat pouze zásilky do zahraničí, listovní psaní, za které odesílatel dobrovolně zaplatil poštovné a též dopisy, které se odesílaly veřejným úřadům nebo soukromým osobám osvobozeným od poštovních poplatků.

Zavedení poštovních schránek představovalo výhodu jak pro poštovní správu, tak i pro klienty. Nastaly však i určité problémy, zejména v případě, když někteří odesílatelé vhazovali do poštovních schránek i dopisy, za které měli zaplatit poplatek při odesílání. Poštovní úřady měly totiž zákaz taková psaní odesílat, zároveň měly povinnost vyhotovit jejich seznam, který následně byl vyvěšen, aby se jejich odesílatelé buď přihlásili a poplatek uhradili nebo dopisy přijali zpět.

---

¹²⁵ Odst. č. 5 nařízení ministerstva obchodu č. 231/1899 ř.z.

¹²⁶ Odst. č. IV. nařízení ministerstva obchodu č. 231/1899 ř.z.

¹²⁷ V této kapitole vycházím zejména z DRAGOUN, V. Domnělé stoleté jubileum poštovní schránky. In: *Československá pošta, telegraf, telefon*. Roč. 8, č. 10, Praha 1926, s. 156 an.; KRAMÁŘ, J. Právo poštovní. In: SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. VI. svazek Právní-Právo po. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 859-860.

Problémy, které byly způsobeny se zaváděním poštovních schránek, dokonce přiměly na konci dvacátých let 19. století poštovní správu k úvaze je odstranit.

Na základě výnosu všeobecné dvorské komory ze dne 18. února 1830 nakonec došlo k ponechání poštovních schránek v užívání, ale zároveň bylo výnosem nařízeno, aby poštovní schránky byly doplněny o dobře čitelný text s vysvětlením jejich účelu.

K výraznému rozšíření poštovních schránek došlo zavedením poštovních známek dne 1. června 1850. Tato reforma úhrady poštovního umožnila frankovat všechny obyčejné vnitrostátní dopisy a následně je vhadzovat do poštovních schránek.

Výlučné umístění poštovních schránek na poštovních úřadech, listovních sběrnách a od roku 1850 i prodejnách poštovních známek se záhy stalo historií a poštovní schránky se začaly objevovat na nároží rušných ulic a všude tam, kde docházelo k velkému soustředění obyvatel. Od roku 1873 se začaly umísťovat venkovské poštovní schránky v místech spojených přespolní poštou, což býval dům starosty obce nebo jiné vhodné místo. Roku 1899 se v Praze objevily speciální schránky na potrubní poštu.

1.7.6. Peněžní poukázková poštovní služba na pozadí vnitrostátních předpisů a mezinárodních dohod¹²⁸

Dne 1. října 1850 došlo k zavedení poštovní poukázky, což představovalo výraznou reformu peněžních služeb pošty. Nešlo ještě o klasickou poukázku, ale poštovní pokladní knihu se třemi lehce oddělitelnými částmi, do kterých poštovní úředník vpisoval údaje včetně nahlášené výše přijímané částky.

Jednu část obdržel odesílatel peněz, aby jí mohl samostatným dopisem poslat tomu, komu byly peníze adresovány. Ten jí musel při výběru zaslaných

---

¹²⁸ V této kapitole vycházím z KUBÍČEK, Z. Z historie poštovní poukázky v českých zemích. *Sborník Poštovního muzea 1986*. Praha 1986, s. 178; KÜSGEN, W. und kol. *Handwörterbuch des Postwesens*. Berlin: Verlag von Julius Springer, 1927; LOHNINSKÝ, A. Poštovní poukázka. In: *Československá pošta, telegraf, telefon*. Roč. 18, č. 9, Praha 1936, s. 189, ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, P., TOŠNEROVÁ, P. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec 2008, s. 101.

peněz předložit, jinak mu nebyly vydány. Aby pošta měla jistotu, že ústřížek předložila skutečně osoba, které byly peníze určeny, musel příjemce kromě toho uvést přesné údaje o odesílatelovi, jehož jméno nebylo na zaslané části právě kvůli tomu uvedeno.

Ústně nahlášené jméno odesílatele se muselo shodovat se jménem vepsaným při podání na druhou oddělitelnou část pokladní knihy. Tento druhý ústřížek mezitím poslal podací úřad jako úřední doporučenou zásilku dodacímu poštovnímu úřadu, aby podle ní mohl vše zkontrolovat a peníze vyplatit.

Třetí část byla určena pro účetní oddělení ministerstva obchodu.

Toto složité úřadování a vyúčtování, které si tento výše uvedený postup vyžadoval, zapříčinilo, že peníze tímto způsobem bylo možné posílat jen u vybraných poštovních úřadů. Maximální částku, kterou bylo možné přijmout, byla stanovena na padesát zlatých. V Čechách jí bylo možné podat pouze v Praze, Brně a Opavě, v pozdější době též v Břeclavi, Chebu, Jeseníku, Karlových Varech, Kolíně, Olomouci, Teplicích a Zábřehu.

Až roku 1867 byla peněžní poukázková služba s limitem dvaceti pěti zlatých povolena na všech poštovních úřadech a vyšší částky až do výše jednoho tisíce zlatých nadále jen u vybraných poštovních úřadů. Na všech poštách došlo k vytvoření poštovních přepážek a poštovní správa vydala již samostatný formulář poštovní peněžní poukázky s ústřížkem. Roku 1868 se peněžní poukázková služba rozšířila o možnost telegrafického zaslání peněz a byla vydána telegrafická peněžní poukázka.

Dlouhou dobu zůstala peněžní poukázková služba omezena na vnitrostátní styk. Jejím mezinárodnímu užití bránily složité finanční přepočty, a proto se vázala na uzavírání vzájemných dohod mezi jednotlivými poštovními správami.

V případě mezinárodního užití peněžní poukázkové služby došlo k velké změně po kongresu Světové poštovní unie, který se konal v Paříži roku 1878. Na tomto kongresu vznikla Úmluva o mezinárodní poukázkové službě, která stanovila

pravidla vzájemného poukázkového styku mezi Rakousko-Uherskem a Francií. Tato úmluva byla vydána v říšském zákoníku pod č. 108 (Částka XL.).¹²⁹

Dle této smlouvy bylo dohodnuto, že se mohly posílat peníze poštovními poukázkami jak z Rakouska-Uherska do Francie, tak z Francie do Rakouska-Uherska. Poukázka dle smlouvy neměla činit více než 150 zlatých, pokud se podala v Rakousku nebo Uhersku, a nevíce než 375 franků, pokud se podala ve Francii.¹³⁰

Za každé odeslání peněz se vybírala od podávajícího taxa, kterou měla stanovit správa té země, z které se peníze posílaly. Správa, u které byla suma poštou poukázaná zaplacená, měla nahradit správě, která sumu vyplatila, polovinu vybrané taxy. Při tomto dělení se počítalo jeden zlatý za dva franky padesát centimů, a frank za čtyřicet nových krejcarů.¹³¹

Dle úmluvy dále měly, mimo jiné, poštovní správy rakousko-uherské a poštovní správy francouzské určit pošty, kde se měly poštovní poukázky zaplatit a vyplácet.¹³² Každá správa měla právo zastavit na čas poukazování peněz poštou za mimořádných okolností, avšak za podmínky, že o tom dala neprodleně telegraficky vědět druhé správě.¹³³

Problematiku mezinárodní poštovní poukázkové služby řešily dále kongresy v Lisabonu roku 1885, ve Vídni roku 1891. Jednání o této problematice na vídeňském kongresu vedla pak k tomu, že roku 1892 vzniklo účtovací ústředí Světové poštovní unie v Bernu.

Další peněžní služby začaly také zprostředkovávat poštovní spořitelny. Z počátku jejich rozvoji bránil nedostatek poboček v malých městech a obcích. V Rakousku byla poštovní spořitelna založena roku 1883. S prvními kroky se setkáváme již v sedmdesátých letech 19. století, avšak zejména kvůli těžké hospodářské krizi, která vypukla roku 1873, nebyly dotaženy do konce. Mezi další

---

¹²⁹ Úmluva, učiněná dne 25. května 1878, o vyměňování poukázek poštovských mezi Rakousko-Uherskem a Francií.

¹³⁰ Čl. I. mezinárodní smlouvy č. 108/1878 ř.z. mezi Rakousko-Uherskem a Francií.

¹³¹ Čl. II.-III. mezinárodní smlouvy č. 108/1878 ř.z. mezi Rakousko-Uherskem a Francií.

¹³² Čl. VIII. mezinárodní smlouvy č. 108/1878 ř.z. mezi Rakousko-Uherskem a Francií.

¹³³ Čl. IX. mezinárodní smlouvy č. 108/1878 ř.z. mezi Rakousko-Uherskem a Francií.

příčiny můžeme zařadit i fakt, že se v rakouských zemích začala vytvářet a personálně stabilizovat hustá síť poštovních úřadů až v druhé polovině 19. století.¹³⁴

Po svém založení již však mohla poštovní spořitelna disponovat v Předlitavsku sběrnami na 4 172 poštovních úřadech. Hlavním cílem poštovní spořitelny bylo podchycení drobných střadatelů. Základní vklad pro vydání vkladní knížky byl tak stanoven velmi nízko, a to na padesát krejcarů a po zavedení korunové měny roku 1892 na jednu korunu. Poštovní úsporná karta se prodávala za pět krejcarů, později za deset haléřů, což byla hodnota na ní přitisknuté poštovní známky. Do dalších vyznačených políček vkladatel postupně dokupoval a vylepoval pěti krejcarové, později deseti haléřové poštovní známky a po zaplnění políček přijal poštovní úřad úsporku jako vklad opravňující k vydání vkladní knížky.¹³⁵

Vkladatelem se mohl stát každý občan, spolek a právnická osoba, ale i nezletilci, pro které byla poštovní úsporka určena zejména. Z právního hlediska bylo velice důležité, že vkladní knížku a vklady u poštovní spořitelny nebylo možné obstatit, dát do zástavy nebo zabavit. Výběr z vkladní knížky do výše dvaceti zlatých později do čtyřiceti korun mohl vkladatel uskutečnit na kterémkoliv poštovním úřadě ihned. Vyšší výběr musel avizovat dopředu výpovědním lístkem poštovní spořitelny, na kterém uváděl vyjma obnosu i poštovní úřad, kde bude výběr provádět.¹³⁶

Poštovní spořitelnictví bylo v Rakousku-Uhersku spravováno přísně centralisticky. Kromě vídeňské ústředny existovaly podobné ústavy od roku 1885 pouze v Budapešti a od roku 1911 při vojenské poštovní správě pro anektované území Bosny a Hercegoviny v Sarajevu. Zejména odpor představitelů hospodářských českých kruhů, proti odlivu kapitálu z českých zemí, nepřinesl kýžené založení poštovní spořitelny v Praze, ale ve svém důsledku omezil i rozvoj rakouské spořitelny.¹³⁷

---

¹³⁴ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, P., TOŠNEROVÁ, P. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec 2008, s. 102.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž.

Na konci devadesátých let 19. století začaly vklady stagnovat, a to i přes pokusy o reformu úsporového řízení, a ke změně situace nedošlo ani v období hospodářské konjunktury, která nastala po roce 1904, neboť v té době se rakouská poštovní spořitelna již více orientovala na šekové a clearingové služby. Šekové řízení zavedla v roce 1883 a od roku 1887 bylo odděleno od úsporového. Šeková a clearingová služba se stala nejvýhodnější a nejefektivnější formou platebního styku. Jejím osamostatněním si poštovní spořitelna široké pole působnosti v oblasti, kterou vysoce překročila svůj původní účel a stala se jedním z určujících prvků celkových hospodářských poměrů Předlitavska. Veřejnost tak získala možnost využívat bezhotovostní platební styk, obzvlášť vhodný pro ty, kdo měli pravidelné, opakující se platby. Účastníkům šekového řízení se na všech poštovních úřadech otevřel účet, na který mohli ukládat peníze a také z něj uhrazovat platby.¹³⁸

Clearingové řízení, které se začalo používat od září roku 1884, zjednodušovalo šekové platby tím, že se na šekový účet se souhlasem majitele konta zapisovaly obdržené platby přímo, aniž by musel být osobně přítomen, a všechny operace jen dostával písemně na vědomí. K založenému účtu měly na základě podpisového vzoru přístup tři osoby. Výše obnosu na účtu nebyla omezena a připisování bylo možné realizovat na formulářích poštovní spořitelny, poštovními peněžními poukázkami a clearingovým řízením z jiných šekových účtů.¹³⁹

---

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

1.8. Mezinárodní smlouvy poštovního práva a mezinárodního poštovního styku

V případě rozvoje mezinárodního poštovního styku, mu dlouho bránilo velké množství překážek, především váhové a měrné jednotky, problémy v přepravě, nejednotnost poštovních poplatků, problémy ve vzájemném vyúčtování. Jednotlivé státy byly proto nuceny uzavírat množství dvoustranných dohod, a to prakticky se všemi zeměmi, se kterými měly navázán poštovní styk.¹⁴⁰

Vzrůstající mezinárodní poštovní ruch vedl k myšlence na založení mezinárodního poštovního spolku. První významný krok k vytvoření jednotného poštovního území učinilo Rakousko a Prusko na poštovním kongresu v Drážďanech roku 1847. Výsledkem byl vznik prusko-rakouského poštovního spolku 1. července 1850, v němž byla zaručena jednotka vzdáleností, vah a měny při výpočtu porta a tarifu a byl potvrzen svobodný průvoz zásilek.¹⁴¹

Po zavedení a rozšíření poštovních známek, kterými se posléze začaly všechny dopisy, včetně těch určených do zahraničí, vyplácet při podání, se stanovení výše poštovního a účtování vzájemných přepravních poplatků mezi jednotlivé poštovní správy se stalo jednou z nejnáročnějších účetních operací. Rok od roku také objem korespondence soukromého i hospodářského charakteru narůstal, stejně jako počet doporučených zásilek, balíků apod. Zevšeobecnělo i zasílání korespondence do zámoří a situace v mezinárodním poštovním styku se i přes uzavřené dohody stávala neudržitelnou.

Na poli mezinárodního poštovníctví znamenala velký mezník konference, která se konala v Paříži roku 1863 za účasti 14 států a německých hansovních měst. Zde bylo stanoveno 31 zásad, které měly být jednotným návodem pro uzavírání mezinárodních poštovních smluv. Tyto zásady se týkaly nejdůležitějších prvků mezinárodní listovní pošty jako jednoty vah, jednoty stupňů vah, sazeb a jejich odstupňování, zjednodušení vzájemného styku především při vyrovnávání vzájemných pohledávek za dopravu pošty atd., avšak nebyly pro účastníky konference závazné.

---

¹⁴⁰ KRAMÁŘ, J. Právo poštovní. In: SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. VI. svazek Právní-Právo po. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 853.

¹⁴¹ Tamtéž.

Návrh na vytvoření celosvětového poštovního spolku byl přijat až na konferenci, která se uskutečnila 15. září 1874 ve švýcarském Bernu. Této konference se zúčastnilo 22 států ze čtyř kontinentů. Již 9. října 1874 podepsali delegáti konference závaznou smlouvu,¹⁴² která určila jednotná pravidla vzájemného mezinárodního poštovního styku ve všech signatářských zemích. Přijaté zásady na této konferenci byly vtěleny do dvaceti článků této smlouvy.¹⁴³

Na základě této smlouvy vznikla mezi signatářskými státy „Obecná jednota poštovská“.¹⁴⁴ Smlouvou byla stanovena jednotná obecná taxa za obyčejné frankované psaní na 25 centimů. Za obyčejné psaní se pokládalo každé psaní, které nepřesahovalo více než 15 gramů. Taxa za psaní nefrankované činila dvojnásobně tolik, co taxa, v zemi, kam psaní svěřčí, za frankované psaní vyměřená. Pokud se dopravovalo psaní po moři, a to obvodu více jak 300 námořních mil, mohla se k obyčejné taxě připočíst přírážka, která však neměla činit více než polovinu obecné jednotné taxy, vyměřené za frankovaná psaní.¹⁴⁵

Dále byla stanovena obecná jednotná taxa ve výši sedmi centimů za noviny, živnostenské papíry, ukázky zboží, brožované nebo svázané knihy, katalogy, prospekty atd.¹⁴⁶ Taxa za doporučené zásilky a náhrada při jejich ztrátě.¹⁴⁷ K důležitým patřilo ustanovení, že vybrané poštovní poplatky za korespondenci zaslanou do zahraničí si ponechá vždy v plné výši poštovní správa, u které byla zásilka podána a nebudou se vyúčtovávat mezi podací a dodací zemí.¹⁴⁸ Tím tak odpadlo složité vzájemné vyplácení. Tranzitním zemím byla přiznána za přepravní náklady náhrada, odvíjející se podle váhy přepravovaných poštovních pytlů (závěrů). Každá země měla navíc zaručit svobodný tranzit zahraničních zásilek přes své území.

---

¹⁴² Smlouva, učiněná dne 9. října 1874, kterou se zřizuje obecná jednota poštovská, uzavřená mezi Německem, Rakouskem-Uherskem, Belgickem, Dánskem, Egyptem, Španěly, Spojenými státy americkými, Francouzskem, Velkobritanskem, Řeckem, Vlasy, Lucemburskem, Norvežskem, Nizozemskem, Portugalskem, Rumunskem, Ruskem, Srbskem, Švédskem, Švýcarskem a Tureckem. Smlouva č. 88/1875 ř.z.

¹⁴³ Smlouva č. 88/1875 ř.z.

¹⁴⁴ Čl. 1 smlouvy č. 88/1875 ř.z.

¹⁴⁵ Čl. 3 smlouvy č. 88/1875 ř.z.

¹⁴⁶ Blíže čl. 4 smlouvy č. 88/1875 ř.z.

¹⁴⁷ Blíže čl. 5 smlouvy č. 88/1875 ř.z.

¹⁴⁸ Srv. zejména čl. 9 smlouvy č. 88/1875 ř.z.

Signatáři smlouvy se mimo jiné usnesli i na tom, že bude zřízen centrální orgán nazývaný: „Mezinárodní úřad obecné jednoty poštovské“.¹⁴⁹ Ve sporech mezi jednotlivými signatářskými zeměmi měl rozhodovat rozhodčí soud.¹⁵⁰ Přijímání nových členských zemí bylo vázáno na souhlas hostitelské švýcarské vlády a administrativní povolení mezinárodní kanceláře Světové poštovní unie. Zástupci přistupujícího státu museli navíc stvrdit všechny smlouvy platné v době jejich přístupu.¹⁵¹

Smlouvou bylo též stanoveno, aby se každé tři roky sešel v některých z členských států pracovní kongres, za účasti zástupců všech členských zemí a písemnou formou, stvrzenou všemi zúčastněnými, nahradil dle potřeb dosud platná pravidla mezinárodního poštovního styku nově sjednanými. Každá země na kongresu měla jeden hlas. Smlouvou byl určen i další kongres, který se měl sejít v Paříži roku 1877.¹⁵²

Ve sledovaném období se konaly kongresy Světové poštovní unie v Paříži, v Lisabonu roku 1885, ve Vídni roku 1891 a Washingtonu roku 1897. Akty přijaté jednotlivými kongresy Světové poštovní unie ukazují, jak se postupně rozvíjely poštovní služby, jejichž původní úprava se týkala pouze listovní pošty. V roce 1878 to byla „Ujednání o cenných psaní“ a „Ujednání o poštovních poukázkách“, v roce 1885 „Ujednání o příkazní službě“. Vyjma světových poštovních kongresů se na základě ustanovení Světové poštovní úmluvy sešly také administrativní konference k projednání některých speciálních odborných otázek. Šlo o konferenci v Paříži roku 1880 o poštovních balících a konferenci v Bruselu roku 1890 o mezinárodní poštovní novinové službě.

Ještě než však došlo k vytvoření celosvětového poštovního spolku a určení jednotných pravidel vzájemného mezinárodního poštovního styku se tak ve sledovaném období setkáváme s uzavřením bilaterálních mezinárodních smluv

---

¹⁴⁹ Čl. 15 smlouvy č. 88/1875 ř.z. Sídlem mezinárodní kanceláře Všeobecné poštovní unie, později roku 1878 přejmenované na Světovou poštovní unii, se stalo švýcarské město Bern.

¹⁵⁰ Čl. 16 smlouvy č. 88/1875 ř.z.

¹⁵¹ Čl. 17 smlouvy č. 88/1875 ř.z.

¹⁵² Čl. 18 smlouvy č. 88/1875 ř.z.

týkajících se poštovního práva a poštovního styku, které byly velmi různorodé a odrážely tak nejednotnost v oblasti výše uváděné problematiky. Např. tak došlo k uzavření smlouvy mezi Rakouskem a Pruskem,¹⁵³ dále mezi Rakouskem a Toskánskem, v pozdější době mezi Rakousko-uherskou monarchií a Německem, Rakousko-uherskou monarchií a Černohorským knížectvím, či Rakousko-uherskou monarchií a Ruskem atd.

1.8.1. Smlouva mezi Rakouskem a Pruskem¹⁵⁴

Smlouva měla dle úvodních ustanovení sjednotit taxy a poštovní odbývání zásilek poštou listovní i povozní,¹⁵⁵ zajistit zrychlení poštovní přepravy listovních zásilek,¹⁵⁶ či účtování porta,¹⁵⁷ tj. poplatku za poštovní zásilku.

Další část smlouvy obsahovala ustanovení o listovní poště. Zde byl kladen zejména důraz na jednotnou mezinárodní korespondenci a řešena otázka porta. Smluvní strany se zde zavazovaly k tomu, že v případě listovní pošty, měly být „pro mezinárodní korespondenci jednotní a specifi novin činiti jeden nerozdílný obvod poštovní.“¹⁵⁸ Porto náleželo každé poštovní správě za všechny listy, které její pošty odesílaly, bez ohledu na to, zda listy byly ofrankovány či nikoliv.¹⁵⁹

V případě tranzitního porta bylo stanoveno následující: Tranzitní poplatek se měl vyměřovat při korespondenci, „ježto pochází v uzavřených balíčcích i o sobě na 1/3 stříb. vídeňského za míli až k maximu 7 liber nebo v přiměřené sumě v minci zemské za lot netto.“ Zpáteční listy a listy zaslané na náležité místo, zásilky pod křížovou obálkou a průby na zboží čili tovary, jakož i zásilky od porta osvobozené „neberou se při tom v účet“. Každá pošta, která měla věc provážet, měla také právo bráti poplatek, který byl stanoven dle toho, jak mnoho činil jeho tranzitní prostor v přímé vzdálenosti. Tím, že se pobíralo porto za dopravování

---

¹⁵³ Obdobně byla pak uzavřena poštovní smlouva mezi Rakouskem a Bavorskem dne 6. dubna 1850 a poštovní smlouva mezi Rakouskem a Saskem dne 15. května 1850.

¹⁵⁴ Smlouva státní mezi Pruskem a Rakouskem, dne 6. dubna 1850 učiněná, o základech německo-rakouského spolku poštovního, platná počínajíc od 1. července 1850. Smlouva č. 253/1850 ř.z.

¹⁵⁵ Čl. 1 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁵⁶ Srv. zejména čl. 3 a 4 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁵⁷ Čl. 9 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁵⁸ Čl. 10 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁵⁹ Čl. 11 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

některého způsobu korespondence, vylučoval e tranzitní poplatek za tytéž listy. Tranzitní porto nahrazovala ta poštovní správa, která brala porto.¹⁶⁰

Smlouvou byly stanoveny společné portovní taxy za mezinárodní korespondenci a vyměřovaly se dle vzdáleností v přímé čáře a činit při prostém listu, činila-li vzdálenost až do 10 mil včetně jeden stříbrný groš nebo tři krejčary, činila-li vzdálenost až do 29 mil včetně dva stříbrné groše nebo šest krejcarů, a činila-li vzdálenost přes 20 mil včetně tři stříbrné groše nebo devět krejcarů.¹⁶¹

Dle ustanovení smlouvy se listovní poštou měly dopravovat psaní bez udané ceny až do čtyř lotů. Tato psaní se měla exkluzivně odbývat veskrz jako listovní zásilky, těžší psaní pouze tehdy, pokud podatel připomenutím na adrese výslovně o to žádal.¹⁶²

Další ustanovení smlouvy určovala, která korespondence byla osvobozena od poštovního poplatku (porta). Jednalo se korespondenci všech členů rodin panovnických států,¹⁶³ dále o korespondenci státních úřadů a jiných veřejných úřadů jednoho poštovního obvodu a v případě jiného obvodu, v záležitostech pouze služby státní se týkající (ve věcech oficiálních) s podmínkou, že musely být označeny jako věci oficiální a opatřeny služební pečeti a s udáním úřadu, který ji zasílá,¹⁶⁴ a dále se jednalo o služební korespondenci mezi poštovními úřady a poštami.¹⁶⁵

Ustanovení smlouvy řešila též otázku chybně zaslaných listů,¹⁶⁶ jak se mělo naložit s listy, které nebylo možné odevzdat,¹⁶⁷ otázku korespondence s cizími zeměmi,¹⁶⁸ jak se má nakládati s novinami,¹⁶⁹ tj. zejména jejich objednávání, distribuci, poplatky za mezinárodní odesílání novin a časopisů.

---

¹⁶⁰ Čl. 13 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁶¹ Čl. 15 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁶² Čl. 17 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁶³ Čl. 24 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁶⁴ Čl. 25 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁶⁵ Čl. 26 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁶⁶ Blíže čl. 28 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁶⁷ Blíže čl. 29 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁶⁸ Blíže čl. 33 až 37 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁶⁹ Blíže čl. 38 až 50 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

V tomto případě bylo zajímavé ustanovení, které rozlišovalo poplatek, zda šlo o noviny politické či nikoliv. Dle ustanovení smlouvy za politické noviny byly považovány takové noviny, které byly ustanoveny k oznamování politických událostí. Společný odesílací poplatek byl vyměřen na padesát procent ceny, za kterou zasílající pošta dostávala noviny od vydavatele. Avšak při novinách, které vycházely šestkrát až sedmkrát v týdnu, měl odesílací poplatek činit tři zlaté konv. m. nebo dva pruské tolary a nejvíce devět zlatých konv. m. nebo šest pruských tolarů. Při novinách, které vycházely méně než šestkrát týdně, činil poplatek dva zlaté k.m. nebo jeden tolar deset stříbrných pruských grošů a nejvíce šest zlatých k.m. nebo čtyři pruské tolary.¹⁷⁰

Za nepolitické noviny a deníky, činil odesílací poplatek veskrz a bez ometení na nějaké maximum nebo minimum dvacet pět procent čisté ceny, za kterou odesílající pošta dostávala časopis od vydavatele.¹⁷¹

Další část mezinárodní smlouvy obsahovala ustanovení, která se týkala povozní pošty. Opět zde byla řešena otázka porta. Bylo stanoveno, že při oboustranném odevzdávání zásilek dovážených povozní poštou, počítalo se porto dle vzdálenosti mezi poštovními hranicemi a místy, odkud zásilky odcházely, potažmo kam byly určeny.¹⁷² V případě taxování zásilek dovážených povozní poštou se měla stanovit pomezí místa, až do kterých a počínajíc od kterých se porta budou vzájemně účtovat a vybírat.¹⁷³

Za každou zásilku dováženou povozní poštou mělo se porto počítat dle váhy, porto dle hodnoty se mělo vybírat pouze tehdy, když na zásilce byla nějaká hodnota určena.¹⁷⁴ Za nejmenší částku porta dle váhy se bral poplatek za každý taxovní kus cesty až do 10 mil tři krejčary nebo jeden stříbrný groš, přes 10 mil až do 20 mil šest krejčarů nebo dva stříbrné groše a přes 20 mil devět krejčarů nebo tři stříbrné groše. Za všelijaké zásilky, za které podle tarifu dle váhy vycházelo porto vyšší, mělo se vybírat: za každou libru vždy za 5 mil ½ kr. k. m. nebo 2 vídeňské stříbrné, anebo suma tomu rovná v zemské minci. Loty přes libry přebývající

---

¹⁷⁰ Čl. 44 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Čl. 51 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁷³ Čl. 53 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁷⁴ Čl. 56 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

počítaly se za libru. Za zásilky s udanou hodnotou se mělo počítat: až do 50 mil za každé 100 zlatých 2 krejcary a za každých 100 tolarů 1 stříbrný groš tím způsobem, že za sumy které nečiní 100 zlatých, měl se vybírat poplatek za celé sto. O tom, jaké číslo se má vzít za základ při taxování a účtování při povozní poště, se měly státy domluvit.¹⁷⁵

Smlouva obsahovala ustanovení o náhradě škody. Pokud došlo ke ztracení nebo porušení zásilky, měla se určit náhrada dle udané hodnoty zásilky, s výjimkou takové škody, která byla způsobena válkou nebo neodvratnou živelnou událostí. Náhrada za zásilky byla poskytována také v případě, když nebyla udána jejich hodnota, avšak takováto náhrada se vztahovala pouze „až po 10 stř. gr. za každou zaslanou libru nebo část libry a může se jí, když se něčemu jenom uškodí, v mezích těchto žádání jenom tak dalece, jak mnoho činí skutečně utrpená škoda.“¹⁷⁶

Závěr smlouvy obsahoval obecná ustanovení. Zde bylo např. stanoveno, že pokud náleželo více balíčku k jedné adrese, počítala se za jeden každý zaslaný kus taxa vážní a hodnotová.¹⁷⁷ Na adresní listy k zásilkám povozní poštou se neuplatňovalo žádné porto, pokud nevážily jeden lot. Za těžší listy se mělo náležité porto dle tarifu pošty listovní nebo povozní připočíst.¹⁷⁸ Porto se mělo dle předcházejících tarifních ustanovení smlouvy účtovat za celý kus cesty zvlášť, po kterém se věc v obvodu jedné každé poštovní správy dopravovala.¹⁷⁹

Smlouva měla vejít v účinnost dne 1. července 1850 a zůstat měla v platnosti až do konce roku 1860, a od této doby dále pokud nebyla rok předem vypovězena.¹⁸⁰

---

¹⁷⁵ Čl. 57 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁷⁶ Čl. 58 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁷⁷ Čl. 59 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁷⁸ Čl. 60 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁷⁹ Čl. 63 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

¹⁸⁰ Čl. 69 smlouvy č. 253/1850 ř.z.

1.8.2. Smlouva mezi Rakouskem a Toskánskem¹⁸¹

Smlouva mezi Rakouskem a Toskánskem obsahující 43 článků, byla učiněna za účelem, aby se stanovila stejná ustanovení pro obě smluvní strany v případě taxování a poštovního odbývání zásilek listovní poštou.¹⁸² Smluvní strany se smlouvou zavázaly k tomu, aby korespondence mezi smluvními státy byla dopravována co nejrychleji,¹⁸³ za použití železnic a dalších komunikačních prostředků, a poštám, které byly s rychlým dopravováním spojeny se mělo dostat všelijakých výhod.¹⁸⁴

Dále bylo stanoveno, v jaké měně se má taxovat a účtovat. Taxa se měla stanovit dle vzdálenosti a váhy. Vzdálenost se měla vyměřovat dle německých geografických mil (15 mil = jednomu stupni rovníkovému a 1 míle německá = 4 geografickým vlašským mílím). Váha se měla počítat dle gramů.¹⁸⁵ Taxování se mělo provádět v zemské měně toho poštovního úřadu, který zásilku vypravoval.¹⁸⁶

Mezi zeměmi smluvních států se ukládalo společné porto bez ohledu na teritoriální hranice.¹⁸⁷ Porto měla vybírat každá poštovní správa za všechna psaní, která její poštovní úřady odesílaly, bez ohledu na to, zda psaní byla ofrankována či nikoliv.¹⁸⁸ Transitní porto dle smlouvy nemělo být vůbec uplatňováno.¹⁸⁹

Společné portovní taxy za mezinárodní dopisování se měly vyměřovat podle vzdálenosti v rovné míře mezi poštovním úřadem podávacím a odevzdávajícím, a měly činit za obyčejné psaní až včetně do 10 německých geografických mil tři krejčary, až včetně do 20 německých geografických mil šest krejčarů, přes 20 německých geografických mil devět krejčarů.¹⁹⁰

Za obyčejné psaní bylo považováno psaní, které nevážilo více než jeden vídeňský lot (17 a půl gramů). Pokud vážilo více, a to od jednoho do dvou lotů, pak

---

¹⁸¹ Smlouva státní, učiněná dne 5. listopadu 1850, mezi Rakouskem a Toskánskem, o základech Rakousko-Vlašské jednoty poštovní. Smlouva č. 53/1850 ř.z.

¹⁸² Čl. 1 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁸³ Čl. 2 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁸⁴ Čl. 3 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁸⁵ Čl. 4 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁸⁶ Čl. 5 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁸⁷ Čl. 6 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁸⁸ Čl. 7 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁸⁹ Čl. 8 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁹⁰ Čl. 9 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

se mělo porto zdvojnásobit, od dvou lotů do tří lotů se mělo ztrojnásobit atd. U listovní pošty se měly přijímat zásilky zapečetěné bez udané hodnoty k dopravě za úplaty dle tarifu listovního porta pouze do tří kilogramů váhy.¹⁹¹

V případě neofrankovaných psaní nebo psaní, která byla nedostatečně oznámkována, mohla se dál dopravovat, a pak se kromě porta ještě od adresáta měly vybrat tři krejčary dodatečné taxy za každých 17 a půl gramů. Tato dodatečná taxa se stanovovala dle váhy a vybírala se do rukou podacího úřadu.¹⁹² Další ustanovení smlouvy stanovila poplatky za zaslání tiskopisů, průb zboží a vzorů,¹⁹³ rekomenační poplatek,¹⁹⁴ a co bylo osvobozeno od porta.¹⁹⁵

Další část smlouvy řešila otázku dopisování si se zeměmi cizími, kam se dopravovalo výhradně prostřednictvím Rakouska,¹⁹⁶ a dále o dopisování s nerakouskými státy německého spolku a se zeměmi za nimi dále ležícími, jako bylo Švédsko, Norsko, Dánsko, Island, Belgie a Nizozemí.¹⁹⁷

Další ustanovení smlouvy řešila otázku objednávání a dopravování novin, které vycházely v zemích smluvních stran a o poštovních poplatcích za tyto služby.¹⁹⁸

Tato smlouva měla zůstat v platnosti po dobu pěti let, a po uplynutí této doby, se pokládalo za to, že se vždy prodlužuje o jeden rok, pokud by jí šest měsíců před uplynutím této doby některá ze smluvních stran nevyověděla.¹⁹⁹

---

¹⁹¹ Čl. 10 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁹² Čl. 12 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁹³ Blíže čl. 13 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁹⁴ Blíže Čl. 14 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁹⁵ Blíže čl. 16 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁹⁶ Blíže zejména čl. 21 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁹⁷ Čl. 25 an. smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁹⁸ Čl. 30 až čl. 40 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

¹⁹⁹ Čl. 41 smlouvy č. 53/1850 ř.z.

1.8.3. Smlouva mezi Rakousko-uherskou monarchií a Německem²⁰⁰

Smlouva uzavřená mezi Rakousko-uherskou monarchií a Německem se vztahovala na věci, které byly posílány listovní a poštovní poštou mezi oběma státy a dále i na věci, které byly posílány listovní nebo povozní poštou mezi těmito státy se státy cizími, pokud se tyto posílané věci dotkly zemí těchto smluvních stran.²⁰¹

Oba smluvní státy se touto smlouvou zavázaly dopravovat věci posílané listovní či povozní poštou co nejrychleji za využití železnice, paních lodí a podobných přepravních prostředků.²⁰² Smlouvou bylo zakotveno pravidlo, že každá správa má dopravovat věci po poště posílané ze svého obvodu až k protější pohraniční poště druhého obvodu. Každé poště pak připadlo dopravné i poštovní poplatek z přebraného nákladu tou měrou, kterou zapravoval náklad na dopravu. Další pravidlo ve smlouvě uvedené stanovilo, že v případě převážení věcí po železnici poštou posílaných přes hranice, měla každá poštovní správa věci po poště zasílané dopravovat až na hranice svého obvodu, pokud zvláštní státní smlouvy či speciální úmluvy nestanovily jinak.²⁰³

Smlouvou bylo také stanoveno, ve které měně se vyměřuje poštovní taxa. Taxa za věci, které byly zasílané listovní nebo povozní poštou se vyměřovala a počítala v zemské měně té pošty, které náležel poštovní poplatek.²⁰⁴

Smlouva dále určovala, jak se rozdělovaly věci, které byly zasílány poštou. Po poště listovní se měly zasílat: listy bez pojmenované ceny, poštovní karty, tištěné věci, průby zboží, poštovní poukázky a noviny. Listy a průby zboží nesměly vážit více jak 250 gramů, tištěné věci více jak 500 gramů.²⁰⁵ Po poště provozní se zasílaly: balíky s pojmenovanou cenou a bez pojmenované ceny, listy s pojmenovanou cenou a listy s poštovní zálohou.²⁰⁶

---

²⁰⁰ Smlouva poštovská, učiněná dne 7. května 1872, mezi mocnářstvím Rakousko-uherským a Německem. Smlouva č. 17/1872 ř.z.

²⁰¹ Čl. 1 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²⁰² Čl. 2 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²⁰³ Čl. 3 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²⁰⁴ Čl. 6 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²⁰⁵ Čl. 8 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²⁰⁶ Tamtéž.

Další ustanovení smlouvy se týkala listovní pošty. Zde bylo stanoveno, kolik činí poštovní poplatek. Při vzájemném listovním obchodu, ať byl zasílán list kamkoliv, činil poštovní poplatek za obyčejný frankovaný list až do 15 gramů váhy: 1 stříbrný groš nebo 3 grejcarů v „obvodech, kde jest jihoněmecké číslo zlatové“ nebo pět nových krejcarů, pokud list vážil více, pak poštovní poplatek byl stanoven na 2 stříbrné groše nebo 7 krejcarů anebo 10 nových krejcarů. V případě nefrankovaného obyčejného listu do 15 gramů váhy byl poplatek stanoven na 2 stříbrné groše, čili 7 krejcarů nebo 10 nových krejcarů, v případě vyšší váhy na 3 stříbrné groše nebo 11 krejcarů anebo 15 nových krejcarů.²⁰⁷

Listy musely být ofrankovány poštovními známkami, a to platnými v té zemi, odkud byly zasílány. Jiné poštovní známky byly považovány za neplatné. Věci, na kterých by se vyskytovaly takovéto známky, byly pokládány za neofrankované.²⁰⁸ Pokud nebyl list poštovními známkami dostatečně ofrankován, měla se pak vybrat taxa za neofrankované listy, avšak vypočítávala se v tu danou cenu na list poštovních známek. Pokud pak adresát nechtěl poštovní poplatek doplatit, bralo se za to, že nechce list přijmout.²⁰⁹

Další ustanovení stanovila, kolik stojí poštovní karty,²¹⁰ a jaký poštovní poplatek se vybírá za věci tištěné,²¹¹ za průby zboží,²¹² co se platilo za rekomando a jaká náhrada náležela za rekomando,²¹³ kolik se platilo za schválení dodání,²¹⁴ za dotazovací listy²¹⁵.

Co se týkalo věcí osvobozených od poštovního poplatku a věcí posílaných z cizích zemí, bylo stanoveno, že korespondence veškerých členů panovnických rodin v obvodech „stran vznešených se smlouvajících mezi sebou, dopravuje se zdarma“, bez ohledu na to co vážila. Taktéž se zdarma dopravovala korespondence u věcí, které se týkaly poštovní a telegrafní služby.²¹⁶

---

²⁰⁷ Čl. 9 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²⁰⁸ Čl. 10 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²⁰⁹ Čl. 11 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²¹⁰ Blíže čl. 12 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²¹¹ Blíže čl. 13 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²¹² Blíže čl. 14 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²¹³ Blíže čl. 15 a 16 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²¹⁴ Blíže čl. 18 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²¹⁵ Blíže čl. 21 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²¹⁶ Čl. 23 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

Část smlouvy obsahující ustanovení o listovní poště se zabývala i otázkou rozesílání novin a časopisů. Dle smlouvy přijímaly a vykonávaly zakázky na noviny a časopisy pošty, které je pak měly rozesílat a dodávat objednatelům.²¹⁷ Za rozesílání novin a časopisů se mělo platit 25 procent té ceny, za kterou pošta odesílající noviny od nakladatele dostávala. Pokud noviny se vydávaly méně než čtyřikrát za měsíc, snižoval se poplatek na 12 a půl procenta čisté kupní ceny. Bylo stanoveno, že za každé noviny a za každý časopis se měly vybírat ročně 4 stříbrné groše nebo 14 krejcarů anebo 20 nových krejcarů. Poplatek za donášku novin měla vyměřit poštovní správa toho obvodu, kam byly noviny zasílány.²¹⁸

Poštovní poplatek (porto) za noviny se měl rozdělit na polovinu mezi poštu objedávající a poštu odesílající. Pokud nemohlo být porto až na celé čtvrtgroše nebo celé krejcare nebo celé nové krejcare rozděleno, obdržela větší část odesílající pošta.²¹⁹ Za zvláštní přílohy k novinám byly smlouvou stanoveny další poplatky, a to: 1/12 stříbrného groše nebo 7/24 krejcaru nebo 1/2 nového krejcaru. Každá poštovní správa měla pak obdržet poplatek za přílohy k novinám z jejího obvodu odesílané nerozdílně.²²⁰

Další část smlouvy obsahovala ustanovení o povozní poště. První ustanovení stanovilo, jak se počítá poštovní poplatek neboli porto. „Porto za věci po poště provozní posílané v obchodu vzájemném počítá se dle vzdálenosti místa podávacího a dodávacího v rovné čáře v jedné sumě, nehledíc k hranicím obvodů obapolných a ke spedici.“²²¹

Za každou věc posílanou po povozní poště se vybíralo porto dle váhy a pokud se pojmenovala cena, zároveň poplatek za pojištění. Pokud se věc poslala s poštovní zálohou, kromě porta a pojistného se hradil ještě poplatek za tuto zálohu. Věci mohly ofrankovat nebo též odesílat neofrankovány.²²²

---

²¹⁷ Čl. 24 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²¹⁸ Čl. 25 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²¹⁹ Čl. 26 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²²⁰ Čl. 27 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²²¹ Čl. 29 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²²² Tamtéž.

Další ustanovení stanovily, kolik činí porto dle váhy za balíky,²²³ kolik činí porto za psaní s pojmenovanou cenou a za psaní s poštovní závěrou,²²⁴ kolik činí pojistné,²²⁵ kolik se platí za rekomandované balíky,²²⁶ co se platí za schválení dodání věcí posílaných po povozní poště,²²⁷ a které věci po povozní poště posílané jsou osvobozené od poštovního poplatku.²²⁸

Smlouva též řešila problematiku náhrady za věci, které byly posílané povozní poštou. Pokud došlo ke ztrátě věci, měla být poskytnuta odesílateli náhrada. Pokud nastala škoda tím, že věc byla pozdě dopravena či dodána, měla být poskytnuta náhrada pouze tehdy, pokud věc pozbyla stálé ceny zcela nebo z části. Avšak nebral se zřetel k tomu, pokud se změnil kurs nebo cena běžná na trhu.²²⁹

Smlouvou byly stanoveny výjimky z poskytnutí náhrady. Náhrada se neposkytla v případě, když ztráta, porušení nebo zmeškanou dopravu nebo dodání bylo spácháno vlastní odesílatelovou nedbalostí nebo válkou nebo neodvratného účinku nějaké přírodní události nebo přirozenou povahou věcí nebo se to přihodilo na nějaké cizozemské dopravovně, za kterou ani ta ani ona poštovní správa smlouvou náhrady škody se výslovně nevzdala.²³⁰

Ve své páté části smlouva obsahovala závěrečná ustanovení. Zejména zde bylo stanoveno, že smlouva má být co nejdříve ratifikována. Platnosti měla smlouva nabýt dnem 1. ledna 1873 a měla být platná tak dlouho, dokud jedna ze smluvních stran rok dopředu neoznámila smluvní druhé straně svůj úmysl tuto smlouvu zrušit.²³¹

---

²²³ Blíže čl. 30 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²²⁴ Blíže čl. 31 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²²⁵ Blíže čl. 32 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²²⁶ Blíže čl. 34 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²²⁷ Blíže čl. 39 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²²⁸ Blíže čl. 41 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²²⁹ Čl. 42 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Čl. 51 smlouvy č. 17/1872 ř.z.

1.8.4. Smlouva mezi Rakousko-uherskou monarchií a Černohorským knížectvím²³²

Touto smlouvou bylo zakotveno, že mezi poštami smluvních stran se měly periodicky a pravidelně vyměňovat psaní, všelijaké průby zboží, tištěné věci, též věci posílané povozní poštou, které pochází z obou zemí, nebo z takových zemí, které užívají nebo by v budoucnu mohly užívat prostřednictvím pošt Rakousko-uherské monarchie.²³³

Smlouva rozlišovala věci, které se dopravovaly přes listovní a povozní poštu. Přes listovní poštu se měly dopravovat psaní bez udání ceny, průby zboží, noviny a různé tištěné věci, poštovní poukázky.²³⁴ Psaní, průby zboží a tištěné věci nesměli vážit více než patnáct lotů²³⁵.²³⁶ Povozní poštou se měly dopravovat psaní s udáním ceny, hotové peníze, balíky a věci posílané s poštovní zálohou. Výše uvedené věci nesměly vážit více než deset liber (pět kilogramů).²³⁷

Porto (poštovní poplatek), které se mělo vybírat za psaní, které bylo odesíláno z Rakousko-uherské monarchie do Černé Hory a naopak bylo stanoveno na sedm rakouských krejcarů za jednoduché frankované psaní a na čtrnáct rakouských krejcarů za každé jednoduché psaní nefrankované.²³⁸ Za jednoduchá psaní se považovala psaní, která nevážila více než jeden lot.²³⁹ Porto se pak rozdělilo podle poměru: pět sedmin pro Rakousko-uherskou monarchii a dvě sedminy pro Černou Horu.²⁴⁰

Taktéž, jak tomu bylo u smlouvy mezi Rakousko-uherskou monarchií a Německem, se musela korespondence pouze ofrankovat poštovními známkami smluvních stran.²⁴¹ Korespondence nedobře adresované nebo nedobře instradované se měly oboustranně poslat bez prodleně nazpět za tu náhradu, kterou pošta, ježto

---

²³² Poštovská úmluva mezi vládou Jeho císaře a krále. Veličenství a Jeho Vysostí knížetem Černohorským. Smlouva č. 123/1871 ř.z.

²³³ Čl. 1 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²³⁴ Čl. 3 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²³⁵ Lot – tehdejší jednotka hmotnosti. V Rakousku se rovnal 17,50 gramu. Pozn. autora.

²³⁶ Čl. 3 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Čl. 5 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²³⁹ Čl. 7 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁴⁰ Čl. 8 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁴¹ Čl. 18 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

je odeslala, druhé poště měla počítat. Korespondence, které z jakékoliv příčiny nemohly být dodány adresátovi, měly se oboustranně poslat nazpět.²⁴²

Korespondence, která šla z jedné země do druhé, a týkala se výhradně některých záležitostí veřejné služby, měla se dopravit bez porta, „když jest v té zemi, ku které náleží úřad nebo funkcionář tuto korespondenci odesílající, dle zákona od porta osvobozena.“²⁴³ Také věci, které si vzájemně posílaly úřady a funkcionáři tímto ustanovením stanovení, se dopravovaly zdarma i po povozní poště.²⁴⁴

Smluvní strany touto smlouvou zaváděly poštovní poukázky. Nejvyšší suma, která se mohla poštovní poukázkou poslat, byla stanovena na sedmdesát pět nebo sto rakouských zlatých. Taxa za poštovní poukázku až do poloviny této sumy nejvyšší neměla činit více než dvacet krejcarů, a za poštovní poukázku, jejíž suma činila více než polovinu sumy nejvyšší, neměla činit více než čtyřicet krejcarů. Poštovní správy měly pak odesílatelům ručit za vyplacené sumy.²⁴⁵

Smlouva též řešila otázku rozesílání novin. „Pošty správ se smlouvajících budou obaplně přijímati a odesílati předplacení na noviny, které se vydávají v zemích smlouvou činících nebo v cizích zemích, a budou se také zaměstnávatí zasíláním těchto novin.“²⁴⁶ Taxa za obstarání předplacení a odesílání novin byla vyměřena na 25 % čisté ceny novin po srážce kolku, a měla být rozdělena mezi poštovními správami tak, že 15 procent měla obdržet Rakousko-uherská monarchie a 10 procent měla obdržet Černá Hora.²⁴⁷

Další ustanovení se týkala věcí, které byly posílány povozní poštou. Bylo stanoveno, že tyto věci se mohou, ale nemusí frankovat. Taxy se měly vybírat dle tarifů, zavedených v té zemi, ve které se věci podávaly, a v té zemi kam se věci posílaly.²⁴⁸ Ten, kdo podával věc na povozní poštu, mohl žádat o vydání potvrzení,

---

²⁴² Čl. 19 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁴³ Čl. 21 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁴⁴ Čl. 29 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁴⁵ Čl. 22 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁴⁶ Čl. 23 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Čl. 24 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

že adresát zaslanou věc náležitě obdržel. Za toto potvrzení musel ale odesílatel zaplatit poplatek. Poplatek náležel poště, která tuto věc odesílala.²⁴⁹

Za věci, které byly posílané po povozní poště, které se z jakýkoliv příčin poslaly nazpět tam, kde byly podány, nebo za příčinou přestěhování adresáta poslaly někam jinam, měla být zaplacená nová taxa, jako by byly znovu podány.²⁵⁰

Též se zde setkáváme s ustanoveními, která řešila otázku náhrady např. při ztrátě zásilky a také s ustanoveními, která stanovila výjimky při náhradě škody. Zejména poštovní správy byly zbaveny závazku poskytnout náhradu za ztráty a porušení, které byly způsobeny válečnými událostmi, či za ztrátu nebo porušení, které se stalo povahou poslané věci nebo zaviněním toho kdo ji poslal. To platilo i v příčině nepřímých škod a ušlého zisku.²⁵¹

Poštovní správy nebyly zavázány dále v těchto případech: když se porušení věci neprokázalo, hned když věc došla nebo dříve, než ji adresát převzal; když nebylo na obálce zevnitř vidět nějakého porušení ani promočení; a šlo-li o nějaký balíček, na kterém byla uvedena cena nebo o nějakém psaní s penězi, když se váha věci při dovezení na místo srovnávala s váhou, kterou měla věc, když byla podána.²⁵² Poštovní správy neručily ani v tom případě, pokud se věc dopravila nebo dodala pozdě.²⁵³

Osoba, kterou věc podala, se mohla domáhat náhrady za ní v šesti měsících ode dne, kdy věc podala. Pokud tato lhůta pominula, došlo k pominutí práva dožadovat se náhrady škody.²⁵⁴

Smlouva obsahuje ustanovení o jejím vypovězení. Smluvní strana měla povinnost rok předem oznámit druhé smluvní straně, že chce, aby účinky úmluvy přestaly. Avšak dle smlouvy zůstala tato úmluva ještě v posledním roce v plné platnosti.²⁵⁵

---

²⁴⁹ Čl. 25 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁵⁰ Čl. 28 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁵¹ Čl. 32 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Čl. 33 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁵⁴ Čl. 34 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

²⁵⁵ Čl. 39 smlouvy č. 123/1871 ř.z.

1.8.5. Smlouva mezi Rakousko-uherskou monarchií a Ruskem²⁵⁶

Smlouvou mezi Rakousko-uherskou monarchií a Rusem se stanovilo, jaké věci se oboustranně budou posílat a kudy se měly tyto věci dopravovat.²⁵⁷ V případě, jaké věci se měly posílat, bylo obecně stanoveno, že mezi poštovními správami rakousko-uherskými a ruskými se měly občas a pravidelně vyměňovat věci posílané po listovní nebo povozní poště, které přicházely z té nebo oné země obojího státu nebo pocházející ze zemí, které mohly užívat prostřednictvím poštovních správ smluvních stran.

Věci se měly dopravovat jak po zemi, tak po moři. Zejména se měly dopravovat přímo na hranicích smluvních států, a dle případu v transitu buď po kusech nebo zapečetěných listovních balících prostřednictvím jiných států nebo po parních lodích. Věci poštou posílané se měly dopravovat na určené místo tou cestou, která se jevila nejrychlejší. Pokud ale ten, který věc podával, označil cestu, kterou se má věc dopravit, měla pak tato věc být dopravena cestou dle přání podatelova.

I když smlouva byla uzavřena mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem, ustanovení této smlouvy se vztahovala na celou Rakousko-uherskou monarchii, na knížectví Lichtenštejnské na straně jedné a na císařství Ruské a Čudské velkovévodství ze strany druhé.²⁵⁸

Opět obdobně jako u výše uvedených mezinárodních smluv rozlišovala smlouva, které věci měla dopravovat listovní pošta a které věci měla dopravovat povozní pošta. Po listovní poště se měly dopravovat psaní, různé tištěné věci a průby zboží. Tyto věci nesměly vážit více než 250 gramů a nesměla být na nich poznamenaná cena. Po povozní poště se měl dopravovat všelijaký jiný náklad, peníze a jiné cenné věci.²⁵⁹

---

²⁵⁶ Smlouva poštovská učiněná mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem dne 21./9. května 1873. Smlouva č. 83/1873 ř.z.

²⁵⁷ Čl. I. a II. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁵⁸ Čl. III. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁵⁹ Čl. IV. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

Další ustanovení smlouvy určovala,²⁶⁰ jak se má počítat taxa za věci, které byly posílány listovní poštou.²⁶¹ Tak např. taxa obyčejného listu či psaní z Rakousko-Uherska do Ruska a naopak byla stanovena na 15 krejcarů nebo 10 kopějek za jednoduchou sazbu, když byl list frankován, a 25 krejcarů nebo 16 kopějek za jednoduchou sazbu, když list nebyl frankován.²⁶²

Smlouva také dovolovala rekomandování listů: „Každé psaní, které jde z Rakousko-Uherska do Ruska a naopak z Ruska do Rakousko-Uherska, může se rekomandovati.“²⁶³ Podávající osoba mohla mimo to i požadovat, aby mu bylo opatřeno potvrzení adresáta. Odesílatel rekomandovaného psaní měl povinnost vyjma taxy za obyčejný frankovaný list též váhy zaplatit taxu 10 krejcarů nebo 7 kopějek. Pokud se k rekomandovanému listu přidal zpáteční list, musel odesílatel kromě zmíněných tax zaplatit ještě 10 krejcarů nebo 7 kopějek. Adresátovo potvrzení, že psaní obdržel, bylo osvobozeno od poplatku a mělo se poslat co nejdříve.

Ustanovení smlouvy také pamatovalo na situaci, kdy věci nebyly dobře odeslané nebo dodané.²⁶⁴ Věci, které byly posílány po listovní poště, a které byly nesprávně adresovány nebo byly nesprávně odeslány, též věci svědčící adresátovi, který se jinam přestěhoval, měly být neprodleně nejkratší cestou dopraveny na místo ustanovené, aniž se za toto dopravení platila jakákoliv dodávková taxa na účet toho nebo onoho smluvního státu. Věci, které byly poslané po listovní poště, a které nešlo dodat, měly se vzájemně posílat nazpět.

Porto za věci, které byly posílané po listovní poště, se dělilo na polovic mezi poštovními správami rakousko-uherskými a ruskými. Poplatek za „schvální“ dodání náležel celý poštovní správě, v jejímž okrsku se vyskytovala dodávací pošta. Jiné stálé poplatky náležely správě, která je vybrala.²⁶⁵

---

²⁶⁰ Blíže čl. V, VI., VII., VIII., smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁶¹ Čl. V smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁶² Čl. VI. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁶³ Čl. IX. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁶⁴ Čl. XI. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁶⁵ Čl. XII. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

Další ustanovení smlouvy určovala, jaké taxy se platily za věci poslané po povozní poště.²⁶⁶ Byla zde stanovena výjimka pro nákladní listy, za které se taxy neplatily s tou podmínkou, že nesměly být zapečetěny a nesměly vážit více než 15 gramů.²⁶⁷

Také tato smlouva řešila otázku náhrady.²⁶⁸ Pokud se ztratilo rekomandované psaní nebo nějaká věc poslaná po povozní poště, byla poštovní správa povinná, v jejímž okrsku byla věc podána, tomu, kdo ji podal, nahradit škodu, a mohla se za to hojit pak na správě, již náleželo v té době, když se věc ztratila, na ní dohlížet. Náhrada škody byla vyměřena na dvacet zlatých nebo na dvanáct rublů a padesát kopějek za každé rekomandované psaní.

Co se týče věcí posílaných po povozní poště, nahradila se cena celá, kterou odesílající věc určil. Pokud by se porušila zasláná věc, dala se podávajícímu náhrada dle toho, co bylo nařízeno u domácí pošty povozní každé země. Jakmile se ztráta nebo porušení náležitě prokázalo, dávala se náhrada ihned odesílateli, a pokud by se nemohl vyhledat, tak adresátovi. Odesílatel mohl převést své právo k náhradě prostou písemnou plnou mocí na adresáta.

Povinnost dát náhradu pominula, pokud se o náhradu ztráty nebo porušení nepožádalo do roka od toho dne, kdy věc byla na poštu podána, dále když ztráta nebo porušení se stalo přirozenou povahou věcí zasláné nebo z nedbalosti podatele, dále když ztráta nebo porušení se stal vně zemí smluvních stran a států mezi nimi ležících, s tím, že správy smluvních států se zavázaly, že v takovém případě zdarma učiní veškerá opatření k prospěchu reklamantů, dále když adresát věc jemu zaslou, která mu byla dle předpisů vydána bez námitek nebo bez výhrad přijal a když nebylo určena cena věci po povozní poště zasláné.

Smlouva dále stanovila, že budou vydána vykonávací pravidla, která měly společně připravit poštovní správy smluvních států. Pravidla se měla týkat míst, kde se měly vyměňovat věci, stanovit způsob instradování posílaných věcí, služby, účtování a odevzdávání úředních korespondencí, lhůt týkajících se zpětného

---

²⁶⁶ Čl. XIII. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁶⁷ Čl. XVI. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁶⁸ Čl. XVII. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

odeslání věcí, které nebylo možné dodat atd.²⁶⁹ A dále dle smlouvy se mohla vydat zvláštní pravidla.²⁷⁰

Smlouva řešila otázku jazykovou, tj. jakého jazyka se bude užívat při dopravování věcí poštou. Mělo být užíváno jazyka francouzského. Taktéž adresy a nápisy na věcech posílaných poštou nebo alespoň podstatná část jejich obsahu, též adresy a nápisy na balících s psaními, na měsících a vacích měly být ve francouzském jazyku.²⁷¹

V závěrečných ustanoveních se hovoří o ratifikaci této smlouvy a její platnosti. Smlouva měla být ratifikována, a co nejdříve se měla ratifikace vyměnit ve městě Petrohrad.²⁷² Touto smlouvou došlo ke zrušení smlouvy mezi Rakouskem a Ruskem z roku 1866, a měla platit tak dlouho, dokud jedna ze smluvních stran nedala rok předem výpověď z této smlouvy.²⁷³

---

²⁶⁹ Čl. XX. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁷⁰ Blíže čl. XXI. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁷¹ Čl. XXIII. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁷² Čl. XXV. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

²⁷³ Čl. XXIV. smlouvy č. 83/1873 ř.z.

1.9. Právo listovního, poštovního a telegrafního tajemství – jeho ochrana a porušování

S listovním tajemstvím, jak se základním lidským právem, se setkáváme právě ve sledovaném období v návrzích jednotlivých ústav. V tomto období bylo listovní právo vnímáno zejména ve vztahu ke státu, který ovládal poštovní služby.

Již první ústava z roku 1848,²⁷⁴ která byla vydána dne 25. dubna 1848 ve Vídni, obsahovala ustanovení o neporušitelnosti listovního tajemství, kde se pravilo: „Listovní tajemství nesmí se zrušiti, aniž se smějí psaní zabavovati, leč v případnosti války anebo následkem soudcovského rozkazu.“²⁷⁵

V roce 1867 došlo k vydání souboru ústavních zákonů, které se považovaly za základní zákony státu, nazývané jako prosincová ústava. Jeden z nich, zákon o všeobecných občanských právech,²⁷⁶ ze dne 21. prosince 1867, obsahoval katalog základních práv občana v Rakousku včetně listovního tajemství.

V článku 10 tohoto zákona neboli prosincové ústavy bylo stanoveno, že: „Tajnost psaní nebudiž porušována a psaní zabavována buďte dle zákonů o tom vydaných toliko v případech války aneb z rozkazu soudcovského, leč že by byl někdo dle zákona zatčen nebo by bylo v domě hledáno.“

Listovní tajemství bylo tak považováno za neporušitelné a zabavování dopisů bylo nepřípustné pouze s výjimkou případů zákonného zatčení nebo domovní prohlídky, jen pro případ války nebo na základě soudcovského příkazu v souladu se stávajícími zákony.

Ústavním zákonem bylo tak přísně zakázáno otevírat cizí dopisy, nebo dokonce si ji přisvojit dopis jinému adresovaný. Takové jednání se považovalo za přestupek. Pokud tento přestupek spáchala úřední osoba ve výkonu úřadu nebo služby, vytavovala se nebezpečí uvěznění. Každá jiná osoba mohla být pro porušení

---

²⁷⁴ V oficiálním znění Ústavní listina rakouského císařství – německy Verfassungsurkunde des österreichischen Kaiserstaates, zákon č. 49/1848 PGS.

²⁷⁵ § 20 zákona č. 49/1848 PGS.

²⁷⁶ Zákon č. 142/1867 ř.z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených. Německy: Staatsgrundgesetz über die allgemeine Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder.

listovního tajemství zažalována u okresního soudu a hrozil jí trest pokuty nebo vězení.²⁷⁷

Pouze výjimečně za zvláštních okolností směly být dopisy otevírány a mohlo se do nich nahlížet ze strany vyšetřujícího soudce, dále správce konkursní podstaty měl vyhrazena zvláštní práva na dopisy konkursního dlužníka. Též ustanovení celního a monopolního řádu dovolovaly celním úřadům otevírat ve zvláštních případech podezřelé dopisy.²⁷⁸

Roku 1870 byl vydán další právní předpis, který se týkal ochrany listovního tajemství.²⁷⁹ Dle tohoto zákona bylo stanoveno, že pokud někdo porušil „tajnost listů čili psaní a jiných písemností zapečetěných“ tak, že by je protiprávně otevřel nebo si je ponechal, mělo jeho jednání být považováno za přestupek a měl být pokutován, pokud v trestním zákoně za takové porušení nebyl stanoven přísnější trest.²⁸⁰

Pokud by se přestupku dopustil některý úředník nebo služebník či nějaká jiná osoba postavená u veřejné služby či při vykonávání svého úřadu nebo služby, byl v tomto případě zákonem stanoven trest vězení až do šesti měsíců, kromě toho však peněžitou pokutou až do výše 500 zlatých nebo vězením do tří měsíců. V tomto případě se zahajovalo trestní stíhání pouze na žádost toho, komu bylo na tomto právu ublíženo.²⁸¹

Zákon dále stanovil, že listy nebo jiné písemnosti „pod pečeti chované mohou se kromě případu prohledávání v domě a zatčení od úřadu zabaviti nebo otevřiti jen z rozkazu od soudce vydaného, kterýžto rozkaz se tomu, jehož se týče, neprodleně dodá a příčiny toho se mu oznámí.“²⁸² Pokud by došlo k zabavení nebo otevření listů a písemností jinak než bylo výše uvedeno, takovéto jednání mělo být považováno za přestupek, který byl trestán vězením až do tří měsíců.²⁸³

---

²⁷⁷ VINDOBON, T. *Rakouská ústava a základní práva státních občanů*. Praha 1909, s. 21.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Zákon č. 42/1870 ř.z., pro ochranu tajnosti listů a písemností.

²⁸⁰ § 1 zákona č. 42/1870 ř.z.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² § 2 zákona č. 42/1870 ř.z.

²⁸³ § 3 zákona č. 42/1870 ř.z.

V zákoně bylo též stanoveno, že pokud by byla pozastavena platnost článku 10 prosincové ústavy (zákona č. 142/1867 ř.z.), pak také ustanovení § 2 a 3 (výše zde uvedené) měla pozbyt své platnosti po čas takového to zastavení.²⁸⁴ Dále se zde hovořilo, že tímto zákonem se nemění nic, co bylo stanoveno v trestním soudním řádu o zabavování a otevírání písemností obviněného a co bylo stanoveno v řádu listovní pošty, ze strany toho co se má učinit s dopisy, které se nedaly dodat a co bylo stanoveno v konkursním řádu v příčině opatrnosti při prohlašování konkursu.²⁸⁵

Roku 1873 bylo vydáno nařízení ministerstva obchodu,²⁸⁶ které pak upravovalo ochranu telegrafického tajemství. Ve svém ustanovení pod názvem „Depeše mají se chovati tajně“ stanovilo, že „Co nejpřísněji jest zakázáno, pověděti, co depeše obsahuje, někomu, kdo k tomu nemá práva. Správa telegrafická má o tom míti péči, aby se tajnost depeší v každé příčině úplně zachovávala.“²⁸⁷

Vedle pozitivní role v rozvoji písemné komunikace, kterou pošta zajišťováním listovních služeb sehrála, vybudovala i nechvalně proslulé zařízení, tzv. černé kabinet, kterými docházelo k porušování listovního tajemství. Z historického hlediska šlo o prastarou instituci, která v období feudalismu sloužila evropským panovníkům k upevnění jejich moci.²⁸⁸

Všechna dostupná fakta zatím svědčí o tom, že černý kabinet je s největší pravděpodobností francouzským vynálezem. Při studiu jeho vzniku vedou první stopy k francouzskému králi Ludvíku XI., který patřil k prvním evropským panovníkům, kteří začali organizovat státní poštu. Jeho kurýři převzali od pařížské univerzity organizaci dopravy zpráv, která až do té doby byla zajišťována ze strany univerzitních poslů. Královští poslové směli ale dopravovat pouze takové dopisy, které před dopravou přečetl královský úředník a označil je za nezávadné z hlediska

---

²⁸⁴ § 4 zákona č. 42/1870 ř.z.

²⁸⁵ § 5 zákona č. 42/1870 ř.z.

²⁸⁶ Nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z., jímžto se zavádí řád telegrafování v Rakousku-Uhersku. Toto nařízení nabylo účinnosti dne 1. srpna 1873.

²⁸⁷ § 3 nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z.

²⁸⁸ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 48.

bezpečnosti státu. Za Ludvíka XI. tak vznikl první černý kabinet,²⁸⁹ tj. místo, kde se korespondence významných osobností tajně otevírala, četla a opět uzavírala.²⁹⁰

Černé kabinetny svou skutečnou „proslulost“ získaly za vlády Ludvíka XIII. a jeho syna Ludvíka XIV. Černý kabinet Ludvíka XIV. patřil k největším svého druhu. Disponoval četným personálem, zejména odborníky, kteří byli zblhlí v luštění šifer, neboť právě obava z porušování listovního tajemství vedla k tomu, že četné dopisy byly zašifrovány. Pracovna, ve které královi úředníci své dílo provozovali, se podobala, s ohledem na její vybavení,²⁹¹ spíše chemické laboratoři než královskému poštovnímu úřadu.²⁹²

Státní dohled nad soukromou a diplomatickou korespondencí se podle francouzského vzoru rozšířil do celé Evropy. Užitečnost této služby si uvědomili i habsburští panovníci, zejména Karel VI. Jeho černý kabinet se v 18. století stal nejpěšnějším v celé Evropě. Kdy černý kabinet ve Vídni přesně vznikl nevíme, avšak jistá je ta okolnost, že velmi brzy po nástupu své vlády Karel VI. pověřil vedením vídeňské tajné poštovní lóže jihoitalského hraběte Rochuse Stella Santa Croce. Ten také založil šifrovací a dešifrovací oddělení dvorské kanceláře roku 1716, které působilo až do revoluce 1848. Po jeho smrti roku 1722 se vlády nad černým kabinetem ujal dvorní komorní rada Neuff. V té době se černý kabinet zaměřil zejména na diplomatickou korespondenci, kterou mu dodával vídeňský poštovní úřad.²⁹³

Na začátku vlády Marie Terezie provedl reorganizaci tajné služby a celého poštovníctví kabinetní sekretář Ignác Koch. V letech 1742-1744 dokončil dlouhodobý proces zestátnění poštovníctví v rakouské monarchii, do jehož nové organizace začlenil i černý kabinet. Roku 1763 převzal tajnou agendu Karel Josef Püchler, který vedl tajnou korespondenci habsburské dynastie. Roku 1786 měl černý kabinet již dvacet pět úředníků. I za vlády císaře Josefa II. byl kladen velký

---

²⁸⁹ Cabinet noir.

²⁹⁰ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 48.

²⁹¹ Sada jemně broušených nožů, nůžek, štětců, kostí k hlazení, kelímkům s tekutým cementem, otisky pečeti všech možných panovníků, vyslanců a významných osob atd.

²⁹² ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 48.

²⁹³ Tamtéž.

důraz na státní dohled nad korespondencí. Tajnému dozoru byli vystavěni úředníci, ale i armáda či klérus.

Po smrti císaře Josefa II. se činnost černého kabinetu snížila a nový impulz činnosti černého kabinetu dal na přelomu 18. a 19. století kníže Metternich, rakouský diplomat, v pozdější době státní kancléř. Na všech důležitých poštovních úřadech v hraničních městech vznikly pobočné tajné lóže černého kabinetu. Zajímavou zvláštností byly tyto kabinety v mezinárodních lázních – Karlových Varech, Mariánských Lázních, Teplicích a Františkových Lázních. Tam byli v sezóně posíláni specialisté, tzv. lázeňští komisaři z vídeňského kabinetu.

Černé kabinety nebyly jen výsadou francouzských a rakouských panovníků. Setkáváme se s nimi v 18. a 19. století i v dalších státech jako např. ve Španělsku, Itálii či německých státech.

2. Poštovní správa a její organizace v 19. století

2.1. Rušení dědičných poštovních úřadů jako základ pro postátnění a modernizaci poštovní správy

Instituce dědičných poštovních úřadů a dědičných poštovních mistrů má poměrně svou dlouhou historii.²⁹⁴ Od nepaměti byli poštovní mistři vybaveni různými výsadami a byli osvobozeni od různých povinností vůči vrchnosti a státu. Např. nemuseli robotovat, neměli povinnost vůči vojsku, nemuseli poskytovat vojákům ubytování apod. Kromě poštovní služby, kterou vykonávali, často byli vysoce postavenými osobami, např. rychtáři, purkmistry či primátory. Patřili ke společenské skupině, která se vyznačovala výrazným konzervatismem a loajalitou k panovnické dynastii. V podstatě naprostá většina poštovních mistrů dosáhla za své služby v poštovní správě šlechtického titulu.²⁹⁵

Fenomén dědičnosti poštovních úřadů překonal i proces zestátnění pošty v období vlády Marie Terezie a jejích reforem, které zakládaly centralistický státní systém. V této době došlo ke zpracování projektu,²⁹⁶ využívající práva dědičnosti, pod názvem „Jak získat v poštovníctví úspory nejméně 20 000 zlatých ročně.“ Projektem bylo z jedné strany sledováno zkvalitnění státem řízené poštovní sítě, z druhé strany snížení nákladů na provoz státní služby.

Podle tohoto projektu si poštovní mistři mohli ponechat část výnosů z pojezdne dopravy cestujících, které měly krýt náklady na vydržování koní, údržbu vozů a stájí. Z druhé strany se měli ale vzdát ve prospěch státu mzdy, služného nebo také, jak se tehdy říkalo čekatelného, tj. odměny za stálou přítomnost v místě poštovní stanice, které ostatně nebylo natolik vysoké, aby potřebné náklady krylo.²⁹⁷

Projekt ponechával na vůli poštovních mistrů, zda ho budou realizovat či nikoliv. Poštovní mistři mohli na základě vlastní žádosti získat za odstoupení služného císařské ujištění prostřednictvím za tím účelem vydaného privilegia, že pošta s budovami a

²⁹⁴ Blíže ČTVRTNÍK, P. Dědičné pošty a poštovní mistři. *Sborník poštovního muzea 1982*. Praha 1982, s. 135-143.

²⁹⁵ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 34.

²⁹⁶ Projekt zpracoval kontrolor dvorské komory ve Vídni Filip Antonín Wiesner roku 1748.

²⁹⁷ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 35.

příslušenstvím bude trvale propůjčena a přenesena na jejich potomky, vdovy nebo zetě, kteří projeví věrnost dynastii a smysl pro služební povinnost. Uchazeči, kteří chtěli získat dědičná privilegia, museli být katolického vyznání a zrozeni z manželského lože, usazení v místě poštovní stanice a být majiteli poštovní budovy a mít aktivní znalost státního jazyka (němčiny) slovem i písmem.²⁹⁸

První privilegia byla udělena Marií Terezií roku 1749. Privilegium tak získal poštministr v rakouském Neunkirchen, poštministr e Vídeňském Novém Městě a ve Stockerau. Roku 1751 udělila první dědičná privilegia pro poštovní stanice v Čechách a na Moravě. Jednalo se o privilegium pro poštministra v Bystřici, Černošíně, Dušníkách, Jenči, Jindřichově Hradci, Nespekách, Plané, Pulkově, Slavonicích, Sudoměřicích, Táboře, Třeboni, Veselí nad Lužnicí, Voticích a Žandově. Do konce 18. století ze 133 poštovních stanic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku mělo 67 dědičné oprávnění. Jelikož Čechy byly přirozenou křižovatkou poštovních spojů ve střední Evropě a provoz ve stanicích byl tudíž živější, měli zdejší poštmistři o získání privilegií značný zájem. Podle Oleariova poštovního lexikonu z roku 1779 bylo na území Čech a Moravy na lince mezi Prahou a Vídní patnáct poštovních stanic, z toho devět získalo dědičné privilegium. Obdobně na trati z Prahy do Lince bylo na území Čech devět stanic, z toho sedm dědičných.²⁹⁹

Dědičná pošta po smrti poštministra byla přebírána zpravidla bez námitek státní správy jeho mužským dědicem. V případě bezdětnosti získala poštu obvykle jeho vdova. Její povinností bylo provozovat poštovní dopravu s pomocí kvalifikovaného, zkušeného přísežného písaře, administrátora. Pokud se vdova znovu provdala, získal poštu její nový manžel. Podobnou příležitost měli i dcery zemřelých pošt ministrů.³⁰⁰

Přesto, že ne všechny pošty byly u nás dědičné, byl jejich systém a organizace důkladně propracován. Oprávnění k držbě pošty, tzv. regále, spojené s dědičným privilegiem se pokládalo za realitu, majetek, který při prodeji pošty hrál významnou roli. Takové privilegium bylo možné zatížit i hypotékou, což vedlo mimo jiné k problémům při prodeji pošty, resp. při obsazování uvolněných, ale

---

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ Tamtéž.

zadlužených pošt personálem. Tato situace pak přiměla poštovní správu v zájmu zajištění plynulosti poštovního provozu přistoupit k postupnému omezování udílení dědičných privilegií.³⁰¹

Omezování udělování dědičných privilegií bylo zahájeno na základě dekretu z 13. března 1781, který napříště zakazoval udílení nových dědičných oprávnění. Patentem z 15. října 1785 bylo zrušeno soudní vkládání hypoték na poštovní regále.

Se snahou o převzetí dosavadních dědičných poštovních úřadů a stanic do vlastnictví státu a zároveň postátnění poštovní správy se setkáváme i ve sledovaném období. Již v roce 1804 se setkáváme s názorem na potřebu zrušit poštovní dědičná privilegia, kdy např. žádal o privilegium dědičnosti pro pošty v Laxenburgu, Wimpassingu a Höfleinu kníže Esterházy. V posudku administrátora nejvyššího dvorního poštovního úřadu (oficiálně ještě spravovaného paarskou rodinou) se projevil názor, aby podobná privilegia byla pro dobro pošty poskytována do budoucna pouze osobám, které se mimořádně zasloužily o stát nebo rozvoj poštovníctví.³⁰²

Obdobně se tak vyjadřovalo rozhodnutí nejvyššího dvorního poštovního úřadu roku 1818, ve kterém bylo stanoveno, že napříště nemají být udělována další dědičná privilegia pro poštovní úřady nebo stanice, a naopak „dosavadní privilegia podle možnosti, tam kde to lze učiniti bez porušení spravedlnosti a bez škody pro stát, byla postupně rušena.“³⁰³

Základním prostředkem měl být výkup těchto dosavadních dědičných privilegií. Z toho důvodu požádal Maxmilián Otto z Ottenfeldu o povolení úvěru na tuto činnost. Roku 1833 mu byla povolena částka dvaceti tisíc zlatých,³⁰⁴ která byla ještě zvýšena o dalších dvacet tisíc zlatých roku 1835.³⁰⁵ Šlo o dobrovolný

---

³⁰¹ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNĽ, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 35-36.

³⁰² MARTÍNEK, M. Poštovní zákony z roku 1837 a 1946. *Sborník poštovního muzea 1978*. Praha 1978, s. 79.

³⁰³ ZÁBĚHLICKÝ, V. *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v zemích československých*. Praha 1928, s. 56.

³⁰⁴ Na základě prezidiálního dekretu z 9. července 1833.

³⁰⁵ ZÁBĚHLICKÝ, V. *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v zemích československých*. Praha 1928, s. 56.

výkup s třemi variantami – s privilegiem a úřadem odstoupit i nemovitost, odstoupit státu pouze privilegium a úřad bez nemovitosti a jako třetí varianta odstoupit státu pouze privilegium, ale zůstat v úřadu a podepsat smlouvu jako zaměstnanec.³⁰⁶

Dědiční poštmistři sami měli navrhnout poštovní správě formu výkupu a způsob a výši vyrovnání. Reálně provedení projektu ale narazilo na nesplnitelné podmínky a spory s držiteli poštovního léna o výši a způsobu výkupu, a také na nedostatek státních peněz, ze kterých měla být náhrada dědičným poštmistřům vyplacena. Výše uvedená uvolněná částka vzhledem k hodnotě poštovních stanic byla zanedbatelná.³⁰⁷

Evidentní nezáměr dědičných poštmistřů o výkup, jejich zadluženost a údajná malá výnosnost provozu jejich úřadů se však staly příčinou toho, že výkup poštmistrovských privilegií se protáhl natolik, že ještě na přelomu 19. a 20. století byla udělena např. v Berouně, Litomyšli a v Pozořicích,³⁰⁸ či pro poštmistra Aloise Bunsche ve Vyškově.³⁰⁹

Ještě roku 1912, po provedené reorganizaci personálních otázek zaměstnanců poštovní správy z roku 1910, bylo v Předlitavsku deset poštovních úřadů, jejichž přednostové byli ve vztahu ke státu ve smluvním poměru, jehož základem bylo dědičné privilegium.³¹⁰

---

³⁰⁶ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 36.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ MARTÍNEK, M. Poštovní zákony z roku 1837 a 1946. *Sborník poštovního muzea 1978*. Praha 1978, s. 79.

³⁰⁹ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 36.

³¹⁰ MARTÍNEK, M. Poštovní zákony z roku 1837 a 1946. *Sborník poštovního muzea 1978*. Praha 1978, s. 79.

2.2. Vývojové reorganizační etapy poštovní správy a změny v její organizaci

Na počátku 19. století došlo k několika změnám v oblasti poštovní správy. Roku 1813 kníže Paar se zřekl úřadu nejvyššího dvorního a generálního dědičného poštmistra, což vedlo k tomu, že poté poštovní správu vedla všeobecná dvorská kancelář. Listovní pošta tehdy byla podřízena místodržitelství a povozná pošta ředitelství pošty povozné ve Vídni.

Počátkem třicátých let sledovaného období došlo k výrazné reorganizaci rakouské poštovní správy pod vedením Maxmiliána Otta z Ottenfeldu. Pod jeho vedením zpracovaný návrh na reorganizaci poštovní správy byl schválen císařem dne 27. dubna 1829. Na jeho základě vydalo 30. dubna 1829 prezidium dvorské komory výnos o spojení ředitelství jízdních pošt s nejvyšší dvorskou správou. Řízení pošty v celé monarchii v roce 1829 převzala nově založená nejvyšší dvorská poštovní správa, v jejímž čele stanul Maxmilián Otto z Ottenfeldu a v jednotlivých zemích vrchní poštovní správy³¹¹.³¹²

V Praze byla tímto ustanovena nově organizovaná vrchní poštovní správa od 14. května 1830. Pod pravomoc vrchní poštovní správy v Praze spadalo 9 přestupných úřadů, 34 dědičných a 64 státních poštovních stanic, 34 poštovních sběren a 17 přepřažných stanic.³¹³

Po revolučním roce 1848 se setkáváme s další reorganizací poštovní správy. Když v roce 1848 došlo k zastavení činnosti spojené dvorské kanceláře ve Vídni, převzalo nejprve řízení poštovní ministerstvo financí, avšak již v prosinci téhož roku bylo řízení poštovní převedeno pod nově zřízené ministerstvo pro obchod, živnosti a veřejné stavby.³¹⁴ Pod tímto ministerstvem řízení pošty zůstalo až do roku 1918.

---

³¹¹ Ty se také na základě stejného výnosu měly sloučit s expedicemi jízdních pošt.

³¹² NA, VPS 1829, sign. 482.

³¹³ EFFENBERGER, E. *Aus alten Postakten*. Vídeň 1918, s. 28.

³¹⁴ Ke zřízení ministerstva pro obchod, živnosti a veřejné stavby došlo 21. listopadu 1848 na základě císařského nařízení č. 49/1849 ř.z.

Nejvyšší správa poštovnictví byla převedena do kompetence tohoto ministerstva z oboru ministerstva financí na základě císařského nařízení ze dne 22. prosince 1848.³¹⁵ Nejvyšší poštovní správa jako samostatný orgán správy byla k 1. únoru 1849 zrušena a její kompetence byla přenesena na výše jmenované ministerstvo. Avšak ještě než byla vrchní poštovní správa zrušena, dostala ještě úkol, který vyplýval již z nové koncepce rakouské veřejné správy. V důsledku reorganizace okresní a krajské veřejné politické správy roku 1849 a nového rozmístění jejich úřadů bylo třeba zajistit nová poštovní spojení i poštovní úřady v jejich sídlech.³¹⁶

Co se týče vrchních poštovních správ v zemích monarchie, ty zrušeny nebyly. Pro jejich činnost byla však 13. ledna 1849 vydána nová instrukce ve formě zákona.³¹⁷

Zákon tvořilo celkem čtyřicet paragrafů. Dle zákona byla správa poštovnictví svěřena ministerstvu obchodu, živností a veřejných staveb.³¹⁸ Vrchní poštovní správy, jakožto správní úřady poštovnictví podléhaly dle zákona ministerstvu, byl také vymezen jejich vztah k zemským politickým úřadům,³¹⁹ a stanovena jejich kompetence,³²⁰ a co bylo vyhrazeno z jejich kompetence ministerstvu.³²¹

Významným byl druhý paragraf, který jednak stanovil, že vrchní poštovní správy jsou zvláštními úřady poštovní správy a dále přímo uzákonil existenci zemského úřadu pro řízení poštovnictví.

Zákonem se zřizovaly zvláštní, samostatné poštovní ekonomické správy, které nebyly v podřízenosti ve vztahu k vrchním poštovním správám.³²² Ekonomické správy měly zajišťovat veškeré provozní pomůcky poštám a v řízení

---

³¹⁵ Císařské nařízení č. 49/1848 ř.z.

³¹⁶ ROUBÍK, F. Ke vzniku správního rozdělení Čech z roku 1850. *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, 1938. Sv. XI, Praha 1938, s. 65 an.

³¹⁷ Viz zákon č. 84/1849 ř.z.

³¹⁸ § 1 zákona č. 84/1849 ř.z.

³¹⁹ § 4 zákona č. 84/1849 ř.z.

³²⁰ §§ 5 a 6 zákona č. 84/1849 ř.z.

³²¹ § 9 zákona č. 84/1849 ř.z.

³²² § 3 zákona č. 84/1849 ř.z.

podléhaly jinému odboru ministerstva. Poštovní provoz vyúčtovávaly zemské pokladny, které tak byly nezávislé na poštovních správách.

Další ustanovení zákona se týkala dalších oblastí poštovní správy, jako např. jmenování úředníků, listonošů apod.

Správa poštovnictví byla následně ovlivněna na základě ministerského dekretu ze dne 6. února 1850, kdy třetí sekce zřízeného generálního ředitelství pro komunikace při ministerstvu byla rozdělena na tři samostatná oddělení, a to pro správu železniční dopravy, pro správu poštovnictví a pro správu telegrafu. Jelikož v té době došlo k zavedení železnice a byl vynalezen telegraf, odrážela již tato správní reforma novou přepravní a komunikační situaci.³²³

Do čela generálního ředitelství byl ustaven Karel August Steinheil, který byl znám jako propagátor telegrafu. Pravomoc generálního ředitelství byla poté vyhlášena během března prozatímním úředním řádem.³²⁴

Místo vrchních poštovních správ byla zřízena ve všech zemích monarchie prozatímní poštovní ředitelství.³²⁵ Celkem vzniklo a během roku 1850 zahájilo činnost deset poštovních ředitelství: ve Vídni, Praze, Brně, Lvově, Černovicích, Linci, Štýrském Hradci, Innsbrucku, Terstu a Zadaru.³²⁶

V Praze k provizornímu zřízení poštovního ředitelství došlo 29. ledna 1850,³²⁷ kde byl provizorním poštovním ředitelem jmenován František Arlet.³²⁸ Ten již dne 28. března 1850 zaslal do Vídně zprávu o stavu a personálním obsazení hlavního úřadu v Praze, poštovních inspektorátech a přestupních stanicích

---

³²³ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, P., TOŠNEROVÁ, P. *Poštovnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec 2008, s. 39.

³²⁴ ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovnictví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 43.

³²⁵ Zákon č. 44/1850 z.z.

³²⁶ ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovnictví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 43, pozn. pod čarou č. 10.

³²⁷ K definitivnímu zřízení poštovního ředitelství došlo na základě výnosu ze dne 6. února 1850, s platností od 1. března 1850.

³²⁸ K definitivnímu jmenování Františka Arleta došlo až 7. prosince 1850. Viz NA, PM 1850-1854, sign. 11/30/1.

v Čechách i železničních poštovních expedicích v České Třebové, Kolíně a Pardubicích.³²⁹

Čteme-li tuto zprávu, dozvídáme se, že v Čechách zůstaly tři poštovní inspektoráty: Cheb, Karlovy Vary a Teplice. Inspektorát v Chebu byl tvořen sedmi zaměstnanci, inspektoráty v Karlových Varech a v Teplicích byly tvořeny pěti zaměstnanci. U přestupných úřadů byla zavedena funkce kontrolního úředníka, a to v Čáslavi, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Liberci, Mladé Boleslavi, Rumburku a Plzni.³³⁰

Zpráva dále uvádí personální obsazení: 2 kontroloři, 32 oficiálů, 14 akcesistů a 11 praktikantů.³³¹ Dále u poštovního ředitelství 2 sluhy a u hlavního poštovního úřadu pro listovní službu 1 sluhu, 19 listonošů, 13 podomků, pro provoznou poštu 1 sluhu, 3 baliče, 10 listonošů, 8 podomků, 1 povozníka, pro novinovou expedici 2 expeditory a 3 pomocníky, pro poštovní sklad 3 podomky.³³²

Dalším významným předpisem dotýkající se poštovní správy bylo ministerské nařízení ze dne 31. května 1850,³³³ na základě kterého došlo ke zrušení nejnižšího stupně poštovních služeben (sběren) a jejich přeměny na expedice.³³⁴ Nařízení tak stanovilo, že „Na místo jména ‚sbírka listovní‘ a ‚sběratel listů‘ má se od této chvíle užívatí jména: ‚poštovská expedice‘ a ‚poštovský expedient‘.“³³⁵

Nařízení dále řešilo i otázku oblečení – uniforem určitých poštovních zaměstnanců, a jaké typy se měly užívat v případě slavnostních událostí či ve službě. V případě uniforem poštovníků a poštovských pacholíků, které se měly užívat při slavnostních událostech, ty zůstaly beze změny, jak se hovoří

---

³²⁹ Viz NA, ŘPT 1850, č. 57 a 96.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ V tomto případě zpráva nerozlišuje u pražského hlavního poštovního úřadu jeho personální obsazení od poštovního ředitelství.

³³² Viz NA, ŘPT 1850, č. 57 a 96.

³³³ Nařízení č. 215/1850 ř.z., jímžto se nařizuje, že dosavadní „sbírky listovní“ a „sběratelové listů“ se mají budoucně jmenovati „poštovské expedice“ a „poštovní expedienti“, a činí se rozličná ustanovení strany uniformy slavnostní a všední poštovníků, poštovských expedientů, poštovských komesů a poštovských expeditorů, jakož i strany slavnostního a všedního oděvu poštovských pacholíků.

³³⁴ Ke zřízení poštovní expedice roku 1850 došlo např. v Říčanech, Blatné či Hanpšachu. Viz. ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 46, pozn. č. 21.

³³⁵ Odst. č. 1 nařízení č. 215/1850 ř.z.

v ustanovení tohoto nařízení: „Slavnostní (galla) uniforma poštmistrů a slavnostní (galla) oděv poštovských pacholíků zůstávají beze změny“.³³⁶

„Dovolená poštmistrům všední (campagne) uniforma se změňuje v ten způsob, že se má nositi na místo fraku kabát zbrojní a na místo černého límce a výložku límec a výložek z aksamitu pomorančové barvy Taktéž se má čapka, ke všední uniformě dovolená, opatřiti růžičkou barvy zlaté a pomorančové.“³³⁷

V případě uniforem poštovských expedientů, poštovských komesů a poštovských expeditorů bylo nařízením stanoveno následující: „Dovoluje se i poštovským expedientům, poštovským komesům a expeditorům poštovským, v službě poštmistrů jsoucím, nositi všední poštmistrům dovolenou uniformu, toliko s tou proměnou, že mají míti límec a výložek ne z aksamitu barvy pomorančové, nýbrž ze sukna barvy pomorančové.“³³⁸

„Ve všedním oděvu pacholíků poštovských, jakož i v šatu služebním konduktorů poštovských a roznašeců listů nemá se státi žádné jiné změny, nežli že, až budou budoucně dle předpisů oděvem tím podělováni, nebo sobě šat ten sami budou zřizovati, nastoupiti má na místo sukna šarlatového na límci a výložcích taktéž sukno barvy pomorančové.“³³⁹

Při reformování státní poštovní správy docházelo k určitým problémům, projevujícím se např. zařazením správy státního telegrafu. Telegraf byl totiž při jeho vzniku zařazen do jiného odvětví než pošta. Ačkoliv po zřízení generálního ředitelství pro komunikace tvořila správa telegrafu již jeho součástí spolu s poštovní správou, na úrovni zemí byla až do roku 1883 více nebo méně samostatně.³⁴⁰

Sloučení poštovního a telegrafního oddělení generálního ředitelství bylo dokončeno 1. ledna 1852 jejich včleněním do III. sekce ministerstva.³⁴¹ Po

---

³³⁶ Odst. č. 2 nařízení č. 215/1850 ř.z.

³³⁷ Odst. č. 3 nařízení č. 215/1850 ř.z.

³³⁸ Odst. č. 4 nařízení č. 215/1850 ř.z.

³³⁹ Odst. č. 5 nařízení č. 215/1850 ř.z.

³⁴⁰ ŠPIRITOVÁ, A. Počátky vývoje organizace státní správy telegrafu v českých zemích. *Sborník Poštovního muzea 1987*. Praha 1987, s. 44 an.

³⁴¹ Na základě zemského zákona pro Čechy č. 2/1852 z.z.

organizačním dotvoření sekce byla při ní zřízena i generální inspekce komunikací.³⁴²

Centralizace poštovní správy vedla postupně k rozdělení agendy generálního ředitelství pro komunikace a generální inspekce poštovního provozu mezi jednotlivá oddělení III. sekce ministerstva. Tyto obě instituce byly pak zrušeny na základě ministerského výnosu z dne 23. listopadu 1853.³⁴³

Veškeré úpravy organizace státní správy poštovnictví se organizace poštovní správy v jednotlivých zemích v zásadě nedotkly. V Čechách bylo v jejím čele poštovní ředitelství v Praze, které v letech 1851-1856 jen rozšířilo svou kompetenci o administrativní agendu státního telegrafu. Roku 1856 byla pak agenda telegrafu přenesena pod samostatné nově zřízené telegrafní inspektoráty.³⁴⁴

Další zásadní reorganizaci v oblasti poštovní správy přinesl rok 1858, kdy došlo ke zřízení samostatné poštovní ekonomické správy při ministerstvu obchodu, živností a veřejných staveb.³⁴⁵ Zároveň roku 1858 byla zřízena při ministerstvu obchodu, živností a staveb i poštovní správa s náplní stanovit a evidovat trasy poštovních spojů.

Roku 1859 došlo ke zrušení ministerstva obchodu, živností a staveb na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 21. srpna 1859. Jeho agenda byla dne 20. října 1859 na základě zákona rozdělena mezi ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo vnitra a ministerstvo financí.³⁴⁶

Agenda státní správy všech komunikací, která byla přenesena pod ministerstvo financí, zůstala ve své povaze zachována tak, jak tomu bylo u předcházejícího ministerstva.

Do činnosti zemských poštovních ředitelství bylo zasaženo na základě nové nomenklatury dne 29. října 1860.³⁴⁷

---

³⁴² Na základě zákona č. 51/1852 ř.z.

³⁴³ Ministerský výnos č. 247/1853 ř.z.

³⁴⁴ Na základě zákona č. 152/1856 z.z.

³⁴⁵ Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des österreichischen Handelsministerium č. 20, 1858.

³⁴⁶ Zákon č. 193/1859 ř.z.

³⁴⁷ Zákon č. 240/1860 ř.z.

Roku 1861 došlo k vytvoření nového ministerstva obchodu a národního hospodářství,³⁴⁸ kterému pak byla svěřena kompetence nad komunikacemi, tj. nad poštou, telegrafem a železnicí.³⁴⁹

V letech 1862 až 1866 pracovaly při III. sekci nového ministerstva obchodu a národního hospodářství jako pomocné úřady odděleně ředitelství státní pošty a ředitelství telegrafu. Teprve v nejvyšší instanci spojoval jejich správu vedoucí sekce s titulem generálního ředitele pošt a telegrafů, který rozhodoval o všech věcech, které si přímo nevyhradil ministr.

Na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 17. února 1866 bylo v ministerstvu obchodu a národního hospodářství opět z obou pomocných úřadů zřízeno společné oddělení pro záležitosti pošty a telegrafu jako součást III. sekce. Do čela sekce byl v té době jmenován dlouholetý pracovník poštovní správy u ministerstva baron Löwenstein.³⁵⁰

V souvislosti s rakousko-uherským vyrovnáním došlo ke zmenšení územní působnosti ministerstva obchodu a národního hospodářství, a to pouze pro oblast Předlitavska a jeho název byl změněn na ministerstvo obchodu. Z jeho poštovního oddělení byla vytvořena samostatná sekce (III.) a jejími pomocnými orgány se stali vrchní poštovní inspektor a kancelář pro poštovní kursy. Omezení územní kompetence ministerstva znamenalo zmenšení agendy III. sekce ministerstva a umožnilo jí více věnovat pozornost výstavbě poštovních spojů a organizaci zemské poštovní správy. Do jejího čela se dostal jako generální ředitel pošt a telegrafů dr. Vincenc Mally, který tuto funkci zastával od roku 1867 do roku 1872. Dr. Vincenc Mally vedl práce spojené s rozšířením dosavadního poštovního oddělení ministerstva na odbor – sekci.³⁵¹

---

³⁴⁸ Později byl název ministerstva obchodu a národního hospodářství změněn na ministerstvo obchodu.

³⁴⁹ Na základě zákona č. 49/1861 ř.z.

³⁵⁰ NA ŘPT, inv. č. 235 Normalienbuch 1850-1883, s. 408.

³⁵¹ ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 52.

Z její kompetence zůstalo vyděleno účetnictví, i ekonomické zásobování poštovního provozu, čili mimo odborná oddělení sekce byla v ministerstvu zřízena poštovní kursovni správa,³⁵² poštovní ekonomická správa,³⁵³ poštovní účtárna,³⁵⁴ a účtárna pro telegraf.³⁵⁵³⁵⁶

V českých zemích se celá reorganizace odrazila zřízením účtárny při pražském poštovním ředitelství roku 1867. Ke sloučení správy poštovního a telegrafního provozu na úrovni zemí nedošlo. Roku 1867 došlo ke zmenšení kompetence pražského telegrafního ředitelství zřízením samostatného ředitelství v Brně.³⁵⁷

V následné době pro stoupající agendu poštovních ředitelství byla vyhlášena nová systemizace, stejně jako se upřesnila systemizace všech státních poštovních služeb.³⁵⁸

Současně byla reorganizována revize činnosti poštovních úřadů a předána s konečnou platností do pravomoci zemským poštovním ředitelstvím. V Čechách byla pro ni roku 1873 zřízena v Praze funkce vrchního poštovního komisaře, kterému byli podřízeni okresní komisaři v Českých Budějovicích, Liberci, Litoměřicích a Plzni. Pro ostatní okresy zastával jejich funkci komisař při pražském poštovním ředitelství. Služební instrukce pro činnost nově vytvořené funkce poštovních komisařů vstoupily v platnost od roku 1874 a zůstaly jediným právním předpisem dozoru nad poštovními úřady až do roku 1920.³⁵⁹

Roku 1881 došlo ke zrušení vídeňského telegrafního ředitelství, jeho agenda byla sloučena s agendou poštovního ředitelství, a tak vzniklo první ředitelství pošt a telegrafů pro tzv. Horní Rakousy. Roku 1882 byla stejná reorganizace v Linci pro

---

³⁵² Post-Cours-Bureau.

³⁵³ Post-Oekonomie-Verwaltung.

³⁵⁴ Post-Fach-Rechnungs-Department.

³⁵⁵ Telegraphen-Fach-Rechnungs-Department.

³⁵⁶ Hof-undStaatshanbuch pro roky 1868-1873.

³⁵⁷ ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 52.

³⁵⁸ Na základě zákona č. 98/1872 ř.z.

³⁵⁹ ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 54.

Dolní Rakousko a Solnohrad, ve Štýrském Hradci pro Štýrsko a Korutany a nakonec roku 1883 ve zbývajících provinciích, včetně českých zemí.³⁶⁰

K 1. lednu 1884 byla po ustavení ředitelství pošt a telegrafů ve Vídni a Linci zřízena ředitelství v Terstu pro Přímoří, Zadaru pro Dalmácii, Lvově pro Halič, Černovicích pro Bukovinu, Innsbrucku pro Tyroly, Brně pro Moravu a v Praze pro Čechy.³⁶¹

V čele ústřední správy poštovní zůstala III. sekce ministerstva obchodu, v jejímž čele stál ředitel pro záležitosti poštovní a telegrafní. Generální ředitel byl přímo zodpovědný ministrovi. Ministr měl pravomoci při rozhodování uzavírání mezinárodních smluv, vydávání nových a změny dosavadních zákonů, nařízení, a důležité změny poštovního provozu, tvoření nových služebních funkcí a obsazování míst od VIII. hodnostní třídy, vyhlášení reforem poplatků, sestavování rozpočtů a přednášení správ císaři.³⁶²

Třetí sekce ústředně řídila poštovní v Předlitavsku. Tvořilo jí celkem dvanáct oddělení ministerstva, dále měla pomocné úřady v kanceláři pro poštovní kursy, správě poštovního hospodářství, poštovního účetního oddělení odboru, kanceláře pro poštovní stavby a jako dozorčí orgán pro činnost jednotlivých ředitelství pošt a telegrafů byly zřízeny funkce ústředního a vrchního poštovního inspektora.³⁶³

Organizace ředitelství pošt a telegrafů byla stanovena statutem. V případě pražského ředitelství pošt a telegrafů na základě statutu ze dne 29. prosince 1883.³⁶⁴ Ředitelství bylo rozděleno na sedm odborů: I. personální záležitosti, II. technické záležitosti telegrafu, III. provoz listovní pošty, IV. pokladna a provoz pojezdné pošty, V. provoz vlakové pošty, VI. disciplinární záležitosti, VII. účtárna.

---

³⁶⁰ Tamtéž.

³⁶¹ Věstník pošt a telegrafů 1884, č. 117, s. 786; NA PM 1880-1890, sign. 11/57/14.

³⁶² ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovní v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 73.

³⁶³ Věstník pošt a telegrafů 1884, č. 18.

³⁶⁴ NA. ŘPT, inv. č. 2834, statut.

Vlastní instrukce pro činnost ředitelství pošt a telegrafů byla vydána až 24. února 1885.³⁶⁵ Podle instrukce byla ředitelství pošt a telegrafů podřízena přímo ministerstvu obchodu,³⁶⁶ s tím, že musela pracovat v těsné spolupráci se zemským politickým úřadem, na který byla přenesena část ministerské pravomoci jako na hlavní úřad státní správy v zemích.

Poštovní ředitel musel všechny důležitější zprávy předkládat ministerstvu prostřednictvím místodržitelství a některá opatření nesměl dělat bez jejich vědomí.³⁶⁷ Primární náplní ředitelství bylo řízení poštovníctví v zemi, s výhradou zřizování, slučování, reorganizace a rušení poštovních úřadů, udílení telegrafních a telefonních koncesí a dosazování úředníků. Tato agenda příslušela ministerstvu, poštovní ředitelství pro ni zajišťovalo jen podklady a realizovalo rozhodnutí ministerstva.³⁶⁸

Až do roku 1918 se organizační struktura pražského ředitelství pošt a telegrafů členila podle jednotlivých provozů. Od vzniku ředitelství pošt a telegrafů bylo komplikováno řízení listovní a balíkové poštovní dopravy skutečností, že po roce 1884 probíhalo ve velké míře vykupování soukromých poštovních služeben. K tomu byl dán podnět již v roce 1838, avšak ještě v této době nebyl výkup ukončen, neboť státní poštovní správa nebyla schopna zajistit požadovaný růst poštovních spojů, a tak povolení k provozování soukromé pošty byla nadále vydávána a potvrzována.³⁶⁹

Ředitelství pošt a telegrafů při svém zřízení automaticky převzalo agendu předchůdců, tj. poštovního ředitelství a telegrafních ředitelství. Pro telegrafní provoz byl při ředitelství pošt a telegrafů zřízen navíc samostatný technický odbor, který více méně samostatně a přímo spolupracoval s nově zřízeným technickým odborem u českého místodržitelství a byl oproštěn od veškeré administrativy.

---

³⁶⁵ Věstník pošt a telegrafů, 1885, č. 18.

³⁶⁶ § 2 instrukce z 24. února 1885.

³⁶⁷ § 3 instrukce z 24. února 1885.

³⁶⁸ § 68 instrukce z 24. února 1885.

³⁶⁹ ČTVRTNÍK, P. Dědičné pošty a poštmistři. *Sborník poštovního muzea 1982*. Praha 1982, s. 135 an.

Agenda technického odboru pro telegrafní provoz se rozšířila na základě nařízení z roku 1887,³⁷⁰ o zřizování a používání telefonních zařízení, jejichž zavádění bylo od svého začátku považováno za součást státní správy telegrafu a dělo se za přísného dohledu státních úřadů. Tímto nařízením ze dne 7. října 1887 byl telefon prohlášen za státní dopravní prostředek, a celá správa jeho provozu byla předána ke správě telegrafů čili jako nová agenda ředitelství pošt a telegrafů.

Dle tohoto nařízení, poštovní a telegrafní správa zřizovala telefony výlučně na žádost, kterými správní kanceláře, tovární závody, obchodní místnosti všeho druhu, nádraží, hostince, divadla apod. a konečně jednotlivá obydlí, které měly být spojeny bezprostředně s některým státním telegrafickým úřadem.³⁷¹ Poštovní a telegrafní ředitelství mohla žádost zamítnout, a to bez udání důvodu.³⁷²

Takto zřízené telefony se považovaly za součást státního telegrafu, byly ve státním vlastnictví a přenechány byly příslušným účastníkům k užívání pro telefonickou korespondenci, za kterou musel být placen určitý poplatek.

Nařízením byly stanoveny tyto poplatky:³⁷³ stavební poplatek za tratě do 500 metrů v částce 50 zlatých a za každých 100 metrů 10 zlatých, poplatek za propůjčení potřebných přístrojů, tzv. staniční poplatek ve výši 30 zlatých ročně, poplatek za telefonické podávání nebo doručování telegramů a fonogramů, tzv. poplatek za dopravu ve výši za telegram 5 krejcarů za fonogram 5 krejcarů základního poplatku a půl krejcaru za každé slovo, přičemž půl krejcaru mělo být zaokrouhleno na celý krejcar, poplatek za přerazení k telefonickému hovoru s jinými účastníky, tzv. poplatek za přerazování ve výši 20 krejcarů, poplatek za užívání veřejných hovorů k telefonickému hovoru činil za hovor až do 5 minut 20 krejcarů.

Telefonu mohl užívat účastník pouze k tomu nebo za tím účelem, co stanovilo ustanovení tohoto nařízení,³⁷⁴ účastník mohl umožnit užívání telefonu i

---

³⁷⁰ Nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z. Nařízení obchodního ministeria, dané 7. října 1887, o zřizování a užívání telefonů se státním telegrafem spojených.

³⁷¹ § 1 nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z.

³⁷² § 25, odst. 2 nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z.

³⁷³ §§ 9 až 11 nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z.

³⁷⁴ Viz blíže § 5 nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z.

jeho domácím osobám, zřízencům a sluhům.³⁷⁵ Výslovně bylo nařízením zakázáno užívat telefonu k telefonickým zprávám, které by se jevily nebezpečné pro bezpečnost státu nebo byly proti zákonům, veřejnému pořádku nebo mravnosti.³⁷⁶

V případě zrušení telefonu na základě výpovědi účastníka, nadále byl účastník povinen platit poplatek staniční a přeřadný do konce kalendářního pololetí, na které byla dána výpověď.³⁷⁷ Výpověď k užívání telefonu mohla být uskutečněna oboustranně, vždy půlletně ode dne 1. ledna a 1. července.³⁷⁸ Poštovní a telegrafní správa měla právo, přihlížejíc ke státním nebo jiným veřejným zájmům, dále pro nastalá zneužívání nebo pro nesplnění platebních povinností bez výpovědi zastavit užívání telefonu nebo ho zcela zrušit.³⁷⁹

Po postátnění městských telefonních sítí na základě zákona ze dne 29. prosince 1892,³⁸⁰ se pak tímto rozšířila ještě více agenda všech oddělení ředitelství pošt a telegrafů. Tímto zákonem byla vláda zmocněna, aby peníze, kterých třeba bylo pro převzetí telefonních sítí ve městech v zákoně určených do státního vlastnictví a pro úpravu těchto sítí následkem toho nutnou, až do částky jednoho milionu pět set tisíc, opatřila tím způsobem, aby vypůjčený kapitál zúročen byl nejvýše 41/2 ze sta a umořen nejdéle v deseti anuitách.³⁸¹

Telefonní síť zákonem určené měla pak provozovat státní správa ve vlastní správě. Správa telefonních sítí mohla být převedena na soukromníky nebo společnosti pouze na základě zákona.³⁸²

Organizační struktura ředitelství pošt a telegrafů v Praze byla od svého pevného ustavení v roce 1885 až do roku 1908 upravována pouze podle potřeby delimitacemi agend mezi jednotlivými odděleními. Z nich za největší lze považovat

---

³⁷⁵ § 6 nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z.

³⁷⁶ § 30 nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z.

³⁷⁷ § 24 nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z.

³⁷⁸ § 29 nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z.

³⁷⁹ § 30 nařízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z.

³⁸⁰ Zákon č. 234/1892 ř.z., o sestátnění městských telefonických sítí.

³⁸¹ § 1 zákona č. 234/1892 ř.z.

³⁸² § 2 zákona č. 234/1892 ř.z.

reorganizaci agendy v důsledku převzetí správy státní telefonní sítě (viz výše) a zřízení technického oddělení (departement) v roce 1890.³⁸³

Nově zřízený technický departement při ředitelství pošt a telegrafů byl rozdělen na dvě části – oddělení pro telegraf a oddělení pro telefon. Nezapojení poštovního provozu do technického departementu bylo mimo jiné odrazem skutečnosti, že pošta po roce 1870 začala podnikat i na vedlejších železničních tratích a železnice se stala jedním z nejdůležitějších poštovních dopravních prostředků. Silniční poštovní doprava řízená státem, se omezovala jen na nejnnutnější potřebu a převážně byla pronajímána soukromým dopravcům. Tito soukromí dopravci po složení kauce byli zavázáni služebním slibem k dodržování platných předpisů a stanovených tras i časových harmonogramů.³⁸⁴

---

³⁸³ ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 78.

³⁸⁴ ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 92.

2.3. Kontrolní mechanismy poštovní správy

Zestátnění poštovní správy si vyžádalo důslednější dohled a kontrolu nad poštovními úřady, služebnami a poštovním provozem. Vlastní poštovní dozorcí neboli inspektoři se vyvinuli z přednostů, tj. erárních poštmistrů přestupných stanic, které měly vzhledem ke svému přepravnímu významu mimořádně důležité postavení mezi poštovními služebnami.

Od 1. července 1836 se některé z nich staly kontrolním orgánem poštovního provozu, což bylo následně potvrzeno instrukcí pro c. k. poštovní inspektory a inspicienty ze dne 24. dubna 1839, která ohlašovala vytvoření poštovních inspektorátů v přestupných stanicích v Chebu, Karlových Varech a Opavě.

Poštovní inspektoři měli za povinnost dozírat na správný výkon manipulační a pojezdne služby, tj. kontrolovat poštovní stanice, listovní sběrný, poštovní stáje a osobní dopravu zvláštní poštou, přijímat stížnosti na poštovní personál a dohlížet na podřízené služebny, aby dodržovaly poštovní předpisy. K jejich dalším činnostem náleželo předávání posudků o způsobilosti úředníků a zřízců jednotlivých poštovních služeben nadřízeným orgánům poštovní správy.

Instrukcí pro c. k. poštovní inspektory a inspicienty ze dne 24. dubna 1839 byli jako pomocníci poštovních inspektorů systematizováni poštovní inspicienti, jejichž úkolem bylo dozírat na výkon služby v poštovních stanicích, poštovních stájích a listovních sběrnách. Poštovními inspicienty byli jmenováni dosavadní kontrolující poštovní oficiálové. Jejich úřední povinnost byla v podstatě totožná s působností poštovních inspektorů, kterou vykonávali v přidělených okresech. Za jejich sídla byla v českých zemích stanovena města Liberec, Rumburk, Čáslav, Hradec Králové, Plzeň, České Budějovice, Teplice, Jihlava, Olomouc, Opava, Těšín a Bílsko.

V roce 1847 po zavedení telegrafu byli obdobně ustaveni také inspicienti telegrafních linek, což byli výkonní zaměstnanci telegrafních inspektorátů, kteří se starali o dozor nad pravidelnou údržbou linek, kontrolovali hlavní a pobočné telegrafní stanice a dohlíželi na revize železničních telegrafních zařízení. Každý inspicient měl na starost určitý úsek a stanoviště. O zjištěných závadách vedl protokol.

Dekretem prezidia všeobecné dvorské komory ze dne 18. června 1846 došlo k dalšímu posílení kontrolních funkcí poštovní správy prostřednictvím poštovních komisařů, ustanovených tímto dekretem. Dle dekretu jim náležel nepřetržitý dozor nad správou a technickým provozem pošty v celém jejím rozsahu, přímý dozor nad přesným výkonem poštovních služeb, který měli provádět prostřednictvím inspekci vrchních poštovních správ, poštovních inspektorátů, poštovních stanic, listovních sběren a pojízdných pošt.

Poštovní komisaři s titulem císařského rady byli přiděleni nejvyšší dvorské poštovní správě a podřízeni přímo jejímu přednostovi, který je také vysílal na inspekce úřadů a poštovních stájí. O každé inspekci sepisovali komisaři protokoly, v nichž uváděli zjištěné nedostatky a navrhovali způsob nápravy. Od 1. května 1850 byla tato instituce poštovních komisařů rozšířena na celou říši, avšak již v roce 1853 byla zrušena. K jejímu obnovení došlo pak až roku 1873.

2.4. Otázka vzájemného vztahu poštovní správy a železnice

S vývojem poštovníctví sledovaného období úzce souvisí i otázka vzájemného vztahu pošty a železnice. Mezi poštou a železnicí již ve třicátých letech 19. století docházelo ke sporům o právo osobní dopravy.

Tento obranný odpor proti rychlému postupu budování železnic byl ze strany nejen poštovníků, ale i formanů, majitelů zájezdních hostinců a ostatních profesí, kteří se živili dopravou osob. Pošta se snažila své monopolní postavení chránit řadou výsad a především poštovním regálem.

Správa koněspřežné dráhy České Budějovice – Linec dopravovala od svého otevření roku 1832 cestující, což vyvolalo nevoli ze strany rakouských povozníků a formanů. Jejich odbor se táhl do roku 1835, kdy spolu s majiteli právě otevřené Severní dráhy Ferdinandovy získali právo dopravovat cestující s tím, že při tom nesmějí poškozovat práva poštovního regálu, což v praxi znamenalo povinnost platit odškodné.³⁸⁵

Při této příležitosti došlo také k vážnému jednání státních orgánů o vztahu pošty a železnice. Poštovní správa byla nucena uznat právo železnice dopravovat cestující osoby, ale zároveň kladla řadu podmínek pro ostatní dopravu po železnici. Ze železniční dopravy měly být původně zcela vyloučeny listovní zásilky, železnice měla poště platit odškodné za dopravu balíků do váhy deseti kilogramů, později zase měla poštovní správě poskytnout slevu 25% na přepravu poštovních zásilek železnicí. Kromě toho se měla železniční správa zavázat ke stavbě zvláštních poštovních vozů pro dopravu pošty.³⁸⁶

Vztah vztahu mezi poštou a železnicí lze posuzovat ze dvou aspektů. Jednak je zde otázka vzájemné konkurence mezi nimi. Zde je třeba poukázat na poštovní zákon z roku 1837, který ve svém úvodu hovořil o vyloučení dopravy balíků z naprosté výhrady poštovního ústavu. Současně byl zákaz dopravy osob omezen

---

³⁸⁵ ČTVRTNÍK, P. *Cesta pošty dějinami, silnicí, železnicí, letadlem*. Praha 1977, s. 67.

³⁸⁶ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 66.

na silniční dopravu. Zákon předpokládal vydání zvláštních opatření, která by upravovala vztah mezi poštou a železnicí.

Za to že poštovní správa nebránila železnici v dopravě osob, požadovala 10% jízdného na úhradu ušlého zisku z poštovní osobní dopravy. Také jízdní řády železnice měly být upraveny podle připomínek poštovních orgánů. Snahou představitelů poštovní správy v polovině 30 let 19. století bylo prosadit, aby tyto podmínky byly vtěleny do všech výsad budoucích železničních společností v Rakousku. Tak v roce 1835 byla ve výsadách pro Severní dráhu císaře Ferdinanda poprvé oficiálně povolena doprava osob. Povolení bylo omezeno s výhradou „zachování práv a nároků plynoucích poštovní správě a poštovním z poštovního regálu“. Podobně povolení získala i výše uvedená dráha budějovicko-linecká.³⁸⁷

Uvedené povolení znamenalo, jak již výše bylo uvedeno, placení odškodného vznikajícími železničními společnostmi. To však vyvolalo odpor ze strany vlivných investorů do výstavby železnic, jako např. bankéře Rotschilda. Ten posléze prosadil problematickou formulaci „povolení přepravy osob a zboží bez poškození poštovního regálu“. Jednalo se o formulaci sice protismyslnou, neboť k poškození poštovní správy nutně zavedením železniční dopravy došlo, avšak vytvořila prostor pro rozvoj nového, kvalitativně vyššího způsobu dopravy.³⁸⁸

Roku 1838 bylo v Rakousku vydáno ustanovení o udělování železničních výsad. Železniční společnosti byly nadále zavázány přepravovat dopisy, spisy a úřední balíčky poštovní správy zdarma, ostatní poštovní zboží jen za sjednanou odměnu.³⁸⁹

Roku 1845 po otevření železnice z Olomouce do Prahy byla po železnici přepravena také pošta. První formy dopravy poštovních zásilek po železnici byly velmi jednoduché a v zásadě se příliš nelišily od původního jednoduchého systému dopravy pošty poštovními vozy na silnici od jedné poštovní stanice ke druhé. Rozdíl spočíval původně pouze v tom, že v místech, kam vedla železnice, byl kromě poštovního úřadu, resp. stanice ve městě, zřízen úřad na nádraží, který

---

³⁸⁷ Tamtéž, s. 66.

³⁸⁸ Tamtéž.

³⁸⁹ Tamtéž.

zprostředkoval dopravu poštovních zásilek železnicí a spojení s úřadem v obci a organizoval návaznou silniční dopravu poštovních zásilek. Již při výstavbě Severní dráhy císaře Ferdinanda vedení stavby počítalo s prostorem pro manipulaci s poštovními zásilkami na prvních nádražích a poštovní správa zřizovala v těchto místech první nádražní poštovní úřady a expedice.³⁹⁰

Roku 1848 po dlouhých vyjednáváních a poté, co si poštovní správa konečně uvědomila nové možnosti v poštovní přepravě, zvláště pokud budou v železničních vlakových soupravách zařazeny zvláštní vozy pro poštu, došlo k dohodě, která uspokojila obě strany a vytvořila předpoklady pro rozvoj železniční poštovní dopravy a nakonec i pro vybudování nového vyššího a zejména rychlejšího systému poštovní dopravy vůbec.³⁹¹

K výrazné změně situace došlo roku 1851, po vydání železničního dopravního řádu a po otevření hrází soukromému podnikání v oblasti stavby železničních tratí. Na základě dopravního železničního řádu z roku 1851 převzaly dráhy povinnost zdarma dopravovat poštu a pošta získala oprávnění používat železniční vozy i ustanovovat k provázení zásilek dopravovaných železnicí vlastní úředníky a zřízence.

Tlak podnikání vedl nakonec k tomu, že se pošta vzdala výsady dopravy osob na základě zákona o periodické dopravě osob ze dne 31. března 1865.³⁹² Tím tak také pozbyla platnosti ustanovení poštovního zákona z roku 1837 o dopravě osob poštou a další zvláštní právní předpisy týkající se této otázky.³⁹³

Zákon obsahoval ustanovení, kde se hovořilo, že „Právo státu vyhražené, dopravovati pocestné po vodě i po zemi, zrušuje se“.³⁹⁴ Poštovní správa si však zároveň vyhradila zákaz zřizovat na cestách s poštovními stanicemi zvláštní zařízení pro dopravu cestujících s pravidelnou výměnou koní.

---

³⁹⁰ Tamtéž.

³⁹¹ Tamtéž.

³⁹² Zákon č. 25/1865 ř.z., o periodickém vození pocestných.

³⁹³ Čl. IV. zákona č. 25/1865 ř.z.

³⁹⁴ Čl. I. zákona č. 25/1865 ř.z.

Ustanovení zákona dále stanovilo, že pro zřizování a provozování periodické dopravy soukromými osobami po solnicích na zemi, po řekách, průplavech a po moři, měly platit živnostenské zákony a dle potřeby zákony námořní a tato doprava byla osvobozena od jakéhokoliv závazku vůči poště a poplatku.³⁹⁵ Dále bylo zde zakotveno, že soukromí podnikatelé periodické dopravy osob mohli užívat znamení státní pošty, tj. na vodě poštovní korouhvičky a na zemi poštovské trubky a zvláštního služebního oděvu jen tehdy, když k tomu výslovně obdržely povolení.³⁹⁶

Nízká cena, kterou železnice požadovaly za úhradu poskytovaných služeb, představovala pro poštu takovou konkurenci, že postupně rušila její správa spěšné dostavníkové jízdy na hlavních silnicích a omezovala se na dopravu cestujících ze železničních stanic do míst, kam vlaky nejezdily. Tento způsob dopravy podnikala poštovní správa ještě ve třicátých letech 20. století.

Druhým aspektem vzájemného vztahu poštovní správy a železnice byla možnost využívat její služby pro dopravu poštovních zásilek. Upozornil na ni při podávání návrhu poštovního zákona Maxmilián Otto z Ottenfeldu. Na základě jeho doporučení bylo připraveno nařízení z 11. října 1839 o právním poměru železničních podniků k poštovnímu regálu a dekretem dvorské komory byly 7. ledna 1840 upraveny sazby za dopisy dopravované Severní dráhou Ferdinandovou. Později se k této soustavě připojily trati tzv. severní státní dráhy a jižní dráha.³⁹⁷

Poštovní zásilky byly původně z jednotlivých nádraží vypravovány v tzv. přímých závěrech, tj. v uzavřených a zaplombovaných pytlích z jedné určité železniční stanice do druhé. V prvních letech dopravy pošty po železnici byla přeprava poštovních zásilek organizována tak, že listovní zásilky vozily vlaky osobní, zatímco balíky vlaky nákladní.³⁹⁸

Vztah pošty a železnice se projevil i ve zvýšení rychlosti a bezpečnosti dopravy poštovních zásilek. Nezanedbatelná byla i větší pravidelnost v dopravě a

---

³⁹⁵ Čl. II. zákona č. 25/1865 ř.z.

³⁹⁶ Čl. III. zákona č. 25/1865 ř.z.

³⁹⁷ Österreichische Post-Biographie I. Maxmilian Otto von Ottenfeld. Vídeň 1913, s. 38.

³⁹⁸ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 67.

podstatné snížení provozních nákladů. Železnice vyjma osobních a nákladních vozů začala užívat i vozů služebních, které byly určeny pro vlakové průvodčí, vlakvedoucí a další zaměstnance železnic, ale i pro dopravu poštovních zásilek a jejich doprovod. V těchto služebních vozech jezdívali také poštovní konduktéři jako doprovod přímých listovních závěrů.³⁹⁹

Roku 1850 rakouská poštovní správa přistoupila k postupnému zavádění vlakových pošt na železničních tratích. První vozy vlakové pošty,⁴⁰⁰ tzv. „ambulance“ se na železnici objevily 1. srpna 1850 na trati z Vídně přes Břeclav a Přerov do Bohumína. Tato trať byla zvolena z toho důvodu, že v Bohumíně navazovaly na spojení vlakovými poštami do Pruska a dále pak do Belgie a Francie. Jelikož tyto vlakové pošty se velmi záhy osvědčily, byly objednány další speciální vozy pro vlakovou poštu a následně zřízeny vlakové pošty mezi Vídní a Prahou, Prahou a Podmokly apod.⁴⁰¹

Koncem roku 1851 dopravovalo poštovní zásilky na území Čech a Moravy již sedm vlakových pošt na tratích mezi Vídní, Přerovem, Brnem, Bohumínem, Prahou a Podmokly. Se vznikem vlakových pošt přestaly nákladní vlaky dopravovat poštovní balíky, které se nadále přepravovaly společně s listovními zásilkami vozy vlakové pošty. Společná přeprava listovních zásilek a balíků vyvolala i postupně se rozvíjející prostorové řešení vozu vlakové pošty, který se v zásadě začal dělit na prostor, kde se zachovávaly listovní zásilky, tzv. výpravnu uzávěrů, tj. poštovních pytlů se zásilkami, roztříděnými ve vlakové poště, vybavenou třídnicemi, držáky na pytle, pracovními stoly apod., a na prostor nazývaný výpravnu závěrů, tj. předem roztříděných zásilek do jednotlivých stanic na trati nebo balíků.⁴⁰²

Vozy vlakové pošty byly označeny nápisem „c. k. poštovní úřad“ a „c. k. poštovní konduktér“. Z obou stran byly vozy vlakové pošty vybaveny poštovní schránkou, takže listovní zásilky bylo možno podat na nádraží přímo do vozů

---

³⁹⁹ Tamtéž.

⁴⁰⁰ První, výlučně pro dopravu pošty určený železniční poštovní vůz byl postaven v Anglii, železniční společností Great Junction.

⁴⁰¹ ⁴⁰¹ ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000, s. 67.

⁴⁰² Tamtéž.

vlakové pošty. Povaha poštovního úřadu byla vlakové poště dána i tím, že její úředníci a zřízení disponovali denním poštovním razítkem, kterým kromě roztríděných uzávěrů a závěrů opatřovali i zásilky podané odesílatelem přímo do vozu vlakové pošty.

S rozvojem železniční sítě a spojení rostl i počet vlakových pošt na hlavních i vedlejších tratích a měnil se od základu poštovní přepravní systém. Po roce 1870 začaly poštovní ambulance pronikat i na vedlejší železniční tratě. Jedna z prvních byla zřízena mezi Pardubicemi a Libercem. Roku 1875 jezdilo již 41 vlakových pošt. Roku 1886 byl vydán první „přehled poštovních ambulancí“, který se stal nezbytnou pomůckou pracovníků poštovní dopravy při její organizaci, třídění a směřování poštovních zásilek. Tzv. Kartovací přehledy pak vycházely pro potřeby poštovní přepravy každý rok.⁴⁰³

Roku 1895 byl zaveden systém, který hromadně evidoval i počet doporučených zásilek ve vlakových poštách. Do této doby se tyto zásilky evidovaly jednotlivě. Roku 1898 byl posílen význam úlohy vlakových pošt v systému poštovní dopravy též tím, že bylo zavedeno třídění cenných psaní v ambulancích. Některé vlakové pošty se tak staly významnějšími a jejich pracovníci museli mít i vyšší odborné vzdělání, kvalifikaci a potřebnou míru odpovědnosti.

---

⁴⁰³ Tamtéž.

2.5. Vybrané významné osobnosti spjaté s poštovní správou

Ondřej Baumgarten⁴⁰⁴

Ondřej Baumgarten se narodil roku 1793 ve Frymburku, okres Český Krumlov. Přes své obchodní zaměření pozoroval s velkým zájmem rozvoj komunikací. Roku 1846, kdy působil jako ředitel státních tabákových továren, převzal čestnou funkci předsedy Komise postavení a zřízení elektrických a telegrafních linek. Roku 1848 byl jmenován ministrem veřejných prací a po zrušení ministerstva převzal k místu ředitele státních tabákových továren i funkci ředitele nově zřízeného telegrafního ředitelství ve Vídni. V letech 1851 až 1855 současně zastával funkci ministra financí i ministra obchodu, živností a veřejných staveb. Zemřel v roce 1865 jako předseda vídeňské obchodní akademie.

Karel Ludvík Bruck⁴⁰⁵

Karel Ludvík Bruck se narodil v roce 1798 v Eberfeldu jako syn knihaře. Věnoval se obchodu a nastoupil do služeb Východoindické společnosti. V letech 1848 až 1851 zastával funkci rakouského ministra obchodu, živností a veřejných staveb. Od roku 1855 do roku 1860 byl ministrem financí. Zemřel roku 1860.

Vincenc Mally von Wevanovič⁴⁰⁶

Dr. Vincenc Mally von Wevanovič⁴⁰⁷ se narodil 4. dubna 1808 na Moravě v Brněnských Ivanovicích. Vystudoval práva na Vídeňské univerzitě. Doktorát práv získal roku 1832. Od roku 1850 začal pracovat na generálním ředitelství pro komunikace. S pozdějším poštovním oddělením přešel do ministerstva obchodu, živností a veřejných staveb, poté ministerstva financí a nakonec zpět do ministerstva obchodu a národního hospodářství.

---

⁴⁰⁴ U této osobnosti vycházím z ŠPATENKA, K., HRON, J., KOMENDA, J. *Telegraf, telefon, rádio, kdysi i dnes: příležitostná výstava v jihočeském muzeu v Českých Budějovicích ke 150. Výročí prvního elektrického telegrafu v Čechách z Vídně do Brna, vzniku telekomunikací a dalšího jejich rozvoje v Jižních Čechách*. České Budějovice: SPT Telecom, 1996; ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 44

⁴⁰⁵ U této osobnosti vycházím z ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 42

⁴⁰⁶ U této osobnosti vycházím z Handbuch des allerhöchsten Hofes und des Hofstaates seiner K. und K. apostolischen Majestät für 1911. Vídeň 1911, s. 419; ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007, s. 52.

⁴⁰⁷ Též Vincent Maly z Vevanovic.

Z počátku se dr. Vincenc Mally specializoval na oblast železnic. Roku 1851 patřil k autorům, kteří se podíleli na vypracování železničního dopravního řádu. Roku 1854 se podílel na přípravě zákona o železničních koncesích. Po spojení správy všech komunikací se jeho zájem rozšířil i na problematiku telegrafu a pošt.

Jeho organizátorské schopnosti se osvědčily především v letech 1859-1861, kdy v té době poštovní oddělení náleželo pod správu ministerstva financí. Ještě v roce 1868 zastával vedoucí funkci v poštovním odboru. Do čela poštovní správy se dostal jako generální ředitel pošt a telegrafů. Do funkce generálního ředitele nastoupil v září 1867. V této funkci vedl práce spojené s rozšířením dosavadního poštovního oddělení ministerstva na odbor (sekci). V této funkci zůstal do roku 1872.

Roku 1869 byl za své zásluhy povýšen do šlechtického stavu. Zemřel 24. listopadu 1878 v Brně. Dr. Mally náležel k výrazným postavám reformátorů organizace poštovníctví a osobám, za kterou byly zcela patrné výrazné výsledky ve zlepšení stavu komunikací.

Maxmilián Otto z Ottenfeldu⁴⁰⁸

Maxmilián Otto z Ottenfeldu se narodil v Opočně roku 1777 do početné rodiny nižší šlechty. Šlechtický titul získal od císaře Leopolda I. v roce 1657 jeho předek Jan Jiří. Otec Maxmiliána, rytíř Jan Otto z Ottenfeldu, zastával funkci lesníka na panství Colloredo- Mansfeldů.

Maxmilián vystudoval gymnázium bratří benediktů v Broumově a v roce 1791 získal stipendium, které mu umožnilo studium na vídeňské univerzitě. Zde pak úspěšně dokončil studium filozofie a práva. V září roku 1802 nastoupil ke státní správě jako koncipient u úřadu dvorské komory. Pro svou pracovitost velmi rychle služebně postupoval. Roku 1814 byl pověřen důležitým úkolem převzít od paarské rodiny do archivu dvorské komory všechny poštovní spisy.

---

⁴⁰⁸ U této osobnosti vycházím z *Österreichische Post-Biographie I. Maxmilian Otto von Ottenfeld*. Vídeň 1913, s. 12 an., ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, P., TOŠNEROVÁ, P. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec 2008, s. 28; ZÁBĚHLICKÝ, V. *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v českých zemích*. Praha 1927, s. 33 an.; ČTVRTNÍK, P. *Cesta pošty dějinami. Silnicí, železnicí, letadlem*. Praha 1977, s. 47; MARTÍNEK, M. *Poštovní zákony z roku 1837 a 1946. Sborník poštovního muzea 1978*. Praha 1978, s. 79.

Roku 1816 byl jmenován dvorním sekretářem v jejím poštovním odboru. Začátkem dvacátých let navrhl a provedl reformu poštovní listovní přepravy a dopravy osob. Roku 1823 z pozice ředitele Vrchního ředitelství poštovních vozů zrealizoval obměnu jízdního parku.

Namísto zastaralých diligencí zavedl jízdy poštovních rychlíků na hlavních poštovních tazích. Jednalo se o pohodlnější a rychlejší vozy, kterými se cestování mezi největšími městy monarchie zkrátilo z několika dní na několik hodin. Jednotlivé spoje měly ve vybraných stanicích určeny zastávky pro snídane, obědy a večere, jinak cesta probíhala ve dne i v noci. Od roku 1825 byla poštovním rychlíkům na jejich tratích svěřena i doprava listovní pošty, přičemž převoz zavazadel a těžších zásilek zajišťovaly tzv. Brancardwagen.

Reformní činnost Maxmiliána z Ottenfeldu se neomezovala pouze na oblast poštovní dopravy, ale odrazila se i v poštovní správě a legislativě. Právě on se např. zasloužil o opětovné sjednocení rozdělené listovní pošty spravující dopravu zásilek a jízdní pošty, jež obstarávala dopravu osob. Tato oddělení separovaná od roku 1783, nechal sloučit do jedné instituce Nejvyšší dvorské poštovní správy roku 1829. Jeho přičiněním došlo k vytvoření úveru pro výkup dědičných poštovních privilegií roku 1833 či zřízení poštovních inspektorátů, jako orgánů kontrolní a exekutivní funkce.

Po úspěchu jeho reformy, které výrazně změnily a zlepšily poštovní přepravu, byl rakouskou správou pověřen dalším významným úkolem. Měl vypracovat podklady pro vůbec první poštovní zákon. Jeho usilovná práce byla završena vydáním zákona podle jeho předlohy roku 1837.

Na odpočinek odešel až ve věku 71 let roku 1848. Zemřel roku 1858.

Jan Antonín Turneretscher⁴⁰⁹

Jan Antonín Turneretscher stál od roku 1848 v čele Vrchní poštovní správy v Praze. Jeho hlavním úkolem v té době byla přeměna vrchní poštovní správy na

---

⁴⁰⁹ U této osobnosti vycházím z ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918* (1930). Praha: Národní archiv, 2007, s. 45.

Zemské poštovní ředitelství v Praze. Ředitelství se mělo zcela oprostít od poštovního provozu a jeho úkoly nadále měly být pouze správního charakteru. Úkolem bylo tak oddělit správní úřad od poštovního úřadu pro Prahu, zajistit plynulý přechod, zajištění pracovní síly a všech dalších aspektů, aniž by to ovlivnilo přerušení poštovního provozu nebo chodu správního úřadu. Jeho organizátorské schopnosti se zejména osvědčily v letech 1859-1861, kdy poštovní oddělení náleželo pod správu ministerstva financí. Ještě v roce 1868 zastával vedoucí funkci v poštovním odboru, tehdy již pod ministerstvem obchodu, živností a veřejných staveb.

Závěr

19. století představuje období, kdy v oblasti poštovního práva došlo k velkým změnám. V oblasti vnitrostátního práva bylo započato s pracemi na novém poštovním zákoně, který byl vydán roku 1838, a na něj navazovala celá řada další právní předpisů. V tomto období se se také setkáváme s uzavíráním jednotlivých mezinárodních smluv poštovního práva se týkajících.

Poštovní zákon z roku 1837 byl legislativním vyvrcholením rakouského poštovního práva a poštovní správy. Tento zákon představoval kvalitní právní normu, která na území našeho státu byla platná ještě v první polovině 20. století. Více než stoletá existence poštovního zákona byla samozřejmě provázena řadou novel reagujících na situace, které se měnily ve srovnání s poměry v době, kdy vznikala ustanovení poštovního zákona z roku 1837.

Další významné právní normy nám představovaly jednotlivé řády, které se týkaly přepravy zásilek, přepravy osob, telegrafních služeb či postavení a služebních povinností poštovního personálu. Ještě, než došlo k vytvoření celosvětového poštovního spolku a určení jednotných pravidel vzájemného mezinárodního poštovního styku se tak ve sledovaném období setkáváme s uzavíráním bilaterálních mezinárodních smluv týkajících se poštovního práva a poštovního styku.

Poštovní historii nám nepřipomínají pouze právní předpisy poštovního práva ale budovy dodnes existujících starých poštovních stanic, milníky při silnicích nebo symbolika poštovní trubky, která přetrvala dodnes, atd.

Pošta sloužila po staletí nejen pro dopravu zpráv ale i pro přepravu osob. Ekonomický význam pošty vynikl ve zprostředkování peněžního styku prostřednictvím poštovních peněžních poukázek a vznikem poštovní spořitelny. Ve sledovaném období se pošta také stala systémovou oporou elektrických komunikačních prostředků – telegrafu a telefonu.

V důsledku reformy státní správy došlo ke změně ve správním systému pošty. Ve sledovaném období vznikly a fungovaly jako centrální orgán Nejvyšší

poštovní správa. Nejvyšší poštovní správě byly podřízeny vrchní poštovní správy, což byly vlastně vrchní zemské poštovní stanice. Jejich sídla se nacházela v hlavních městech jednotlivých zemí a jejich řízením byli pověřeni vrchní poštmistři, kteří nesli odpovědnost za plnění pokynů nejvyššího dvorského poštmistra a za řádný stav poštovní sítě, zejména poštovních stanic.

V polovině 19. století dosavadní dvorské úřady byly nahrazeny oborovými ministerstvy. Tak došlo ke zrušení nejvyšší poštovní správy, její agendu převzalo ministerstvo financí, později ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb a agendu vrchních poštovní správ převzala ředitelství pošt.

Rakousko-uherská správa se v tomto období hodně inspirovala v zahraničí, zejména ve Velké Británii. Obdobně pak v oblasti poštovníctví zavádí různé novinky, jako např. poštovní známky, rozšiřuje poštovní služby, např. kromě obyčejných dopisů, o doporučené psaní, cenné zásilky či pohlednice.

Ve sledovaném období vyjma rozšiřování poštovních služeb a jejich modernizace, dochází k dalšímu zřizování výkonných složek pošty. Toto období je typické pro vznik velkého počtu poštovních stanic a zahuštění poštovní sítě.

S poštovní správou byla souběžně, z počátku samostatně provozována telegrafní správa. Státní správa telegrafu byla vedle poštovní správy samostatná až do roku 1883. Poté došlo ke sloučení poštovní a telegrafní správy v jeden správní orgán – ředitelství pošt a telegrafů.

Poštovní styk usnadnilo zavedení železnic. S příchodem železnice došlo ke zrychlení poštovních zásilek. Železnice však nabídla i další nové možnosti, zejména v přepravě osob. Pošta se nakonec vzdává svého monopolu na přepravu osob, avšak z druhé strany začíná železnici využívat ke svému prospěchu, např. tím, že jí využívá stále více k přepravě poštovních zásilek a balíků, na vlakových nádražích vznikají poštovní stanice přebírající a doručující poštu a poskytující další poštovní služby.

SUMMARY

The 19th century was a period of great change in postal law. In the field of national law, work began on the new Postal Act, enacted in 1837 and published in 1838, and that was followed by a number of other pieces of legislation. This period also saw the conclusion of various international treaties relating to postal law.

The 1837 Postal Act was the legislative culmination of Austrian postal law and postal administration. This law represented a high quality legal norm that was still in force in our country in the first half of the 20th century. The more than a century of existence of the Postal Act, of course, witnessed a number of amendments in response to situations that were changing compared to those from the time when the provisions of the 1837 Postal Act were drafted.

Other important legal norms were presented in individual postal regulations concerning the transport of parcels, the transport of persons, telegraph services, or the status and duties of postal staff. Even before the creation of a worldwide postal association and the establishment of uniform rules for international postal traffic, bilateral international treaties on postal law and postal traffic can be encountered in the period under consideration.

We are reminded of postal history not only by postal legislation, but also by the buildings of old post offices that still exist today, by milestones along the roads, or by the symbolism of the post horn that has survived to this day, etc.

For centuries, the post office has served not only for transport of messages but also for transport of people. The economic importance of the post office has been highlighted in the mediation of money Exchange through postal money orders and in the establishment of a postal savings bank. During the period under consideration, the post office also became the systemic backbone of the means of electrical communication – telegraph and telephone.

As a result of reforms in state administration, the administrative system of the post office changed. During the period under consideration, the Supreme Postal Administration was established and operated as the central authority. Subordinated

to the Supreme Postal Administration were higher postal administrations, which were in fact the higher provincial post offices. Their headquarters were located in the capital cities of each land and their management was entrusted to chief postmasters who were responsible for carrying out the instructions of the Supreme Court Postmaster and for the proper condition of the postal network, especially the post office stations.

In mid-19th century, the existing court offices were replaced by ministries. Thus the Supreme Postal Administration was abolished as well and its agenda was taken over by the Ministry of Finance, later by the Ministry of Commerce, Trades, and Public Works, and the agenda of the higher postal administrations was taken over by the Postal Directorates.

In this period, the Austro-Hungarian administration drew a lot of inspiration from abroad, especially from Great Britain. Similarly, in the field of postal services, it introduced various innovations, such as postage stamps, and expanded postal services: e.g., to include registered mail, valuable parcels and postcards, in addition to ordinary letters.

However, not only are postal services expanded and modernized in the period under consideration; the establishment of executive units of the post office continued as well. This period is characterised by the establishment of a large number of postal stations and by increasing the density of the postal network.

In parallel with the postal administration, initially independently, the telegraph administration was also operated. State telegraph administration was independent of the postal administration until 1883. Only then the postal and telegraph administrations were merged into one administrative body – the Directorate of Post Offices and Telegraphs.

Postal traffic was facilitated by the introduction of railways. With the advent of railways mail shipments were speeded up. However, railways also offered other new opportunities, especially in the transport of passengers. The post office eventually gave up its monopoly on passenger transport, but on the other hand it began to use the railway to its advantage, for example by using it increasingly to

transport mail and parcels, and by setting up postal stations at railway stations to receive and deliver mail and provide other postal services.

Seznam literatury a pramenů

Seznam literatury

ČTVRTNÍK, P. Dědičné pošty a poštmistři. *Sborník poštovního muzea 1982*. Praha 1982.

ČTVRTNÍK, P. *Cesta pošty dějinami, silnicí, železnicí, letadlem*. Praha 1977.

ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, P., TOŠNEROVÁ, P. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec 2008.

ČTVRTNÍK, P., GALUŠKA, J., HÁNL, J., TOŠNEROVÁ, P., ŠAMONIL, V. *Dějiny pošty v českých zemích*. Praha: Česká pošta, státní podnik, 2000.

DRAGOUN, V. Domnělé stoleté jubileum poštovní schránky. In: *Československá pošta, telegraf, telefon*. Roč. 8, č. 10, Praha 1926.

EFFENBERGER, E. *Aus alten Postakten*. Vídeň 1918.

Handbuch des allerhöchsten Hofes und des Hofstaates seiner K. und K. apostolischen Majestät für 1911. Vídeň 1911.

KLOKOČNÍKOVÁ, A. Doporučené zásilky v poštovním provozu 18. a 19. století. In: *Sborník poštovního muzea 1988*. Praha 1988.

KRAMÁŘ, J. Právo poštovní. In: SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. VI. svazek Právní-Právo po. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016.

KRAMÁŘ, J. Správa poštovní. In: SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. XV. svazek Soukromé-Správa ústřední. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019.

KROPF, H. *Die Postwertzeichen des Kaisertums Österreich*. Praha 1908.

- KUBÍČEK, Z. Z historie poštovní poukázky v českých zemích. *Sborník Poštovního muzea 1986*. Praha 1986.
- KÜSGEN, W. und kol. *Handwörterbuch des Postwesens*. Berlin: Verlag von Julius Springer, 1927.
- LOHNINSKÝ, A. Poštovní poukázka. In: *Československá pošta, telegraf, telefon*. Roč. 18, č. 9, Praha 1936.
- MARTÍNEK, M. Poštovní zákony z roku 1837 a 1946. In: *Sborník poštovního muzea 1978*. Praha 1978.
- MARTÍNEK, M. Pošty a jejich úředníci v Čechách na přelomu 19. a 20. století. In: *Sborník poštovního muzea 1980*. Praha 1980.
- NÁJEMNÍK, J., PROCHÁZKA, K., HUŠÁK, J. (eds.). *Poštovní zákony a ostatní základní předpisy o poštovníctví*. Praha 1937.
- Österreichische Post-Biographie I. *Maxmilian Otto von Ottenfeld*. Vídeň 1913.
- ROUBÍK, F. Ke vzniku správního rozdělení Čech z roku 1850. *Sborník Archivu ministerstva vnitra, 1938*. Sv. XI, Praha 1938.
- VINDOBON, T. *Rakouská ústava a základní práva státních občanů*. Praha 1909.
- ŠPATENKA, K., HRON, J., KOMENDA, J. *Telegraf, telefon, rádio, kdysi i dnes: příležitostná výstava v jihočeském muzeu v Českých Budějovicích ke 150. Výročí prvního elektrického telegrafu v Čechách z Vídně do Brna, vzniku telekomunikací a dalšího jejich rozvoje v Jižních Čechách*. České Budějovice: SPT Telecom, 1996.
- ŠPIRITOVÁ, A. Vrchní poštovní správa v Čechách do roku 1850. *Sborník Poštovního muzea, 1988*, Praha 1988.

ŠPIRITOVÁ, A. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha. Národní archiv, 2007.

ZÁBĚHLICKÝ, V. *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v zemích československých*. Praha 1928.

Seznam pramenů

Zákony

Zákon č. 47/1838 Sb. zák. pol.

Zákon č. 25/1865 ř.z., o periodickém vození pocestných.

Zákon č. 142/1867 ř.z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených.

Zákon č. 42/1870 ř.z., pro ochranu tajnosti listů a písemností.

Zákon č. 47/1874 ř.z.

Zákon č. 176/1898 ř.z.

Zákon č. 234/1892 ř.z., o sestátnění městských telefonických sítí.

Řády

Řád povozné pošty ze dne 12. června 1938.

Řád listovní pošty z 20. prosince 1838.

Služební řád pro poštovní stanice ze dne 26. února 1839.

Nařízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z., jímžto se zavádí řád telegrafování v Rakousku-Uhersku.

Patenty

Císařský patent č. 4/1851 ř.z. z 26. prosince 1850, jímžto se vyhláší a počínajíc od 1. února 1851, v skutek uvádí prozatímní zákon poštovní pro Uhry, Sedmíhradsko, Chorvátsko, Slavonsko, vojvodství Srbské s banátem Temešským a Hranicí vojenskou.

Výnosy

Výnos ministerstva financí č. 149/1850 ř.z., jenžto se týká ustanovení o poštovním za listy, kteréž ve skutek vejde 1. června 1850, a vybírání poštovního prostředkem známek listovních.

Výnos ministerstva financí č. 52/1861 ř.z., jímžto se ustavuje, že korespondence výborů zemských, konaná v příčině služby, osvobozena jest od porta, také tehda, když výborové zemští aneb úřadové zemští pod nimi postavení posílají někam za příčinou služby peníze a papíry cenu mající.

Narízení

Císařské nařízení č. 49/1848 ř.z.

Narízení č. 215/1850 ř.z., jímžto se nařizuje, že dosavadní „sbírky listovní“ a „sběratelové listů“ se mají budoucně jmenovati „poštovské expedice“ a „poštovní expedienti“, a činí se rozličná ustanovení strany uniformy slavnostní a všední poštovníků, poštovských expedientů, poštovských komesů a poštovských expeditorů, jakož i strany slavnostního a všedního oděvu poštovských pacholíků.

Narízení ministerstva financí č. 48/1861 ř.z., o tom že korespondence výborů zemských osvobozena jest od porta.

Narízení ministerstva financí č. 56/1861 ř.z., jímžto se ustanovuje, že dopisy, které posílají panské sněmovny rady říšské i sněmovny poslanců k údům obojí sněmovny, a taktéž dopisy, jež posílají údové obojí sněmovny presidiím, mají se odesílati a dodávati bez porta.

Narízení, vydané od ministerium obchodu dne 23. června 1873, jímžto se činí některé změny u vyměřování porta listovního v obchodu vnitřním. Narízení ministerstva obchodu č. 118/1873 ř.z.

Narízení ministerstva obchodu č. 130/1873 ř.z., jímžto se zavádí řád telegrafování v Rakousku-Uhersku. Toto nařízení nabylo účinnosti dne 1. srpna 1873.

Narízení ministerstva obchodu č. 116/1887 ř.z. Narízení obchodního ministeria, dané 7. října 1887, o zřizování a užívání telefonů se státním telegrafem spojených.

Narízení ministeria obchodního č. 231/1899 ř.z., jímž zrušuje se doručné za listovní zásilky na venkově a poplatek za donášení novin, vydává se poštovský taxovní řád pro tuzemskou dopravu a mění se některé poplatkové sazby poštovského tarifu v cizozemské dopravě, jakož i některé náhradné v dopravě poštovské.

Mezinárodní smlouvy

Smlouva státní mezi Pruskem a Rakouskem, dne 6. dubna 1850 učiněná, o základech německo-rakouského spolku poštovního, platná počínajíc od 1. července 1850. Smlouva č. 253/1850 ř.z.

Smlouva státní, učiněná dne 5. listopadu 1850, mezi Rakouskem a Toskánskem, o základech Rakousko-Vlašské jednoty poštovní. Smlouva č. 53/1850 ř.z.

Poštovská úmluva mezi vládou Jeho císaře a krále Veličenství a Jeho Výsosti knížetem Černo-horským. Smlouva č. 123/1871 ř.z.

Smlouva poštovská, učiněná dne 7. května 1872, mezi mocnářstvím Rakousko-uherským a Německem. Smlouva č. 17/1872 ř.z.

Smlouva poštovská učiněná mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem dne 21./9. května 1873. Smlouva č. 83/1873 ř.z.

Smlouva, učiněná dne 9. října 1874, kterou se zřizuje obecná jednota poštovská, uzavřená mezi Německem, Rakouskem-Uherskem, Belgickem, Dánskem, Egyptem, Španěly, Spojenými státy americkými, Francouzskem, Velkobritánskem, Řeckem, Vlasy, Lucemburskem, Norvežskem, Nizozemskem, Portugalskem, Rumunskem, Ruskem, Srbskem, Švédskem, Švýcarskem a Tureckem. Smlouva č. 88/1875 ř.z.

Mezinárodní smlouva č. 108/1878 ř.z., mezi Rakousko-Uherskem a Francií.